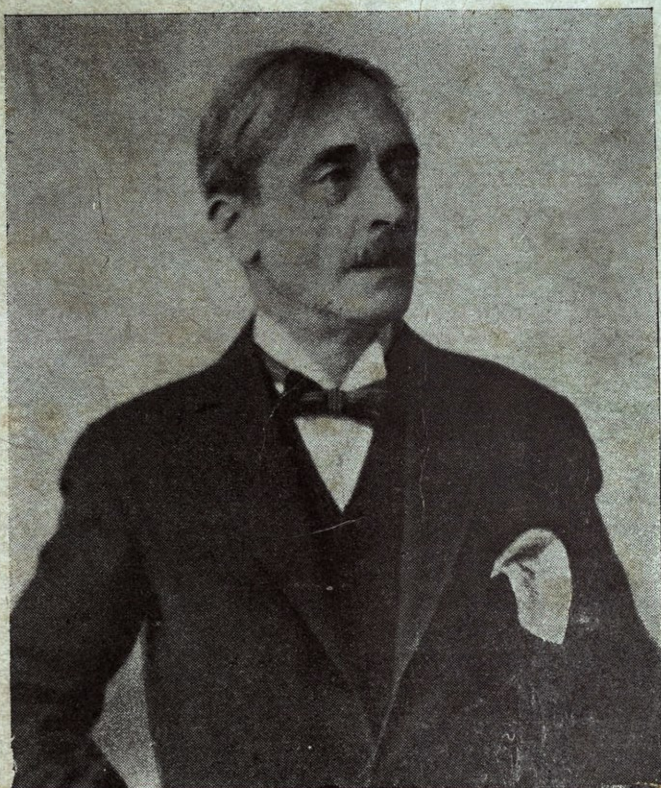
ANUL LXXVII N^rul 1 IANUARIE 1944

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR: I. E. TOROUȚIU

P II 870

PAUL VALÉRY

TIPOGRAFIA „BUCOVINA" I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ ÎNTEMEIATĂ DE „JUNIMEA" LA 1 MARTIE 1867
INSCRISĂ LA TRIBUNALUL ILFOV, DOSAR 647/938
ORDONANTA PREZIDENTIALA N-RUL 2708 DIN 20 FEBR. 1939.

REDACŢIA: STRADA ARGENTINA Nr. 39
ADMINISTRAŢIA: STR. GR. ALEXANDRESCU, 4
BUCUREŞTI III
TELEFON 2-10-43

ABONAMENTUL PE AN:

ABONAMENT PENTRU PUBLIC . . . 1200 Lei
" " AUTORITĂŢI . 2500 "
" " STRĂINĂTATE . 3000 "

ABONAMENTELE SE ACHITĂ LA INCEPUTUL ANULUI

PREŢUL UNUI NUMĂR 150 LEI

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE INAPOIAZĂ

CONVORBIRI LITERARE

ANUL LXXVII N-RUL 1 IANUARIE 1944

DIRECTOR: I. E. TOROUȚIU

MEMBRI IN REDACȚIE:
ALEXANDRU IONESCU
TEODOR AL. MUNTEANU
ȘTEFAN CUCIUREANU

BIBLIOTECA NATIONALA
PERIODICE
ROMANIA

„BUCOVINA" I. E TOROUȚIU, BUCUREȘTI

BIBLIOTECA CENTRALĂ DE STAT
Inv. P.V. 1241/27

CUPRINSUL

CRONICA LITERARĂ

CRONICA REVISTELOR

BIBLIOGRAFIE

DIN INEDITELE LUI TITU MAIORESCU

I.

CONTESA OLGA CORONINI

In şedinţa publică a Academiei Române din 25 Februarie 1938 **I. I. Nistor** face o comunicare privitoare la Ocupaţia Austriacă în Principate (1854—1857) după rapoartele lui Coronini. Din însăşi mărturisirea autorului, «comunicarea de faţă trebue considerată ca o introducere la Corespondenţa lui Coronini din Principate» (— Acte şi Rapoarte din Iunie 1854—Martie 1857, publicate de **Ion I. Nistor,** Profesor la Universitatea din Cernăuţi, Membru al Academiei Române. — Cu o stampă. — Cernăuţi 1938. — Inst. de arte grafice Glasul Bucovinei. — 1 vol. XLVIII+1098 pg., f. 16×24 —). Cele 890 de documente aduc preţioase informaţiuni nu numai pentru istorie, în ceea ce priveşte războiul Crimeei din conflictul ruso-turc dela 1853, ca şi consecinţele lui, prin ocuparea de către trupele austriace a Munteniei şi Moldovei, pentru a preveni şi o invazie rusească, ci aceste bogate mărturii ale timpului pot fi isvoare tot atât de interesante şi pentru istoria literaturii româneşti, căci nu arareori în rapoartele oficiale se aminteşte atitudinea literaţilor noştri faţă de trupele de ocupaţie, faţă de curentele politice interne sau externe, îngrijoraţi de soarta şi viitorul principatelor româneşti. Indicele bogat de nume, localităţi şi probleme, lucrat de **I. I. Nistor** şi tipărit la sfârşitul volumului de peste 1000 pagini devine călăuză prin vastul material documentar. Astfel în hrisovul nr. 793 se spune despre **Grigore Alexandrescu,** că deşi foarte onest ca om, poetul este primejdios pentru intenţiunile austriace, la fel C. Fălcăioanu, un tânăr magistrat, deosebit de capabil; amândoi sunt însă exaltaţi Daco-Romani (pg. 981). Sunt pomeniţi prin paginile actelor şi rapoartelor, cel mai adesea **I. Heliade-Rădulescu** (57, 59, 66, 80, 131, 171, 184, 326, 656, 741, 923, 927, 928, 981, 982, 1006, 1067); apoi **V. Alecsandri** (941, 950, 979), care împreună cu «Kogalnican», «jungromanische Schriftsteller», formează conducerea aşa numitului partid opoziţionist al tinerilor moldoveni naţionali. Apariţia Doinelor şi Lăcrămioarelor de V. Alecsandri dă prilej lui C. A. Rosetti să trimită din Paris redacţiei Steaua Dunării o dare de seamă, al cărei conţinut este condamnat de către capii bisericii. In cele din urmă se ia măsura cenzurii de a suspenda apariţia periodicului Steaua Dunării. Afară de Alecsandri, I. Heliade-Rădulescu şi Gr. Alexandrescu, de

multe ori se raportează despre Costachi Negri, W. v. Kotzebue, Nicolae Kretzulescu, frații Golescu, Cesar Boliac, D. Bolintineanu și despre alții.

Materialul istoric literar merită să fie studiat și cuprins într'o lucrare specială, ceea ce nu face obiectul expunerii de față, care trebue să dea unele lămuriri în legătură cu manuscriptul inedit al lui T. Maiorescu «Fragment din tinerețea mea» alcătuit din schimbul de scrisori dintre elevul român **T. Maiorescu** dela Theresianum și contesa **Olga Coronini.**

Deși ocupația austriacă trezise suspiciunea că trupele ocupante și-ar întârzia retragerea și după îndeplinirea misiunii lor și de aceea se pregătia prin opoziție eventuală reacțiune, totuși comandanții și în deosebi feldmareșalul Coronini s'a bucurat de multă simpatie. La plecarea lui din București, în August 1856, «s'au aranjat mari festivități în cinstea lui» (**I. Nistor,** An. Acad. Rom., Mem. Secț. Ist. S. III, Tom. XX, Mem. 7, pg. 62).

In primăvara anului 1856 familia contelui Coronini-Cronberg din Viena s'a adresat direcțiunii Academiei Theresianum, ca să-i recomande un meditator pentru fiica și fiul mai mic — Olga și Alfred Coronini. Probabil nu fără sugestia feldmareșalului a fost ales un român — adecă Titu Maiorescu, care în vol. I-iu din Insemnări Zilnice notează pentru 1 April 1856: «Astăzi avuiu prima oară (=lecție) de desen la Contele Coronini-Cronberg. Iacă binele desemnului, pe care-l învăț, de și ar crede cineva, că e numai timp pierdut degeaba» (pg. 37).

Deoarece în comunicarea lui I. I. Nistor nu se dau amănunte asupra lui Coronini și familiei sale și deoarece ineditele lui T. Maiorescu cer o cunoaștere mai apropiată a mediului de înaltă aristocrație, în care ajunsese tânărul elev român, grație aptitudinilor sale excepționale și tactului său — în cele ce urmează se va stărui în această direcție, făcând în același timp legătură între viața istoriei și cea a istoriei literare, ale căror știri se întâlnesc, se completează, se lămuresc unele pe altele, iar toate împreună contribue la schițarea primelor trăsături pentru personalitatea lui Maiorescu.

Johann Baptist Alexius conte de Coronini-Cronberg s'a născut la 16 Noemvrie 1794 în Gorizzia și a murit la o proprietate a sa de lângă Gorizzia în 26 Iulie 1880. La 1814 a servit în corpul de voluntari italieni; în 1824 a intrat în formațiunea armatei din Modena, apoi în serviciul armatei austriace. In anul 1836 ajunge educatorul fiului Arhiducelui Franz Karl, și anume Franz Iosef, care la 1848 se sui pe tronul imperiului habsburgic. Impăratul Franz Iosef, după urcarea sa pe tron, îl trimite fostul său educator, contele Coronini, în Tirolul de sud, cu gradul de general maior și comandant de brigadă, însărcinat cu supravegherea pașapoartelor de trecere din țările vecine Austria—Italia. Un an mai târziu, la 1849, Coronini e Locotenentfeldmareșal și adlat al Comandantului General din Slavonia și Croația. In 1850 guvernator civil și militar al Banatului și Voevodatului Sârb; 1854 comandant al corpului de armată de observație dela frontiera ruso-turcă, în timpul războiului Crimeei.

«In Mai 1854, când Rușii ocupaseră Dobrogea și amenințau Silistra, provocând evacuarea de către Turci a Rusciucului și Vidinului,

Poarta autoriză pe Austriaci să ocupe militărește anumite teritorii turcești din Albania și Herzegovina. Dar curând pacificarea Greciei, înăbușirea răscoalei din Epir și debarcarea contingentelor anglo-franceze la Galipoli, determină pe Turci să revină în grabă asupra acestei învoiri».

«In schimb internunțiul Bruck reuși să încheie, la 14 Iunie 1854 în cortul lui Reșid-Pașa din Bojadji-Keuy, o convenție, prin care Austria stoarse autorizația porții intimidate de Ruși de a ocupa Principatele Române în cazul evacuării lor de către armatele imperiale rusești» (**I. I. Nistor**, ibid., pg. 6/138)... «La 26 Iunie [1854], generalul Coronini, comandantul corpului sârbo-bănățean, primi ordinul de înaintare în Principate» (**I. I. Nistor**, ibid., pg. 7/138).

Când la 5 August 1856 contele Coronini «aduce la cunoștință rechemarea sa din postul de comandă a trupelor din Principate» (id. ibid., pg. 61/193), oferă adjutanților domnești ca destincție câte-o sabie de onoare «dela un militar ca D-voastră și de la un camarad ce voește a se recomanda amintirii D-voastre» (**I. I. Nistor**, ibid., pg. 62/194).

Dela 28 Iulie 1859 până la 19 Iunie 1860 Coronini a fost Banul Croației; apoi fu numit generalisim, comandant al corpului II armată. In 1861 îl înlocuește pe Benedeck la comanda supremă a armatei din Ungaria și în sfârșit la 1865 trece în pensie. (Cfr. Meyers Konv. — Lexikon, vol. IV, pg. 295).

Figură interesantă, în politica austriacă, a fost fiul lui I. B. A. Coronini, și anume fiul mai mare decât Olga, **Franz Coronini**, pentru care T. Maiorescu sfătuește pe Olga, într'una din scrisorile sale să exercite o influență în sensul de a-l abate dela ideile sale de stânga. Franz Coronini s'a bucurat de aceeași educație împreună cu viitorul împărat Franz Iosef și contele Eduard Taaffe, fost de mai multe ori ministru, de 2 ori prim ministru, cu idei centraliste și cu bine cunoscuta lege dela 1880 a recenzămintelor din imperiul habsburgic, cu ajutorul căreia naționalitățile nu puteau ști nici odată care este puterea lor numerică reprezintativă, deoarece în loc de naționalitate, criteriul era limba de conversație; toată jidănimea se îngloba astfel fie în numărul germanilor, fie în cel al slavilor — în sud est al ucrainenilor, pentru că visul până la moarte al Austriei a fost să creeze un stat ucrainean tampon între colosul rus și Austria și în același timp între ea și România. In Bucovina d. ex. „numărarea locuitorilor trebuia așa dar făcută, după limba de conversație, în așa fel, încât poporul rutean, protejat din motivele cunoscute ale politicei externe, să iasă în majoritate sdrobitoare față de Români, pe cari Austria nu-i dorea puternici în primejdioasa apropiere a României» (I. E. Torouțiu: Poporația și clasele sociale din Bucovina, București 1916, pg. 55).

Franz Coronini cu toată creșterea în mediu imperial, fie că dintr'o sănătoasă judecată și mai real simț politic, fie că în el curgea sânge latin — familia Coronini este de origină italiană — dela intrarea sa în arena politică a rămas opoziționist, democrat, cu vederi largi, militând pentru descentralizare, pentru libertatea popoarelor, așa dar contrar tendințelor centraliste ale colegului său de școală **Taaffe**. Studiind filosofia, apoi dreptul, la 1850 a intrat într'un regi-

ment de dragoni, dela care şi-a luat rămas bun în 1867 cu gradul de maior. La 1871 este ales deputat al parlamentului din Viena şi face parte din partidul de stânga, mai târziu din clubul progresist, de care se desparte însă, deoarece clubul nu numai că aproba politica de acaparare maghiară prin ocupaţia Bosniei, politică reprezintată de Andrássy, ci a şi susţinut-o. La 14 Octomvrie 1879 este ales Preşedinte al Parlamentului, mandat pe care-l depune în Martie 1881 din cauza divergenţelor de păreri cu partidul constituţional. La 1895 renunţă la mandatul de deputat, la 1899 renunţa la funcţia de guvernator şi la mandatul de deputat al dietei. (Cfr. M. K. L., vol. IV, pg. 295). Aşa dar o viaţă plină de renunţări. Un bărbat de stat, de soiul căruia guvernele austriace n'aveau nevoe, — un caracter frumos a fost fratele mai mare al contesei Olga Coronini.

In timpul când T. Maiorescu dădea lecţii de desen în casa contelui Coronini, Franz Coronini era la vârsta de 23—25 ani, cu studiile de filosofie şi drept terminate, şi intrase în armată, unde ideile sale politice puternic influenţate de cele ale revoluţiei franceze şi cu deosebire ale socialismului marxist, nu-l puteau opri pentru carieră durabilă.

Olga Coronini mai tânără decât Franz, probabil de vârstă cu T. Maiorescu, de nu chiar mai în vârsta cu 2—3 ani, iar fratele lor mai mic, **Alfred**, avea numai 7 ani, după informaţia lui T. M. (I. Z. 20 Mai 1856).

In ziua de 13 Mai st. n. (1 Mai st. v.) 1856 T. Maiorescu notează, că a ieşit în natură şi că seara s'a dus în familie, la Coronini. Despre Olga observă: ...«e cam cu nazuri, ca toate de ăst mod; dar mumă sa îi ţinu un sermon minunat, afară de aia mumă-sa se poare o femee foarte cum se cade şi fără mândrie; fata e frumoasă şi plină de spirit, aşa dară cauze destule ca să fie răsfăţată prin saloane; da cu mine s'a înşelat foarte; eu îi tot dau peste nas în toată vorba, însă se înţelege cât se poate de fin; de aia cu mine e mai reţinută; copilul de 7 ani; un tip de nobil german; o mămăligă — galben, slab, plin de nazuri, leneş — omnia mala conglomerata in unum — şi apoi mândru; — şi pe ala îl iau tot în râs între soră-sa, pentru ca nu cumva să gândească „nemţii" că m'am speriat de „conte" al lor» (I. Z. I/39). Dacă orele de desen cu Olga sunt plăcute pentru T. Maiorescu şi dacă încetul cu 'ncetul înmugureşte iubirea reciprocă, împotriva căreia tânărul meditator are conştiinţa clară că trebuie să lupte, în schimb cu băiatul Alfredt întâmpină numai necazuri: ...«pe copilul cel mic o să mă apuc să'l iau în bătaie de joc — un copil răsfăţat, care, pentru ca să-şi umple păcatele, este şi mândru. Şi-a găsit omul la mine» (I. Z. I/44). La 27 Mai (1856) mergând la Coronini, T. Maiorescu este surprins că n'o găseşte acasă pe Olga, deoarece a trebuit să meargă undeva. Şi drept consolare afirmă: «Alftel am început a mă învinge în orice privinţă» (I. Z. I/44). Aci editorul **I. Rădulescu-Pogoneanu,** necunoscând alte surse de informaţie se întreabă cu drept cuvânt: «Aluzie la un sentiment născând pentru această domnişoară?» (I. Z. I/44). Numai după câteva zile dela mărturisirea învingerii sale «în orice privinţă» pentru zilele de 1, 2 şi 3 Iunie (1856) Maiorescu notează că a făcut o poezie, cu titlul Ich und mein Geist, care e ocazională «şi pentru Olga». In urma stăruitoarei

cereri a tinerei contese, Maiorescu i-o înmână (I. Z. I/45) pentru ca în seara de 5 Iunie s'o găsească pe Olga acasă «într'o supărare afectată din cauza poeziei mele; tot caută să mă atingă; ea scrisese pe hârtia mea ceva, pentru că după poezie lăsasem o foaie goală; când să plec ,voi să-mi dea poezia mea, cam gândindu-se; însă eu îi ziseiu, că prin necăjirea afectată de astăzi, mi-a făcut fără voie o plăcere foarte mare; ea se făcu roșie și rupse hârtia — [Zicându-mi] „Adieu!' — finis; lasă, lasă!» (I. Z. I/46). **I. Rădulescu-Pogoneanu** face în acest loc trimiterea la anexe, unde dintr'o însemnare sumară a momentelor mai însemnate din viața lui Maiorescu dela 1850—1861 se află că titlul poeziei era Nachtgedanken, cu dedicația: An die Gräfin Olga Coronini-Cronberg, așa dar alt titlu decât cel arătat de T. M. în Insemnări Zilnice: Ich und mein Geist. Cu prilejul împlinirii a 100 ani dela nașterea lui T. Maiorescu s'a publicat o plachetă conținând 12 poezii ale lui T. M. scrise în limba germană între anii 1855—1878. * Dintre acestea numai două poartă data timpului în care autorul lor umbla în casa familiei Coronini. Poate că Es schien als sollt es anders sein (November 1856) ar fi apropiată de atmosfera dintre Olga și Titu. Este, totuși, prea poezie, încât Olga să fi avut motivul înroșirii.... Deoarece amintita culegere de poezii nu s'a pus în comerț, reproducem bucata în original, pentru frumusețea ei, pentru documentarea cetitorilor până la ce grad de maturitate în gândire se găsea un băiat de 16 ani și cât elaborase acesta, român, la a doua generație de manșete, încât să fie fost în măsură a concepe și scrie versuri, într'o impecabilă și poetică limbă germană, deci într'o limbă învățată:

ES SCHIEN ALS SOLLT ES ANDERS SEIN

Doch sieh! Es schien als sollt es anders sein
Als könnte Jemand sich mit mir verbinden,
Ein heftiges Gemüt, halb Wahrheit und halb Schein,
Ward mir vergönnt, mich tief geneigt zu finden,
In mir empfand es gleichgestimmte Seiten,
Sah' all' mein Streben und mein Denken rein;
Ich hiess zum Ausserordentlichen mich verleiten,
Und wagte es, ihr Mittelpunkt zu sein.

Es war so schön, auch nur daran zu denken,
Dan Denken dran konnt' ich mir nicht verwehren;
Ein Strahl begann sich in mein Herz zu senken,
Ein Hoffnungskeim den Zweifeln abzuwehren.
Es hob mich gleich empor und ich begann,
Mich an der Sonne innig zu entfalten;
Allmächtig zog mich die Erscheinung an,
Nach ihrem Zauber musst' ich mich gestalten.

* **T. Maiorescu**, Gedichte 1855—1878. — Herausgegeben mit einem Vorwort von I. E. Torouțiu. — București 28 Febr. 1940.

Des Sprechens Kreis, im Anfang nur gering,
Ward jedesmal erweitert und erweitert,
Von der Betrachtung zweier Menschen ging
Er bis zur Menschheit immer mehr geläutert.
Da regt in meinem Keime sich das Streben,
Er streckt die Blätter der Entwicklung aus,
Er dringt hinein in mein Gedankenleben,
Er wird zum Baum und ich sein Pflegehaus.

Und durch das Grün der Blätter nun verführet,
Erschuf ich mir ein Bild von solchen Zwei,
Die doch nur Eines wären, hingeführt
Stets hoch zu streben, lebensernst und frei,
Gemeines weit zu bannen aus der Mitte
Sich durch Gefühl allein gelenkt zu sehn,
Nach aussen hin geformt in edler Sitte
Durch Harmonie im Innern zu bestehn.

O wohl! Es war ein schöner, schöner Traum
Der seine Träumer konnte glücklich machen,
Doch ach, nur wenig Tage währt er kaum
Bis uns die Wirklichkeit zwang zu erwachen.
Der Blume Wiedersehen sonst schöner Same,
Das Scheiden, sollte uns den Traum zerstören,
Für mich blieb Freundschaft nach wie vor ein Name,
Ein Wort, nicht zu verkörpern, nur zu hören.

November, 1856.

Conţinutul răspunde totuşi unor gânduri nocturne (N a c h t g e d a n k e n) sau şi celuilalt titlu: I c h u n d m e i n G e i s t.

Inainte de 14 Iulie (1856) **Alfred Coronini** îşi anunţă meditatorul de plecarea lor în vacanţă şi de sistarea lecţiilor, până după vacanţă. Cum se va fi făcut că Olga a plecat şi ea fără să-şi iee rămas bun dela Maiorescu, ceea ce pe dânsul îl întristă peste măsură. Simpatia pentru Olga nu numai că n'a fost în stare s'o comprime, ci ea îi stăpânea întreaga fiinţă şi când împlineşte 17 ani notează (15/27 Febr. 1857): «Azi sunt de 17 ani; trist! Ziua asta nu e observată de nimeni; ştie Dumnezeu, dar nu-mi mai place nici un om afară de Emilia [soră-sa], Olga [Coronini], Kutschera [un coleg de clasă] şi mama» (I. Z. I/64). Plecarea contesei în vacanţă, fără să-l înştiinţeze, fără să-i dea prilejul unei întâlniri şi al unei despărţiri, ca între doi tineri legaţi prin sentimente de iubire, îl face pe Maiorescu să înţeleagă zădarnicia şi să-l hotărască a se birui într'adevăr. Se pare că răceala lui distantă n'a putut fi suportată multă vreme de Olga. La 28 Martie 1857 T. Maiorescu face următoarele însemnări în carnetul său: «Pe la 1 oră îmi spuse o ordonanţă (=servitor) că 2 dame mă caută jos la portar; ies afară; o damă elegantă sta înaintea unei caleşce; îmi dă o scrisoare şi-mi zice că o damă în caleaşcă are

să-mi spună ceva; mă duc la uşiţă şi văd — [pe] Olga C[oronini]; îmi dă mâna, spune că nu fu vina ei catastrofa din Iuliu al anului trecut, şi — finit a fost. In scrisoare sta: Viena 28 Martie 1857. — M'ai convertit, Titu.... Acum abia sunt vrednică să fiu prietena d-tale. — O.». **I. Rădulescu-Pogoneanu** explică printr'o notă ce înseamnă «catastrofa din Iuliu al anului trecut»; «Plecarea fără rămas bun, ruperea relaţiilor sentimentale dintre ei?». (I. Z. I/65).

11 Aprilie 1857. — ...«Chiesa [coleg de clasă] se întâlni cu Olga într'o societate. Olga e Olga; spirit; inimă bună; dar unde sânt eu şi unde e ea; local şi chiar spiritual? De aşi depune examenele de maturitate, să'mi apuc o vieaţă independentă, literară şi filosofică; şi dacă voiu rămânea tot aşa singur, apoi umblu până'mi voiu ajunge oare-care scop patriotic. Şi după aceea, sânt convins — ca nici odată — să-mi scurtez vieaţa. Dacă nu e nici o imortalitate, prin urmare nici un Dumnezeu, — atunci nu-i pasă la nimene de mine; dacă însă sânt aceste, atunci Dumnezeu bine trebue să ştie că lumea şi viaţa nu sânt pentru mine; prima nu conţie nemica ce mă mulţămeşte, dacă nu-mi pot găsi vr'un amic, vr'o amică; de ultima mi s'a urît de mult; şi acum o mai susţin [viaţa], pentru ca să-i desforţez [scot cu forţa] vr'o utilitate, să nu zic că avuiu cap şi nu făcuiu nemica cu el, ci-l perduiu, ca ceilalţi proşti» **(I. Z.** I/67—68).

2/14 Aprilie 1857. — «Azi fu ziua numelui meu; se înţelege că de nimeni observată. Nu-mi pasă de nimica [nimicuri]. Nu mai sânt cum eram înainte să pun preţ pe secăture de astea. Dar la altfel de gândiri mă aduse; văd că nu mai e nemica ce să-mi facă vr'o plăcere. Duminica, sărbătoare, ziua numelui, zile aniversarii nu le mai cunosc; plimbări, teatru, societăţi — nemica nu mă mai atrage. Bine; nu zic că e vr'un rău în asta; dar e întrebarea de unde vine desgustarea asta la un copil de 17 ani? Doctorul îmi zise că se teme că mă fac ipohondru; asta nu mă fac în înţelesul care se ia, adecă unul care-şi tot face închipuiri; ba, din contra, nu-mi pot închipui nemica, ci văd numai o realitate goală şi rece. Dar mă tem că cu indolenţa asta de desperat o să-mi pierd tot focul vieţii şi al stilului; toată Empfänglichkeit (puterea de a primi impresii), susceptibilitatea pentru ce e frumos. Şi totuşi îmi pot imagina câte o plăcere foarte mare, p. e. într'o societate unde e şi O[lga], vr'o convorbire spirituală, etc., pe scurt: un alt cerc al ideilor şi al împrejurărilor. De aşi absolvi numai gimnaziul» **(I. Z.** I/68—69).

10 Maiu 1857. — «Olga îmi scrise în 27 Aprilie să-i scriu prin poştă; scriseiu. — Scriseiu şi lui Richard Capellmann [coleg de clasă]. — Mama, Emilia şi Paulina plecară la Braşov; sânt singur. — Peste ferii poate mă duc şi eu acolo. In şcoală bine» **(I. Z.** I/69).

13 Maiu 1857. — «Ii scriseiu în săptămânile trecute lui R. Capellmann. Imi răspunse cam rece; nu-mi înţelese scrisoarea; eu mă scuzasem pentru eroarea mea din Martie al anului trecut şi el pricepù că voiu să reîncep relaţiunea noastră. Acum îi scriu pentru ultima oară. — Olga încă, îmi răspunse. Incă nu i s'a format părerile despre Dumnezeu şi imortalitate. Ii răspund tocma acum; scrisoarea e încercarea a doua a unei pertractări filosofice» **(I. Z.** I/69—70).

29 Mai 1857. — «Olga o să plece de la Viena» **(I. Z.** I/70).

5 Iuniu 1857. — «**Lu** Olga o să-i scriu scrisoarea ultimă zi» (**I. Z.** I/71).

10 Iuniu 1857. — «Alt fel sânt tot eu; fără necaz şi cu toţi complezant. Aşa oiu rămânea. Nu scriu mult aici, căci n'am trebuinţă; însă de abia aştept feriile; tot am de a scrie când Emiliei, când lui Rechtenberg [coleg de şcoală], când Olgei, când am a face o temă germană — şi toate este sânt pentru punturi de studiu respectiv psihologic şi stilistic; pe lângă cele de şcoală — aşa de mi-e capul tot plin de propuneri (planuri, proecte). — Olga pleacă, după cum îmi scrise, în 15; aşa de-o parte am sublevare (evadare — evadez din alltägliche)» (**I. Z.** I/71).

17 Iuniu 1857. — «De când sânt, crezuiu în bunătatea oamenilor, dar încep a-mi pierde toată încrederea. Când mi-oiu pierde-o şi în naţiunea mea, atunci m'am dus, m'am prăpădit! Singurul om pe lume e pentru mine Emilia şi poate Olga. Pentru aceste două trăesc mai mult decât pentru mine însumi» (**I. Z.** I/73).

11 Februarie 1858. — «E totuşi ciudat că în orice situaţie din vieaţa mea, tocmai atunci când amorţeam într'un fel de toropeală, am primit o nouă întărire pentru vieaţă. Imediat după ce terminasem orele de şcoală fuiu chemat de portar — trăsura era acolo. — Olga vorbi cu mine, îmi ceru să-i comunic în scris opiniile mele filosofice şi politice, pe adresa: **Monsieur Gaston Durandal**, poste restante» (**I. Z.** I/88).

4 Mai 1858. — «La 4, Olga a fost la mine o oră; riscat şi ciudat [lucru]; vorbit mult. Vezi despre asta: **„Apendice la: Un fragment din tinereţea mea**, II, din 4 Maiu". Seara, am scris următorul început de răspuns la scrisoarea ei, pe care l-am şters a doua zi, aşa încât n'a mai fost trimes:

«Şti d-ta zici că nu există nimic frumos în ceea ce e legat numai de simţuri? — Oho! la această teorie d-ta mai puţin decât oricine mă vei putea converti; adică — ah, Doria! * şi când voiu fi bătrân, încă mă voi entusiasma. Vezi, vezi ce desordine produci d-ta în mintea mea! Ah, femeile! Şi dacă n'ai avea uneori! o fire aşa de darnică, de sfântă! — Sau d-ta ţii să nu fii cuprinsă între „femei"? — Lasă, Olga, lasă, numai să nu fii aşa de aspră uneori! Dacă ai vedea sexul d-tale prin ochii mei, ai judeca altfel. Te rog serveşte-te de ochii mei! Te rog; eu rog rar. Şi mai rar încă mulţămesc; însă: d-tale îţi mulţămesc. Cred că e a doua oară că-ţi mulţămesc. — Ştii d-ta, Olga? Până astăzi devenisem un om care stagnează, un om împietrit; această blestemată logică mă cristalizase cvarţ dur. N'ai simţit d-ta încă din ultima mea scrisoare, că acolo numai o morişcă a raţiunii, morişcă îngheţată, îşi târăşte penibil roatele? — Astăzi însă am fost emoţionat, în sfârşit, emoţionat. Spune dar, Olga, eşti d-ta ş. a. m. d.» (**I. Z.** I/96).

30 August 1858. — «Acum câteva zile i-am dat surumei să citească **apendicele II la „Un fragment din tinereţea mea"**. Natural trebuit să o impresioneze ce scriu eu acolo despre dânsa. Acum lucrurile merg destul de bine cu noi amândoi» (**I. Z.** I/102—3).

* Expresia „Ah, Doria" e din Don Carlos al lui Schiller. — **I. Rădulescu-Pogoneanu: I. Z.** I/96).

Insemnările despre Olga se termină în Mai 1858, la fel ca şi scrisorile din «Fragment». Cea din urmă poartă data de 8 Mai 1858. Desigur că până la plecarea lui Titu Maiorescu din Viena, ei s'au mai întâlnit. Legăturile lor sentimentale atinseseră un grad de intimitate, pentru care Emilia Maiorescu pronunţa o aspră mustrare....

Apropiindu-se timpul înapoierii acasă, la Braşov, după trecerea examenului de bacalaureat, T. Maiorescu îşi vizitează colegii şi prietenii şi-şi ia rămas bun dela dânşii. Unora, pe cari nu-i poate întâlni, le scrie. Astfel lui **Richard Capellman** îi lasă la domiciliu scrisoarea, în care-i spune că: «Maiorescu părăseşte mâne Viena; pentru mult timp; poate pentru totdeauna». Data: Vineri 30 Iulie 1858. Iar altui coleg **Armin von Löhner** îi scrie salutul de plecare din tren, la 31 Iulie 1858, sâmbătă.

In Decemvrie 1858, deci în acelaşi an, T. Maiorescu scrie acasă din Berlin.

Aceste ultime informaţiuni nu mai sunt din **Insemnări Zilnice**, editate cu atât agrijă pentru amănunt şi prudenţă pentru factorul istoric, ci dintr'o altă serie de manuscripte inedite ale criticului şi anume din «**Epistolarium**», în 9 volume, dintre cari patru foarte voluminoase legate la cotor cu piele şi cinci caete. Toate acestea cuprind cópii sau şi numai ciorne de scrisori adresate de către T. Maiorescu lumii cu care a stat în legătură, dela părăsirea gimnaziului din Braşov şi până în timpul apropiat de noi. Un alt volum compact, inedit, cuprinde s c h e l e t u l cursurilor sale universitare. Toate acestea ne-au fost încredinţate de către Doamna Livia de Dymza, spre studiere şi publicate. In tipar ele vor cuprinde 10—12 volume. La timp potrivit le va veni rândul şi li se va arăta conţinutul şi importanţa, pentru alcătuirea adevăratei imagini a lui Titu Maiorescu. **Academia Română**, după multiplicarea textelor prin tipar, va intra în posesiunea lor.

Deodată cu plecarea abiturientului din Theresianum şi dela Viena nu-i nici o îndoială că s'a sfârşit şi frumoasa idilă între Contesa Olga Coronini şi Titu Maiorescu, idilă de pe urma căreia literatura noastră câştigă noua lucrare: **Fragment din tinereţea mea, 1858.** Manuscriptul inedit pe care-l publicăm în originalul german — şi pentru cetitorii cari nu cunosc limba germană în traducerea românească a colegului de redacţie **Al. Ionescu** — acest manuscript este un caet în formatul 17,5×22, broşat şi etichetat: **II. Appendix zu: Ein fragment aus meiner jugend, 1858.** Caetul are 28 file (=56 pagini) scrise cu cerneală şi la câteva pagini adnotări cu creonul. Pe pagina întâia la mijloc' **Aus Wien;** ultimele 5 pagini sunt albe.

Manuscriptul se compune din zece scrisori adresate contesei **Olga Coronini** de către **Titu Maiorescu** din anul 1858: 13, 14, 16, 17 Februarie; 21, 28 Martie; 1, 4, 6, 8 Mai; şi două scrise lui **Titu Maiorescu** de către **Olga Coronini:** 27 Febr. şi 2 Martie 1858.

T. Maiorescu foloseşte litere latine şi interesanta o r t o g r a f i e a f r a ţ i l o r G r i m m, care cu unele modificări o găsim şi la unii literaţi din epoca noastră (între alţii poetul Stefan George). Olga Coronini întrebuinţează litere gotice şi ortografia oficială a timpului.

In caetul manuscript transcrierea este făcută de mâna lui T.

Maiorescu, așa încât de fapt n'avem autografele contesei Olga Coronini, cari probabil s'au pierdut sau vor apare cândva, cine știe în ce parte a țării.

T. Maiorescu a trimis domnișoarei **Olga Coronini** scrisorile sale prin poștă, pe adresa pseudonimului ales de contesă: **Gaston Durandal**, Poste-restante.

Dacă n'ar exista informația riguros exactă în Insemnări Zilnice (vol. I-iu, locurile citate), atunci **Olga-Gaston Durandal** s'ar fi putut presupune că-i personagiu fictiv și că manuscriptul «Fragment aus meiner Jugend» constitue mai degrabă un început de roman juvenil-wertherian, în formă literară epistolară, pentru expunerea ideilor filosofice, sociale și politice ale copilului minune **Titu Maiorescu** la tulburata și tulburătoarea vârstă de 16, 18 ani.

După trei decenii dela plecarea din Viena, **Titu Maiorescu** se găsește împreună cu a doua sa soție **Ana Rosetti** în călătorie de vacanța Crăciunului la Görz (Gorizzia), orașul în care și-a petrecut copilăria și poate s'a născut **Olga**. T. Maiorescu și soția sa locuesc în hotelul cu pensiune Hausner și luni 26 Dec. 1888 stil vechiu, 7 Ian. 1889 stil nou călătorul însemnă în carnetul său: «la Görz nu numai că nu-i nicăiri zăpadă, ci dimpotrivă multă verdeață; peste de drum de hotelul Hausner se găsește **„Palazzo Coronini“**, cu grădină de palmieri în aer liber, camelii cu sute de boboci, ciprese, iederă, etc.» *

Amintirile cari-l copleșesc se ascund discret și prudent îndărătul expresiei «etc.»....

I. E. Torouțiu

4 Ianuarie 1944.

* **Titu Maiorescu**, Insemnări Zilnice, publicate cu o introducere și note de **I. Rădulescu-Pogoneanu**. — Vol. III, 1887—1899. — Socec, București 1944. — Pg. 124.

II.

APPENDIX ZU „EIN FRAGMENT AUS MEINER JUGEND" 1858.

AUS WIEN

Adresse: G a s t o n D u r a n d a l, poste-restante [1].

Am 13. Februar, 1858.

AN OLGA

Filosofie ist bearbeitung der begriffe. Der erste erfolg der auf die *begriffe* gewendeten aufmerksamkeit besteht darin, dass sie klar und, wo möglich, deutlich werden. Aus verbindung von begriffen entstehen *urteile,* und vereinigung von urteilen ergibt *schlüsse.* Hievon handelt die *logik.*

Es gibt indessen begriffe, welche, je mehr sie erkannt werden, desto mehr widerspruch erregen in den betrachtungen, worauf sie einfluss haben können. Diesen widerspruch zu beseitigen sucht die *metafysik.* Unter den nicht zu erklärenden begriffen ist hervorzuheben der begriff eines dinges überhaupt (problem der materie). Wenn man nach dem wesen eines dinges fragt, erhält man zur antwort eine summe von merkmalen desselben: gehören sie aber zum wesen des b.? wird dadurch sein wesen bestimmt? Wollen wir hiezu ein beispiel nehmen.

Ein körper ist rot, aber nicht ohne licht; was ist diese eigenschaft im dunkeln? er klingt; aber nicht ohne luft; was ist diese eigenschaft im luftleeren raume? er ist schwer; aber nur auf der erde; was ist diese eigenschaft im unendlichen leeren raume? er ist zerbrechlich, aber erst wenn ich ihn zerbreche; er ist rauh, aber erst wenn ich ihn berühre, u. s. w. Es ist ersichtlich, dass wir durch die sinne nicht wissen, was der körper ist, sondern nur *wie* er uns erscheint, dass also alle eigenschaften des körpers, die wir ihm beilegen, nur relativ sind. Dies hatte den Gorgias zum sonderbaren saze geführt: es gibt überhaupt nichts, und wenn es auch etwas gibt, so ist es nicht erkennbar, und wenn es erkennbar ist, so ist es nicht mitteilbar. (Γοργίας τρία κατασκευάζει ἕν μὲν καὶ πρῶτον, ὅτι οὐδὲν ἔστι εύτερον, ὅτι, εἰ καὶ ἔστιν, ἀκαταληπτον ἀνθρώπῳ, τρίτον, ὅτι εἰ καὶ δαταληπτον. ἀλλὰ τοίγε ἀνέξευστον καὶ ἀνερμήνευτον τῷ πέλας).

Auch von dieser relativität ausgehend stellte Protagoras den saz auf, der — an sich richtig — in seinen consequenzen zu weit geführt wurde: Aller dinge mass ist der mensch. (Πάντων Χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος).

14. februar.

Also erkennen wir keinesfalls das wesen, das „absolut seiende". Aber es steht fest, dass wir, die wir da zu erkennen suchen, die wir also denken, *sind.* „Cogito ergo sum" ist der erste saz des Renatus Cartesius. Diese gewisheit des seins eines denkenden, diese einzige obiectivität des subiectiven, nach dem alles andere sich richtet, also subiectiv ist, bestimmte Fichte zur erklärung, dass nur das Ich absolut, alles andere aber nur in so ferne ist, als das Ich es erkennen kann und erkennen will. (Idealismus).

Kant dagegen hat das unhaltbare dieses idealismus auf eine sehr praktische weise bewiesen. Er lässt einmal einen idealisten kommen und fragt ihn, ob alles wirklich subiectiv und nur inso ferne sei, als das Ich es erkennen wolle? Und als dieser es bejahte, nahm Kant ein stäbchen prügelte ihn sehr nett durch und fragte ihn dann: ob er wirklich nur das empfinde, was er empfinden wolle, oder ob er jetzt nicht den Schmerz empfinden müsse, nolens oder volens? Empfindungen * also sind da, sind obiectiv. Und wenn ein mensch auch aller sinne beraubt ist, wenn er blind, taub, u. s. w. ist, er *muss* den schmerz hunger, durst, die kälte, wärme empfinden. Und wenn er augen hat und sie aufschlägt, so *muss* er etwas sehen. Also es *gibt* dinge; die entgegengesetzte behauptung des sofisten Gorgias ist falsch. *Was* aber die dinge sind, ist eine andere für uns vielleicht unlösbare frage. Wir müssen das wesen der dinge zugeben, können es aber nicht begreifen, vielweniger erklären.

Wenn ich einen körper zu teilen beginne, so kann ich diese teilung fortsetzen solange das instrument dazu taugt. Nehme ich ein noch feineres werkzeug so bekomme ich mehr teile; sehe ich durch eine loupe, so kann ich diese teile wieder 2, 3, 4... mal vermehren. Endlich kann ich nicht weiter, aber nur wegen unvollkommenheit der äusseren bedingungen dazu. Sind indessen die teilchen noch teilbar? Gewiss; ein vollkommeneres augenglas überzeugt davon. Wo komme ich nun hin durch diese teilung? Zu bestandteilen, die nicht mehr zerlegt werden können? Diese dürfen dann keinen raum einnehmen, weil alles raumeinnehmende geteilt werden kann. Wie kann nun aus bestandteilen, die keinen raum einnehmen ein etwas entstehen, das einen raum einnimmt? (widerspruch der materie). Die lezten bestandteile, die nicht mehr zerlegt werden können, sind dann *einfach* (ein begriff übrigens, welchen man nicht fassen kann. Versuchen sie nur, und sie werden sich überzeugen, dass „einfach" und „nichts" unfassbare begriffe sind).

Natürlich muss auch das absolutseiende einfach sein; weil ein zusammengeseztes nur in der zusammensetzung besteht, also nicht absolut ist. Diese einfachen, unendlich kleinen, absolut seienden teile nannte Leibniz monaden. Aber der widerspruch bleibt.

Nur das einfache ist unzerstörbar; zerstört kann nur jedes zusammengesetzte werden. Ist demnach die seele das absolut seiende, so muss sie einfach sein; ist sie einfach, so kann sie nicht zerstört werden; *kann* sie nicht zerstört werden, so ist sie nicht sterblich.

*) Ich bitte den bedeutenden unterschied zwischen „empfindung" und „gefühl" hiebei zu berüksichtigen.

So weit kann man den beweis führen. Indessen ist dies durchaus nicht jene unsterblichkeit mit beibehaltung der individuellen merkmale, dei man beweisen soll*. Im gegenteile, diese ist unerklärlich, ja undenkbar. Wir können unsere seele nur im zusammenhange mit dem körper begreifen, sonst nicht. Auch unsere ganze sprache gibt nur sinnliche vorstellungen. So sprechen wir z. b. von erhabenen, hellen, niederen, dunklen gedanken, rauhem, geschmeidigem wesen, von vorstellung, von begriff, u. s. w. — welche wörter sämtlich in der sinnlichen wahrnehmung ihren ursprung haben.

Und ich meines teils muss gestehen, dass ich in dieser beziehung im vergleiche zur periode meiner „nachtgedanken" ganz geändert bin. Damals machte mir der gedanke an vernichtung wirklich angst. Jetzt würde es mir bangen vor einer trostlosen unsterblichkeit. Das eigentliche sein des denkenden menschen besteht nur im kampfe, im streben. Das völlige geistige bewusstsein einer unsterblichen seele ohne anstrengung in träger ruhe ist unerträglich. Und dieser geist, den ich eben habe, ist gewiss nicht unsterblich. Denn so, wie ich jezt bin, kann, und will ich mich nicht als allwissend unsterblich denken wenn ich nun mit bewusstsein allwissend unsterblich doch sein sollte, so bin ich eben nicht der Ich, der ich jezt bin. Sei dies für jezt genug.

16. februar.

Erlauben Sie, dass ich hieran einen antrag anknüpfe, der vielleicht unbescheiden sein mag, den aber zu entschuldigen ich Sie bitte, einmal weil Sie wissen dürften, dass ich ohnehin nicht bescheiden bin, und dann, weil es gewiss in der besten absicht gestellt ist. Eine conditio nämlich sine qua non zum gründlichen studium der f-fie ist die *logik*. Sie gibt durch ein wort oft begriffe, zu deren bezeichnung ohne dieselbe ganze umschreibende säze verwendet werden müssten, wie ich mich selbst überzeugt. Ausserdem ist sie eine so positive w-schaft, sie stellt so feste und giltige begriffe auf, dass sie an und für sich von höchstem interesse ist. Die lehrbücher darüber jedoch sind lükenhaft, da man erst in diesem jahrhunderte auf die allgemeine wichtigkeit dieser w-schaft mit erfolg aufmerksam geworden ist. — Ich habe mich gerade mit ihr sehr viel beschäftigt und kann Ihnen daher das ganze in gedrängtester kürze systematisch auseinandersezen. Wenn sie zugeben, dass ich wöchentlich einen bogen unter der bekannten adresse Ihnen übersende, so dürfte in etwa 2—2½ monaten das ganze system in Ihren händen sein, — jedenfalls eine w-schaftliche beschäftigung von grösster bedeutung. Zugleich bitte ich um entschuldigung, falls die deutsche übersezung, die ich den griechischen citaten aus Gorgias u. Protagoras beigefügt, überflüssig war. Ich weiss nicht, wie weit ihr studium in diesen sprachen vorgeschritten ist. Es würde mich sehr freuen, wenn

*) Sollten Sie lesen Mendelssohn's bekanntes „Fädon oder über die unsterblichkeit der Seele", so wollen sie dort den falschen schluss bemerken, den M. gerade hierin macht. Er will nämlich daraus, dass die seele als einfaches wesen nicht zerstört werden kann, auf ihre unsterblichkeit in dem schönen religiösen sinne schliesen, was keineswegs angeht.

Sie so gütig wären, gerade hierüber mir einiges über Sie wissen zu lassen. Ausserdem würde ich Ihnen, wenn ich nicht eitel zu scheinen fürchtete, meine kenntnis der antiken sprachen in zweifelhaften fällen als auskunftsbüreau zur verfügung stellen. Aber wie gesagt, d. h. wie geschrieben, ich fürchte mich. Es scheint noch zwischen uns ein ungeschikter mangel an zutrauen zu sein. So z. b. als ich den ersten längeren brief an Sie geschrieben hatte, worin ich (aus freude über die möglichkeit Ihnen zu schreiben) paar zusammengeklaubte wize über die Maria Theresia riss, kam eine so niederschlagende antwort darauf dass ich seitdem jeden saz öfter abwäge, wesswegen ich Ihnen auch so spät immer schreibe. Da geht freilich alles gefühl verloren. Das kommt nicht aus dem herzen sondern lediglich aus dem kopfe. Aber, nicht wahr? das herz — das ist nur so ein *malum* necessarium! — auch gut.

17. februar.

Orsini, und immer Orsini! Dass doch frauen eine so lebhafte fantasie haben wenn es gilt, einen — ei... kurz: einen mörder, der aus einer alten, angesehenen familie stammt noch dazu jung, noch dazu schön ist, mit poetischen farben auszuschmüken! — Nehmen Sie diese worte nicht gar zu übel auf u. lassen Sie uns die sache einmal'n bischen überlegen.

Was wollen denn die leute? Republicanische gleichberechtigung? beginnt die gleichberechtigung eines jeden menschen mit mord?... gedankenfreiheit?... ist die tötung eines menschen wegen seines gedankens das erste omen einer gedankenfreiheit? Das sind ja die leute, die mit humanen frasen den mund vollnehmen und da erklären, der staat habe nicht das recht einen bürger zu töten, dass sei eine barbarei die jeder menschlichkeit an sich, aber selbst der kath. religion zuwiderlaufe, da es ja in der heiligen schrift heisst: lasset Gott das gericht u. s. w. Sehr gut und sehr hübsch. Aber was soll man von männern halten, die die abschaffung dieser barbarei mit mord beginnen?! Ich will zugeben dass Orsini ein charakterfester mann sei. Ich könnte ihn, wenn ich ihn näher kennen lernte, vielleicht achten. Aber verblendung ist es, ihm recht zu geben; das ist ein verkennen alles republicanischen humanismus. „Recht hat jeder eigene Charakter, der übereinstimmt mit sich selbst", es gibt kein unrecht als den widerspruch, heisst es so wahr in Wallenstein. aber eben der widerspruch ist bei Orsini klar.

Die person geht zu grunde, die sache bleibt. Napoléon geht zu grunde; Jerome oder Eugénie vertreten sein princip fort.

Auch der ungarische dumkopf Libeng hätte höchstens dem Maximilian den plaz geräumt. Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim!

Oder wollte Orsini der Marianne ein zeichen durch Napoleons tötung geben? O fräulein, eine ansicht, die sich erst geltend machen kann, wenn ein gegner gewaltsam gestürzt ist, ist nicht die wahre, ist nicht die heilsame, nicht die in die menschheit gedrungene. Die nation in ihrem gewaltigen ganzen kann von sich Filipp's worte aus Don Carlos (aber in anderem sinne) sagen: wenn ich (mit allgemeiner einsicht) zu fürchten angefangen, habe ich zu fürchten aufge-

hört. Dann ist der riesengedanke einer nation unbezwinglich. Dies beweist die völkerwanderung, dies beweist die reformation und der 30 jährige krieg, das beweisen die niederlande, das beweist England in seiner zufriedenstellenden constitution. — Die grosse französische revolution konnte bleibenden erfolg nicht haben. Sie war ausgegangen von nicht einmal giltigen filosofemen des Voltaire, Rousseau, dann Marat, Mirabeau, Robespierre, u. s. w. filosofemen, die ins volk nicht eindringen konnten, und wollte durch gewalt mit hilfe des volkes ansichten geltend machen, die das volk gar nicht begriffen hatte.

Ist es dann zu wundern, dass das volk einmal für diesen einmal für jenen partei nahm? — „Vive la Gironde"!; aber die Girondisten wurden troz „liberté! égalité! fraternité!" hingerichtet. „Vive Danton !" (aber Danton ward hingerichtet. „Vive Robespierre !"; auch Robespierre ward hingerichtet. Und zu guter lezt schrien noch fast 7 Millionen sich die kehlen wund: „Vive Napoléon!" Und das kaisertum war da! — Da haben Sie den verlauf der grossen französischen revolution; 's konnte nicht anders sein. — Und diesen verlauf wollte die Charlotte Corday hemmen! Das verliebte köpfchen glaubte in seinen fantasmagorien, wenn Marat fällt, ist alles wieder gut. Arme verblendete! — Aber das ist das unglück, dass man den gewaltigen lauf der weltgeschichte mit küchenpolitik begreifen will !

Und das jahr 1848! Wer stand da an der spize! Geistreiche, aber exaltirte junge leute, die eben den collegienstaub abgeschüttelt hatten und sich idyllische republiken mit einer cigarre im munde und einer rendez-vous-rose im knopfloche erträumten. V. Hugo, Sue, Lagrange?,, der tolle Louis Blanc, u. s. w. Napoleon III ward kaiser; er hatte schon früher in Strassburg dann in Boulogne den versuch dazu gemacht. Das mislingen schrekte ihn nicht ab. Mit unerschütterter consequenz versuchte er zum drittenmale 1852; und es gelang. Er ist durch seine schriftstellerische tätigkeit als geistreicher und einsichtsvoller mann bekannt. Als kaiser ist er mit seinen ministern der bedeutendste mann der gegenwart, dem gegenüber sich der hiesige mit dem zöglinge Metternich's, Boul, und der Preusse mit Manteuffel elend ausnehmen.—Napoleon will das princip der monarchie noch einmal durchführen, er will erproben ob für die jezigen franzosen diese verfassung die heilsamste sei; er ist der mann dazu. Und seinem lande erweist er gutes; das unterliegt keinem zweifel. Will man ihn dennoch bekämpfen, so soll dies principiell vor sich gehen, nicht durch mord.

Ich will wegen des jahres 1848 Ungarn nicht mehr berühren. Das war entschieden ein narrentreiben, das aber für das Volk so verhängnisvolle folgen gehabt hat. Nur Bem war ein mann. Die anderen waren lauter überspannte köpfe und an ihrer spize der narr der narren, — Kossuth. Aber es gefällt den leuten mit tricoloren cocarden vor damen, die ihnen blumen zuwerfen, auf und ab zu rennen und über die nacht general zu werden, wie Görgey, der aber sobald es ernst zuging — gleich capitulirte (bei Villagos).

Nein, fräulein; in's volk, in's volk muss das bewusstsein der notwendigkeit einer verfassungsänderung eindringen; alles andere ist ein efemeres trauriges spiel. Hat das volk eingesehen, dann ist die änderung schon da; dann zergeht vor der unbezwinglichkeit der

nation das puppenspiel mit exercirten soldaten wie ein nichts. Das ist die eiserne notwendigkeit der weltgeschichte.

Eine revolution mit erfolg ist ein werk von jahrhunderten. Die franzosen sind noch nicht, die deutschen noch nicht reif zu einer verfassungsänderung Jezt beginnt man erst die w-schaften populär zu behandeln. Darum sind männer wie Diesterweg, Virchow, Moleschott, u. s. w. den regierungen so verhasst, weil sie das volk aufklären. Das erste befreiungsmittel ist zerstörung der pristergewalt. Aber bis das volk gegen die prister eingenommen ist, wird's noch lange brauchen. Und ein gewaltsames stürzen der pristermacht ohne einsichtsvolle mithilfe des volkes ist unglück. So lange diese furchtbare kaste das beichtvatertum giltig ausübt, ist sie unbezwinglich. Das hat der grosse Napoléon erfahren, der schon mit der vernichtung der *weltlichen* macht des papstes auch *seine popularität vernichtet hatte!*

Das ich sehr gespannt auf Ihre antwort bin, können Sie denken

TITUS

Am 27. Februar.

OLGA AN MICH

Welch'eine unbegreifliche Inkonsequenz in Ihrer denkungsart! mir steht der Verstand still !... Als ich sie kennen lernte waren Sie ganz demokratisch gesinnt. Sie schwärmten für die „Freiheit", verabscheuten jeden Despotismus, mit einem Worte Ihre Gesinnungen *waren* die eines hochherzigen *denkenden Menschen.* Jezt hingegen treten Sie mit Füssen die edelsten Gefühle — keine schönere Empfindung findet mehr Plaz in Ihrem Inneren, denn das Wohl der Menschen geht ungefühlt vorbei an einem Herzen das sich bei jeder Annäherung fester einspinnt in die Kreuzspinne von der man sagt dass sie am Ende Stein wird.

Menschlichkeit, diese Poesie des Gemütes, diese Musik unserer Seele, ist bei Ihnen nun nichts als giftige Erbitterung, welche sich in jener Satyre ausspricht die auch das Heiligste verspottet.

Jezt sprechen Sie als der eifrige Anhänger des absoluten Princips, vertheidigen die Aristokratie (!!) und sind der heftigste Bewunderer eines elenden Despoten! — Ich aber rufe begeistert: es lebe die Freiheit! es lebe die Republik! „Nur in einer Republik — sagt Buchner — werden die Menschen stolz, voll Selbstachtung und entwickeln Tugenden die man sonst nicht an ihnen kannte. In einer Despotie werden sie zu heuchlerischen Sklawen die die grössten Schandthaten begehen"...

Ich verachte die Aristokratie! Wie Don Juan ein gewisses Register zu führen, das Bonmot des Ministers als Salon-Feldgeschrei auszuposaunen, und den Gothaer Almanach im Kopfe zu haben, das ist das Wirken, das Streben, das Wissen dieser Leute. Aber wenn auch keine Ader von Männlichkeit in diesen Puppen klopft, so sind sie doch auf nichts stolzer als auf 16 Grossväter, und wenn ihr Name nur vor vierhundert Jahren genannt worden so gilt es ihnen gleich, ob sich Ehre oder Schande an den Urahn knüpft. Und wenn jedes Glied ihrer Familie zum Andenken einst begangener Schänd-

lichkeit wie zur ewigen Schmach einen Strick um den Hals tragen müsste, so hätte ihn die Zeit zur Ehrenschnur geadelt und sie gäben das Prärogativ ebenso wenig her als, die Dalbergs ihr Vorrecht bei der Kaiserkrönung...

Am 2. März.

Soll ich mich wagen auf das Feld der philosophischen Disputationen? Hab'ich doch noch nicht gehört „collegium logicum"

Allwo der Geist wird wohl dressirt,
In spanische Stiefeln eingeschnürt,
Dass er bedächtiger so fortan
Hinschleiche auf der Gedankenbahn".

Nun wohlan! Muth! jacta est alea, der Kampf beginnt! Ihnen ist Philosophie die Bearbeitung der Begriffe und es ist nach meiner Ansicht in so weit richtig, als der *Begriff* die reine Grundform des Denkens ist und aus dem Begreifen sich das Urteilen (unmittelbare Entscheidung) und aus diesem wieder das Schliessen (unmittelbare Begriffsbestimmung) sich entwickelt. Allein das ist, wie ich die Sache auffasse, Gegenstand der Logik, einer Hilfswissenschaft der eigentlichen Philosophie.

Philosophie nenne ich das *Vernunftwissen* d. i. das Wissen im vollsten Sinne des Wortes. „Philosophia est studium sapientiae, sapientia vero est scientia rerum humanarum atque divinarum" (Cicero). Die Aufforderung des Philosophiren liegt aber in den Widersprüchen der Sinneswahrnehmungen.* Bei dieser Erklärungsweise der Philosophie glaube ich mich auf den Sprachgebrauch Plato's und selbst auf jenen Kant's in so ferne berufen zu können als dieser nur „Gott, Freiheit und Unsterblichkeit" für den eigentlichen Zweck der metaphisischen Nachforschung erklärte und die formale Logik eine blosse *Vorschule* der Philosophie nannte...

Zur Kenntniss der Dinge der Aussenwelt gelangen wir zunächst durch den Körper, da vermittels gewisser Organe unser Leib afficirt wird und durch diese Anregung eine absichtliche Richtung der Denktätigkeit darauf entsteht, wodurch ein Erkennen und ein Begreifen ermöglicht wird. Die Dinge die wir nun wahrnehmen sind wirklich vorhanden, wir sehen sie, hören sie, können sie betasten oder riechen, wenn wir auch bei allzu subtiler Unterscheidung nicht wissen sollten *was* die Dinge sind sondern *wie* sie erscheinen. Diese Dinge sind nun den Materialisten Dinge an sich d. h. wirkliche Gegenstände, dem Spiritualisten reine Anschauungsformen der Seele, dem Panteisten-Selbstbestimmung der Natur. *Aber diese Dinge sind* und Gorgias hatte Unrecht zu behaupten: *es gebe überhaupt garnichts*, obwohl allerdings, um Ihrer Beispiele zu erwähnen — ein roter Körper ohne Licht, ein Ton ohne Luft u.s.w. — *ein gar nichts* ** ein nicht denkbares und nicht existirendes wäre da Farbenwahl ohne

* Notă marginală a lui T. Maiorescu scrisă cu creionul: Aus: Lehrbuch zur einleitg in die ffie von J. Lichtenfels; 3. aufl., 1855, §. V. seite 115, nota.
** Notă marg. a lui T. M. cu creionul: warum nicht gar !

Lichtbrechung, Schall ohne Luftschwingungen in der Aussenwelt nicht vorkommen, mithin nicht wahrnehmbar und nich erkennbar wären.

Cartesius' Saz: Cogito ergo sum als alleinige Wahrheit anzuerkennen und darauf fortbauen, ist eine schwache Grundlage. Cogito ergo sum d. h. weil ich denke bin ich, wogenen sich nichts einwenden lässt, weil ein Todter nicht mehr denkt, (aber quam multi *sunt,* qui non *cogitant!* sollten diese nun *nicht sein?*) Ein Säugling, *ist,* ein Blödsinniger *ist* etiam non cogitans? Oder sollte nur der Denker wirklich existiren? Diogenes, summe lampadem et quaere ! da dürften von *den* tausend Millionen Einwohnern die der Planet „Erde" zählen soll, wohl ziemlich viele Nullen weggestrichen werden und diesen Wenigen rathe ich nicht nach Frankreich zu ziehen, sie möchten je gedacht haben und das Sicherheitsgesez könnte auf sie zurückwirken! Fichte's Idealismus hat wohl schon Kant durch seinen *schlagenden* Beweis beseitigt wie Zeno über das Fatum des Anathema sprach als er seinem wegen Diebstahl bestraften Sklaven, der sich entschuldigte er wäre durch sein Fatum zum Stehlen gezwungen gewesen, entgegnete: *„et caedi"*, ob er wohl bei dieser Exekution auch eine *objective* Empfindung (!) gehabt hat? Mir dünkt eine Empfindung könne stets nur *subjectiv* sein. — Durch Ihre weiteren, in das Gebiet der Physik hinüberstreifenden Untersuchungen von der Teilbarkeit aller Körper — da ja Teilbarkeit eine allgemeine Eigenschaft der Körper ist — kommen Sie zu Teilen die nicht mehr zerlegt werden können (?) oder zu Leibniz' Monaden und schliessen aus der Unteilbarkeit dieser Monaden auf ihre Unzerstörbarkeit und von dieser auf ihr Fortbestehen d. i. auf Unsterblichkeit, und da Ihnen die Seele als ein einfaches Wesen, eine bewusstseinfähige Monade erscheint, schliessen Sie logisch auch auf die Unsterblichkeit der Seele. Aber wie lebt sie fort? sucht sie sich einen anderen Körper, da sie nach Leibniz zwar, unzerstörbar, aber mit Ausnahme Gottes, als der Urmonade, notwendig mit einem Körper als dem Passiven, von dessen Bewegung sie zugleich der innere Grund ist, verbunden sein soll? — Ich behaupte *Gott und die Welt seien Eins;* ich glaube dass unsere Seele unvergänglich, unsterblich ist, denn *wir sind Teile der Gottheit,* und ich kann mir die Gottheit nur als „ewig" denken. „Gott—sagt der Philosoph Spinoza—ist die einzige Substanz; seine Attribute sind die unendliche Ausdehnung und das unendliche Denken; die Modifikationen der unendlichen Ausdehnung sind die *Körper* deren Attribute: Ruhe und Bewegung; die Modifikationen des unendlichen Denkens sind die *Geister* deren Attribute Verstand und Wille sind". O.

P. S. Haben Sie die Güte mir, Ihrem Versprechen gemäss, alle acht Tage zu schreiben. — Darf ich sie auch bitten sich doch meinen Namen wieder in das Gedächtniss zurückzurufen und mich mit Ihrem geschraubten „Fräulein" in Ihren Briefen zu verschonen?

AN OLGA

Am 21. März, 1858.

Ein unwolsein von 8 tagen und die sich häufenden lezten Schulstudien messen mir die freie zeit so knapp zu, dass ich Ihnen jezt

erst schreiben kann. Neben der einleitung in die f-fische propädeutik, die ich Ihnen als voreinleitung zur logik beilege, möchte ich für heute den — wenn ich so sagen darf — politischen teil Ihres briefes in mancher beziehung besprechen *).

„Sie schwärmten für die «Freiheit»" das ist einer der richtigsten ausdrücke Ihres briefes, ich schwärmte für freiheit, und jezt denke ich für sie. Inconsequenz?

„Jezt hingegen treten Sie mit Füssen die edelsten Gefühle" So? Welches edelste gefühl trat ich mit füssen? Der ausdruk ist stark. Kein gefühl findet mehr plaz in meinem innern? Woraus schliessen Sie das?

„Menschlichkeit, diese Poesie des Gemüths". „Zu enthusiastischen träumen von grösse und wirklichkeit kann sich nur bitterkeit gegen die unidealische welt gesellen". Sie erinnern Sich wol an diese stelle aus Schiller's vorrede zu den „räubern". „Jezt sprechen Sie als der eifrige Anhänger des absoluten Princips". Wo schrieb ich je davon? Ich fange an den ausdruck „der verstand steht still" zu begreifen. In der tat: *wollen* Sie meine briefe misverstehen? — oder habe ich die deutsche sprache verlernt?

„Es lebe die Freiheit!" Ich bitte, was ist „Freiheit"? Der begriff soll zuerst und sobald als möglich zwischen uns festgestellt sein; denn ich habe mich überzeugt, dass man in neuerer zeit mit den worten herumwirft, unter denen man sich eigentlich nichts bestimmtes denkt.

„Ich verachte die Aristokratie" Was verstehen Sie unter „aristokratie"? Den inbegriff der lächerlichen menschenexemplare, die Sie in Ihrem briefe andeuten? — Das ist jedenfalls ungerecht, da gehen Sie zu weit. Dass es unter der aristokratie närrische menschen gibt, ist richtig. Aber in welchem stande gibt es deren nicht? Misbilligen Sie diese wegen ihrer aristokratie oder wegen ihrer fehler? Es ist gerade so, als wenn ich sagte, ich müsste Sie a priori hassen, weil Sie eine deutsche, weil Sie sogar eine östereicherin, weil Sie sogar aus der aristokratie sind, weil sich Ihr wappenbrief seit 1548. Ihr grafentum seit 1687 datirt u. s. w. — Ja aber warum denn? Soll doch eine humane tüchtigkeit des standes wegen nicht gering geachtet werden. „Ich verachte die aristokratie" heisst gar nichts. Verzeihen Sie, aber ich darf den ausdruk nicht zurücknehmen. Sie verachten verächtliche menschen und da es unter den aristokraten wie unter allen ständen deren gibt, so verachten Sie paar aristokraten, weil sie eben als menschen verachtenswert sind; doch nicht schlechthin weil sie aristokraten sind?

Sie werden meine worte vielleicht übel aufnehmen. Sie sind etwas sanguinisch; ich möchte Sie aber bitten, sich die paar zeilen für eine spätere zeit aufzubewahren. Sobald Sie ernstere geschichtliche studien gemacht haben, werden Sie mir recht geben, mir recht geben müssen.

Es ist zu spät, als dass ich noch den f-fischen teil beantworten sollte. Dies wird jedenfalls bis nächsten sonntag geschehen. Indessen bitte ich, mir nächstens mitzuteilen, ob ich in einer anderen sprache

*) Aus: „Grundzüge der logik für obergymnasien. Nach vorträgen systematisch bearbeitet von T. M." §§ 1—5.

schreiben soll, die ich besser kennen mag als die deutsche; denn in dieser scheinen wir uns nicht zu verstehen.

Darf ich zugleich um eine aufklärende antwort ersuchen? — Nächsten sonntag zugleich die fortsezung meiner logik.

T. M.

AN OLGA

Am 28. März, 1858.

Um noch einmal das politische aufzugreifen.

Soll eine politische umwälzung nicht sinnlose spielerei werden, so muss sie einen zwek haben; der zwek ist notwendigerweise ein besserer zustand des respectiven staates; dieser bessere zustand ist bedingt durch besserung der gesammtheit der staatsbürger. Da aber die gesammtheit der staatsbürger den besten zustand dann haben wird, wenn dieser den anforderungen aller oder der meisten entspricht, so ist jedenfalls eine repräsentativverfassung die annehmbarste. Das beispiel einer solchen verfassung gibt uns England. Daran scheint sich in neuerer zeit unter anderen Belgien anschliessen zu können. *

Absolute monarchie ist misbrauchender unsinn; aber die absolute freiheit mit der die roten republicaner herumwerfen, ist lächerlicher unsinn. Ich kann mich hiebei nicht enthalten Ihnen ein gedicht von Geibel beizusenden, das so ganz meine ansichten in dieser beziehung ausdrükt. **

Sie gebrauchen immer das wort „republic". Verzeihen Sie, wenn ich zweifle ob Sie sich darunter eine bestimmte verfassung denken. Sie müssten dazu juridisch-politische studien gemacht haben. Aus einem niedlich ausgestatteten durchparfümirten zimmer lassen sich mit pariser federn hübsch viele verfassungen entwerfen; denn das geduldige papier trägt die schrift. Aber ob eine solche poetische parfum-verfassung auch die riechnerven des derben volkes afficirt, ist eine sehr prosaische frage, aber eine wichtige frage ist's. — Würden sie selbst eine so geringe erfahrung gemacht haben, wie ich, würden Sie diesen entmenschten tov der Sachsen und Ungaren gekannt haben, diesen tov, der doch die hälfte, wenn nicht mehr, der ganzen bevölkerung ausmacht — so würden Ihnen Kossuth, Mazzini, Orsini, etc., etc., 'n bischen anders erscheinen. — Ich wiederhole noch einmal: das volk muss zuerst aufgeklärt werden. Die mittel dazu sind manigfach; aber gewalt ist kein mittel dazu. Das unglük, der fluch der ganzen menschheit ist nur die dummheit, dann aberglaube, vorurteile, die ihr den ursprung verdanken; und diese alle sind constitutive bestandteile jener an zahl überlegenen, jeden fortschritt hindernden masse, die man „spiesbürgertum" nennt. — Wenn die aufklärung verbreitet ist, und wenn alle oder wenigstens die meisten die notwendigkeit einer anderen verfassung lebhaft vor ihren augen haben, ist die verfassung schon da. — Aber aus der Londoner emigrantenschule hole frasen

* Pe marginea acestui pasagiu, cu creionul exclamația lui T. M.: ha, ha, ha!

** Notă marg. cu cerneală, a lui T. M.: „Gegen den Strom". Ein Sonett von Emanuel Geibel.

und gefüllte bomben plazen zu lassen, um Einen menschen zu töten, ist unsinn. Ich möchte Sie hiebei an des englischen genius bekannte worte aus „Julius Caesar" erinnern:

„We all stand up against the spirit of Caesar,
And in the spirit of men there is no blood".

„vox populi—vox Dei' heisst ein vielfach misbrauchter ausdruk, der in seinem kerne unbezweifelte wahrheit enthält; und gehen wir der spur dieser „vox" eines populus in der geschichte nach, so finden wir, dass das volk in geduld und mit freundlichem willen zuerst sich eine änderung erbittet und nur dann zur gewalt schreitet, wenn von seite des absolutistischen princip's der erste schritt dazu getan worden ist. „Billige furcht erweket sich ein volk dass mit den waffen in der hand sich mässigt", heisst es in Schiller's „Wilhelm Tell", diesem-ich möchte sagen-compendium der politik.

Aber Stände wird es immer geben müssen. Der absolute communismus, dieses sprechen von „der mensch ist unbedingt frei; er hat rechte, sobald er auf die welt kommt; er muss ernährt werden; jeder soll seinen nächsten lieben, wie sich selbst" ist kopflos und wird nur angenommen, weil jeder unter diesen „nächsten" nur denjenigen substituirt den er wirklich liebt.

Der geistig bevorzugte wird immer herrschen über den nicht bevorzugten und mir hat Voltaire's geistreiche genesis stets gefallen; „Das orakel entstand als der erste spizbube auf den ersten dummkopf fiel". — Das geistreiche hat einmal ein unendliches prärogativ und die scheinbare ungerechtigkeit, die wir darin finden, dass ein leichtsinnender und vielleicht leichtsinniger geist eher die früchte an sich bringt, als der pflichtgemäss arbeitende, aber langsame fleiss — ist unabwendbare tatsache.

Ich bin nun einmal schon so prosaisch geworden, dass ich jedem politischen saze den begriff „giltig" anmerken muss, wenn ich ihn anders anerkennen soll. Der geistreich klingenden frasen (denen übrigens das predicat „geistreich" nach analogie des lucus a non lucendo zukommt) gibt's gar viele. Ich entsinne mich zb. gerade einer aus Platen; da heisst es irgendwo:

„Traum ist alles Irdischen Erscheinung
Wahn ist jede liebende Vereinung
Und was Wahrheit wird genannt, ist Meinung".

Was soll das? entweder ich bin albern oder dieser Platen'sche saz, bei aller sonstigen achtung für Platen.

Ich weiss nicht, ob Sie mir verzeihen, wenn ich Sie überspannt nenne; aber gesagt muss es werden. Ich möchte das im voraus bemerkt haben, weil der gegensaz meiner kalten bedächtigkeit und Ihres unbedächtigen feuers fühlbar wird; und bei aller kälte, es würde mich, trauriger machen, wenn dieses fühlbarwerden andere folgen haben sollte...

Das gemeinschaftliche an mir und an Ihnen ist das streben nach dem guten. Wer von beiden den rechten Weg eingeschlagen, kann ich nicht entscheiden; veilleicht gehe ich in manchem zu weit;

aber sicher sind Sie in vielen zu weit gegangen. Sobald Sie alle schichten der menschlichen gesellschaft und die divergenz ihrer bestrebungen werden kennen gelernt haben, ist der gegensaz der sich schon jezt im gemeinschaftlichen streben auflöst, ganz beseitigt. Wäre aller menschen fehler nur die überspanntheit!

TITUS

Am 22 april ward ich wieder zum tore gerufen; im wagen Olga. Sie sagte sie möchte mit mir manches *besprechen*. In meinem nächsten schreiben versprach ich darüber näheres zu bestimmen. Ich schrieb den folgenden brief.

AN OLGA

Am 1. mai 1858.

Die halbe academie ist in den prater gerannt; ich blieb und schreibe Ihnen freilich wieder so spät. Sie sagen zum ordentlichen schreiben werden Sie durch umstände und umstehende gehindert; ich bin es durch zustände und schulvorstehende. Durch zustände, denn ich muss mich in den briefen an Sie herausreissen aus aller individualität und nur begriffe und abstractionen behandeln, was ruhe fordert, wenn man anders misverständnisse oder absichtlich schiefe auslegungen vermeiden will, die Sie oft nicht vermeiden.

Zum lezten male zu Ihrem briefe vom 27. februar.* Es bleibt noch der f-fische teil übrig. Sie beginnen den mit dem citate aus Goethe's „Faust". Mir scheint es heisst irgendwo, dass kaum etwas mehr misverständniss hervorruft, als wenn man bei der beurteilung einer tatsache aus irgend welcher zeit die brillen einer verschiedenen zeit anwendet (ein vorwurf, der bekanntlich in neuester zeit auch Momsen's sonst classische geschichte der Römer trifft).

Die logik in jener anwendung, gegen welche Goethe hier zu felde zieht, mag um das jahr 1807 allerdings sich zu ausschliesslich geltend gemacht haben; aber seit Herbart, Trendelenburg und Drobisch ist der zustand ein anderer geworden. Wenn man der logik eine exclusive bedeutsamkeit zuschreiben will, wenn man sie zum zweke macht, wird man allerdings zum pedanten; aber in's extrem fallen ist noch ärger. Das, was zum zweke nicht taugt, auch als mittel verschmäht, rächt sich allemal. Dafür auch Sie beweis.

Sie schreiben: „Ihnen ist Philosophie die Bearbeitung der Begriffe". (Sie entschuldigen, ich glaube bemerkt zu haben, dass dies die Herbart'sche definition ist). Nach Ihrer ansicht ist dies so weit richtig, „als der Begriff die reine Grundform des Denkens ist, und

* Ah ! ich glaube das nennt man coïncidenz; der 27. februar ist mein geburtstag. Richtig, noch so eine kleinigkeit. Heute „vor 3 — d. h. vor 2 jahren ('s war damals ein donnerstag wenn mein gedächtnis nicht banque route gemach hat) hätte gezeichnet werden sollen; aber es unterblieb, weil Sie ausfuhren. Sie hatten bei der maifahrt einen rosenroten hut, oder noch zarter: ein rosenrotes hütchen od. hütlein. Nun also, bin ich nciht poetisch? Donnerwetter ja! — Noch'n bischen fantasiren von strohdach mit einsamkeit — und die idylle ist fertig — Aber nein; mir hat's von jeher nicht eingehen wollen (wol weil ich „begriffstüzig" bin wie Sie mich oft zu nennen beliebten), warum'ne strohhütte, wo's allenfalls durchregnet, reizender sein soll, als ein möglichst comfortabler schreibtisch.

aus dem Begreifen sich das Urteilen (unmittelbare Entscheidung), und aus diesem wieder das Schliessen (unmittelbare Begriffsbestimmung) sich entwickelt". Ich muss gestehen dass ich noch nie so viele f-fische blössen beisammen gelesen habe, als in diesen paar zeilen. Begriff ist die reine grundform des denkens? Wo ist die unreine? Wo ist die oberfläche —. form? Und wenn der begriff die form des denkens ist wo ist um Gottes willen die materie? — Mir hat's immer scheinen wollen, als ob wir doch begriffe dächten. — Das urteil ist unmittelbare entscheidung? Was ist denn die mittelbare? Ich bitte: jede entscheidung ist ein urteil; je mittelbarer, desto richtiger. *Ein urteil ist das bewusstwerden des verknüpftseins oder nicht verknüpftseins zweier vorstellungen,* (von denen die eine ὑποκείμενον subiect, die andere κατηγορούμενον, praedicat, heisst). Das schliessen ist unmittelbare begriffsbestimmung? wie so denn? „Die art der zusammenfassung eines mannigfaltigen ist form". Da haben Sie eine unmittelbare begriffsbestimmung. Nennen Sie das einen schluss ? — Andererseits ist der apagogische beweis gewiss κατ' ἐξοχήν mittelbar und doch ein schluss. — Aber das alles ist Ihnen gegenstand blos der logik, einer „hülfswissenschaft". Womit beschäftigt sich denn dann die „eigentliche Philosophie", wie Sie's zu nennen belieben? — Was tut die psychologie? Sie bearbeitet den begriff der seele. Was die rationelle theologie? Sie bearbeitet den begriff Gott. Was die moralf-fie? den begriff des sittlich guten. Was die besondere aesthetik? Den begriff des schönen. U. s. w. Ich hoffe, wir sind nun überzeugt dass alle f-fie eine begriffsbearbeitung ist, Sahen Sie ausserdem nicht, dass das urteilen und schliessen, welches Sie aus dem begriffe (als einer „grundform des denkens") herleiten wollten, bereits im worte „bearbeitung" liegt? *Die logik,* die Sie da falsch auffassen, *ist die wissenschaft, welche entsteht durch blosse bearbeitung der begriffe als begriffe* (die also nicht den inhalt der begriffe berüksichtigt, sondern nur ihre richtig mögliche anwendung, ihre form). Sie verhält sich zur „eigentlichen" f-fie und zu allen wissenschaften, wie die algebra zur gesammten mathematik.

F-fie nennen Sie das „vernunftwissen, d. i. das wissen im vollsten sinne des wortes". Zunächst: was ist vernunft? und was ist wissen? diese begriffe sind bei Ihnen nicht klar. Sehen Sie nur.

Sie haben blonde haare, so blond (wie andere sagen mögen: so schön blond) als z. b. die Eugénie. Nicht wahr, das weiss ich? Ich weiss es auch vermöge meiner vernunft, doch wol nicht aus unvernunft? — Ich werde eine f-fie Ihrer blonden haare herausgeben (Sie könnten mich allerdings noch schlagen wenn Sie mir erwiderten dass dieses mein wissen nicht „im vollsten sinne des wortes", sondern etwa im halbvollen, oder im leeren sei!) u. s. w.

„Philosophia est studium sapientiae, sapientia vero est scientia rerum humanarum et divinarum (Cicero)". Das ist ohne zweifel der ungeschikteste saz in der ganzen Ciceronischen f-fie — und das will was heissen; bekanntlich hinkt Cicero's f-fie wie keine andere auf krüken.

Quae sunt res humanae? Ihre blonden haare sind ja auch res humanae! Und was teufel sind die res divinae? (Verzeihen Sie den derben ausdruk). Der mann muss eine von seiner dame gestikte schlafhaube über seine vernunft gezogen haben, als er das schrieb.

Zu den weiteren fehlern in Ihrer auseinandersezung gehört, um nur noch dieses anzuführen, Ihre berufung auf Kant. Kant sagt allerdings: Gott, freiheit und unsterblichkeit seien zweke der metafysischen forschung. Besteht aber die f-fie nur aus der metafysik? Übrigens die drei begriffe bezeichnet er als postulate (ein begriff dessen definition Sie wol kennen dürften). Und hiemit ist die sache erledigt.

Noch etwas! Durch anregung der leibesorgane entsteht nicht, wie Sie sagen, eine *absichtliche* richtung der denktätigkeit, sondern eine durchaus unfreiwillige. Wenn Sie plözlich einen zahnschmerz haben, müssen sie daran denken, nolens volens.

Den misgriff mit der umkehrung von Cartesius' saz will ich als zu handgreiflich übergehen. Aber hübsch war's, wie Sie auf diesen misgriff weiter bauten und sagten: „Cartesius' Saz ist eine schwache grundlage". Meinen Sie, durch ein flüchtiges auffassen fehler bemerken zu können, die einem, Des Cartes entgingen? — Ich bitte, wie heisst „bescheidenheit" auf krainisch? —

— Auch können Sie gefühl von empfindung nicht unterscheiden. *Empfindung ist eine vorstellung, die dadurch entsteht, dass ein gegenwärtiger leiblicher zustand die seele unmittelbar aufregt* (sie ist also fysisch — geistig). *Gefühl ist eine stärkere erregung der vorstellungen im bewusstsein,* (also rein geistig). Diesen gewiss grossen unterschied findet man bei früheren schriftstellern allerdings nicht beachtet; so verwechselt auch Herder gefühl und empfindung, was besonders in seiner sonst meisterhaften analytisch — aesthetischen untersuchung über die „lyrische dichtung" hervortritt; — aber der gegenwärtige standpunkt der psychologie (die Sie überhaupt nicht recht zu kennen scheinen) hält ihn fest. — So klingt es wirklich sonderbar, wenn Sie mir vorwerfen, keine „schönere Empfindung" finde mehr plaz in meinem innern. Was nennen Sie eine schönere empfindung? Ist vielleicht das empfinden des ananas schöner als das empfinden einer weissen rübe? — Es soll „schöneres Gefühl" heissen, und dann müssten wir uns erst über den begriff „schön" in's klare sezen.

Zu guter lezt lasen Sie in Ihrem briefe mich aus der einfachheit der seele auf ihre unsterblichkeit schliessen! — als ob ich nicht ausdrüklich bemerkt hätte, dass dies der falsche Mendelssohn'sche schluss sei.

Aber satis superque!

Ich begreife gar nicht, wie solche misverständnisse bei Ihnen entstehen können. Wenn Sie schon mich, der ich doch tiefsinnig nicht schreibe, so oft schief auffassen, wenn Sie schon an dem einfachen saze „cogito ergo sum" scheitern: — Wie können Sie sich an Spinoza und Kant wagen? Würden Sie mir diese „hilfswissenschaften", die f-fische propädeutik, weniger oberflächlich studiren! — Im salongespräche mag sich so ein spielen mit wörtern aus einem extrem in's andere („es lebe die Republik!", „ich verachte die Aristokratie!" „Sie schwärmten für freiheit", „Sie sind eifriger Anhänger des Absolutismus", was mir NB. nie eingefallen ist) geistreich ausnehmen: bei feststehenden begriffen, wie die logischen, stört es.

Jezt habe einmal dieses unliebe kritisiren ein ende! — Es bleibt noch vieles für eine *ruhige* besprechung; vor allem die mög-

licheit eines innigeren zusammenhanges der f-fischgebildeten persönlichkeit mit der kälteren umgebung von personen, mit familienkreisen, u. s. w. ein punct, der mir von äusserster wichtigkeit scheint.

In den pfingsttagen bin ich in der academie und für jedermann zugänglich. Wie ich sah, kommen Sie immer in begleitung. Desto besser, wir haben keine geheimnisse.

Wenigstens bin ich überzeugt, dass Sie mir diesmal keine affectirte höflichkeit zuschreiben werden.

TITUS.

Am 4 mai um ½7 uhr abends kam sie zu mir; wir gingen in den garten und sprachen da eine stunde zusammen. Sie sagte, Sie achte nur mich, für sie sei sonst kein mann geistreich, noch weniger seien ihr frauen von irgendwelchem werte. Sie verachte ihre umgebung; sie werde von spionen beobachtet, weil sie in salons gegen die regierung spreche, denn sie sei zu stolz ihre meinung zurükzuhalten. Ich solle ihr noch bald schreiben, weil sie in 7 tagen nach einem Hopfenbacherschlosse (bei Neustättel) reisen werde. Sie wünsche übrigens diesen briefverkehr auf alle fälle fortzusetzen. Ob sie meine freundin wäre? Sie sei fähig, für mich alles zum opfer zu bringen.

Als sie fortging, war ich jedenfalls mehr aufgeregt, als sonst. (Tagebuch vom 4. mai); schrieb deshalb an jenem tage nur einige zeilen an sie, das andere nach 2 tagen, um mit verstand auseinander zu sezen. So entstand der folgende brief.

AN OLGA

Am 4. mai, 1858.

Sagen Sie doch, Olga, sind Sie wirklich so kalt? Warum sind sie gegen die menschen ihrer umgebung so ohne herz? — Sie entziehen sich; sie entziehen viel. Und warum? aus stolz? — Dann ist das Ihr fehler. Seien Sie stolz genug Ihren stolz zu unterdrüken. Paradox aber gut.

Kann ich Sie noch um etwas bitten? Schreiben Sie mir doch einmal, in welchen übergängen sich Ihre ansicht vom titus als einem narren bis jezt geändert hat. Wissen Sie warum? Ich habe in den lezten monaten keine zeit gehabt eitel zu sein, und habe an stolz verloren; das ist nicht gut; und da will ich wieder stolz werden, wenn Sie mir das geschrieben haben — das ist ein geständnis; ich bin jezt dazu disponirt.

Aber was kreuzt sich da wieder alles durch mein bischen gehirn zusammen? Ich sehe schon, ich muss noch 20 jahre mir logik einbläuen oder Sie nicht mehr sehen.

Inzwischen gute nacht! Vor morgen komme ich zu keinem deutlichen gedanken.

Am 6. mai.

Der brief den ich Ihnen lezthin schrieb, war vielleicht zu stark; er war aber ein wissenschaftlicher, und da denke ich nicht an höflichkeit.

Leider hat Ihr brief mir von Ihrer wissenschaftlichen bildung keine gute meinung beigebracht. Und dann halten Sie sich höher, als alle frauen und männer ihrer umgebung? Worauf hin? Glauben Sie es gibt niemand, der auch geistreich wäre, so geistreich als Sie? Wollen Sie den geist in salongesprächen finden und messen Sie ihn nach der elle? — Es ist auch ein vorzug, den geist in anderen zu erkennen; dieser vorzug mangelt Ihnen. Der übrigens, der mit seinem geiste in salons herumprunkt, hat am wenigsten davon.

Sie erlauben sich über Fichte, Cartesius, über politik, republik, aristokratie, Napoléon, u. s. w. abzusprechen; lauter dinge und personen, die Ihnen (so gut als mir) noch zu hoch sind. Das ist eigendünkel. „O, der kennt mich nicht", rufen Sie jezt wieder aus. Bitte, bitte; Sie werden freilich für jene eigenschaft sich ein hübsches klingendes wort gefunden haben; aber eigendünkel bleibts doch, wenn Sie ruhig darüber denken. So gut Sie statt „eitelkeit" sich „stolz" beigelegt haben, so gut Sie mich statt „gemässigt" — einen „bewunderer des despoten, einen absolutisten" u. s. w. nannten, wie Sie denn überhaupt in extremen sich gefallen; so gut miskennen Sie Ihren eigenen zustand. „Scientia obiter hausta ducit ad stultitiam" heisst ein saz aus meinem eigenen latein, den ich an mir selbst zu erst erfahren.

Am 8.

Verzeihen Sie mir? Ich muss gerade in diesem briefe offen sein. — Das urteil der menge hat immer wahres in sich, wenn dieses auch durch bosheit entstellt ist.

Von je weniger menschen jemand geliebt und geachtet wird, desto untauglicher ist er. Wenn die wissenschaft sich von der menschheit entfernt, ist sie zu nichts. Wozu lernen Sie? wenn nicht zum wole der mitmenschen, ist's törichter egoismus; wenn für die menschen, aber nicht zu ihrem wole, ist's eitelkeit. Erst wenn Sie es gefühlt haben, dass es pflicht eines jeden ist, für die besseren aus den menschen sich heranzubilden, werden Sie etwas leisten können. Das ist das wahrhaft grosse, die ewige wahrheit aus sich heraus mit vollem bewusstsein in's leben einzuführen. Fast alles andere ist null.

Man nannte mich in lezter zeit von vielen seiten kalt; es mag was dran sein. Wenigstens ist gewiss, dass ich seit etwa 14—15 monaten nicht zwei zeilen gereimt habe. Mir scheint lezteres ein fortschritt, für mich ist kaum etwas elender als ein elender dichter — dieses wünschende nicht könnende zeug! Aber es ist beweis, dass meine ideale weg sind. — Die erfahrung ist die beste schule, heisst's; aber das schulgeld ist teuer; das schulgeld das ich entrichtet habe, ist mein gefühl. Ich hatte mir unglüklicher oder glüklicherweise angewöhnt, die psychologisch-wissenschaftlichen säze im leben nachzuweisen; im leben d. h. an meinem und der anderen gefühl. Aber bekanntlich bleibt der gegenstand der wissenschaft kein gegenstand des gefühls mehr, u. s. w. — aus welchem gewirre von worten sich vielleicht erraten lässt, dass ich **kalt** bin.

Es gibt aus den hunderten mit denen ich bekannt und auch genauer bekannt wurde, nur zwei menschen, die ich achte. Der eine

davon ist meine schwester. Sie können überzeugt sein, dass wenn zwei Maiorescu zusammen streben, daraus etwas tüchtiges wird. — Nicht eitel; das ist offen; heute bin ich's endlich. Ich hatte vor zwei jahren, als ich nämlich zum bewusstsein kam, meine schwester zum masstabe der trefflichkeit für alle menschen gewählt; — da verloren alle menschen, und Sie viel; — das war ungerecht; ich gab's auf. Seitdem aber achte ich meine Emilie unbedingt. — Indessen, ich las einmal, ich weiss nicht mehr wo, frauen hörten es nicht gerne, dass man ihnen von anderen frauen gutes spricht. — Wüsste ich, Olga, dass dies auch Sie trifft, dass Sie dieses verhältnis, das mir das höchste ist, nicht auffassen wollten, oder über die mitteilung nur im geringsten sich aufhielten — ich würde tief bereuen, Ihnen je eine zeile geschrieben zu haben; — ich bereue selten. Soll ich einen menschen achten, muss er vor allem in dem kleinen kreise, wo er sich bewegt, und das ist zuerst sein familienkreis, belebend einwirken. — Die eltern sind zu alt dazu; — aber sie haben einen bruder; einen bruder, der nicht ohne kopf ist. Warum bilden Sie den nicht um? Nicht mit hochtrabenden principien, sondern mit ruhiger liebe. — Egoismus, unter was für schöne namen kannst du dich noch steken!

Der andere mensch, den ich achte, — doch, was kann Ihnen an dem liegen? Ein mann ist es nicht, o nein. Leider habe ich unter diesen immer einen anstrich von derbheit und gemeinheit, gar in bezug auf das geschlechtliche verhältnis, bemerkt, der mich von jeher abgeschrekt hat. Dieses abschreken verdanke ich grösstenteils meiner schwester; daher meine „höflichkeit"; — ich kann nicht anders sein. Jemand mit einem tiernamen belegen oder belegen hören, ist mir unausstehlich, gar aus einem frauenmunde. — Das mag lächerlich sein; wenn nur das lächerlich an mir wäre!

Zur anerkennung des unbedingten wertes einer person muss man diese in den vierfach möglichen beziehungen eines vernunftwesens kennen gelernt haben; die sind bekanntlich: beschäftigungsverhältnisse, gesinnungs —, dienst —. und familienverhältnisse. — Ich kenne sie bei Ihnen (und also auch Sie) nicht. — Nach jahren kann werden was nicht ist.

Leben Sie gut!

Das war der offenste brief, den ich einem fremden schrieb.

TITUS.

Ich bin bis zum 1. August im Theresianum.

[1] Pentru *Gaston Durandal* cfr. articolul: *Contesa Olga Coronini.* — I. E. T.

III.

„FRAGMENT DIN TINEREȚEA MEA" — 1858. AL DOILEA APENDICE.

DIN VIENA

Adresa: G a s t o n D u r a n d a l, porte-restante *

13 Februarie 1858.

CĂTRE OLGA

Filosofia este prelucrarea noțiunilor. Cel dintâi rezultat al atenției îndreptate asupra *noțiunilor* constă în faptul că ele devin clare și, pe cât posibil, distincte. Din legătura noțiunilor se nasc *judecăți* și unirea de judecăți ne dă *concluzii*. Cu ele se ocupă *logica*.

Sunt totodată și noțiuni, cari, cu cât mai mult sunt cunoscute, cu atât mai mult nasc contradicție în reflecțiile asupra cărora pot avea înrâurire. Această contradicție caută să o înlăture *metafizica*. Între noțiunile inexplicabile este de relevat cea a unui lucru în genere (problema materiei). Când ne întrebăm despre substanța unui lucru, obținem ca răspuns o sumă de note caracteristice ale acestuia: aparțin ele însă substanței noțiunii? va fi prin aceasta substanța sa stabilită? Să luăm aci un exemplu.

Un corp este roșu, nu însă fără lumină; ce înseamnă această calitate în întuneric; sună; însă nu fără aer; ce înseamnă această proprietate în vid? este greu; însă numai pe pământ; ce înseamnă această însușire în spațiul infinit și gol? este sfărâmicios, însă numai dacă îl sparg; este aspru, însă numai când îl ating și așa mai departe. Evident că noi nu știm prin simțuri ce este corpul, ci numai *cum* el ne apare, că prin urmare, toate calitățile pe cari le atribuim corpului sunt numai relative. Aceasta l-a condus pe Gorgias la formularea curioasă: de fapt nu există nimic, și chiar dacă există ceva, nu este cognoscibil, iar dacă este cognoscibil, nu este comunicabil.

Plecând și dela această relativitate, Protagoras a formulat principiul, care — just în sine — a fost dus prea departe în consecințele sale: Omul este măsura tuturor lucrurilor.

* Pentru Gaston Durandal cfr. articolul Contesa Olga Coronini, de I. E. Torouțiu.

14 Februarie.

Prin urmare nu cunoaștem în niciun caz substanța, „ființa absolută". Rămâne însă în picioare, că noi, cei cari încercăm să cunoaștem aceasta, cari gândim ca atare, *existăm*. „Cogito ergo sum" este primul principiu al lui Renée Descartes. Această certitudine a existenței unui gânditor, această singulară obiectivitate a subiectivului, după care toate celelalte se îndreaptă, este prin urmare subiectivă și îl hotărî pe Fichte să precizeze că eul singur este absolut, iar toate celelalte există numai într'atât cât eul poate și voește să le recunoască. (Idealismul).

Kant a dovedit într'un mod foarte practic netemeinicia acestui idealism. A chemat la el odată un idealist și l-a întrebat, dacă totul ar fi real subiectiv și există numai într'atât cât eul voește să recunoască ? Și când acesta afirmă, Kant luă un bețișor, îl lovi bine și îl întrebă apoi : dacă într'adevăr simte numai ceeace vrea să simtă, sau dacă nu trebue să simtă acum durere, vrând nevrând ? Astfel simțurile[1] sunt prezente, sunt obiective. Și când un om este deasemeni despuiat de toate simțurile, când este orb, surd și așa mai departe, el *trebue* să simtă durere, foame, sete, frig, cald. Dacă are ochi și îi deschide, atunci el *trebue* să vadă ceva. Așadar *există* lucruri ; aserțiunea opusă a sofistului Gorgias e falsă. Dar *ce* sunt lucrurile este pentru noi o altă întrebare, insolubilă poate. Trebue să admitem ființă lucrurilor, dar nu putem să o concepem și mai puțin să o lămurim.

Dacă încep să divid un corp, pot continua această împărțire atât timp cât instrumentul mă ajută. Iau din nou un instrument mai fin, ajung și mai mult să divid ; atunci eu pot să înmulțesc părțile acestea din nou de 2, 3, 4... ori. Insfârșit, nu pot mai departe, însă numai din cauza nedesăvârșirii condițiilor exterioare. Sunt, totuș, particulele încă divizibile ? Desigur ; o lunetă desăvârșită ne convinge despre aceasta. Unde ajung eu acum prin această împărțire ? La elemente cari nu s'ar mai putea împărți ? Acestea ar trebui prin urmare să nu mai ocupe niciun spațiu, pentrucă tot ce ocupă un spațiu poate fi împărțit. Cum pot acum elementele cari nu ocupă niciun spațiu să dea naștere la ceva care ocupă spațiu ? (Contradicție a materiei). Ultimele particule, cari nu mai pot fi divizate, sunt prin urmare *simple* (dealtfel o noțiune care nu poate fi concepută). Incercați numai, și vă veți convinge că „simplu" și „nimic" sunt noțiuni incomprehensibile.

Firește, trebue deasemeni ca ființa absolută să fie simplă, fiindcă o ființă compusă constă numai într'o asociere și atunci nu mai e absolută. Aceste părți simple, infinit de mici, absolut existente le numi Leibniz monade. Insă contradicția rămâne.

Numai simplul este indestructibil ; distrus poate fi numai ceeace este compus. Este ca atare sufletul ființă absolută, atunci el trebue să fie elementar ; este el elementar, atunci nu poate fi distrus ; nu *poate* fi distrus, atunci el nu este muritor. Atât de departe poate fi dusă dovada. Totodată aceasta nu-i deloc acea

[1] Vă rog să luați în considerație deosebirea mare dintre simțire și sentiment.

nemurire cu păstrarea caracteristicilor individuale, care trebue dovedită [2]. Dimpotrivă aceasta este inexplicabilă, inconceptibilă chiar. Putem să concepem sufletul numai în tovărăşie cu corpul, altfel nu. Deasemeni, întreaga noastră vorbire ne dă numai reprezentări, cari cad sub controlul simţurilor. Aşa vorbim bună oară despre idei sublime, luminoase, josnice, întunecate, despre fiinţe aspre, adaptabile, despre reprezentări, noţiuni şi aşa mai departe, cuvinte cari — toate — îşi au obârşia în perceperea simţurilor.

Şi eu din partea mea trebue să mărturisesc, că în această privinţă m'am schimbat complet, în comparaţie cu perioada gândurilor mele nocturne. Atunci gândul la distrugere îmi producea într'adevăr frică. Acum mi-ar fi teamă de o nemurire desolantă. Adevărata existenţă a gânditorului constă numai în luptă, în încordare. Deplina conştiinţă spirituală a unui suflet nemuritor fără sforţare, în lenevie, este insuportabilă. Şi acest suflet, pe care eu îl am, nu este desigur nemuritor. Căci aşa, după cum sunt acum, nu pot şi nu vreau să mă concep ca atotştiutor nemuritor şi dacă totuş acum aş voi conştient să fiu atotştiutor nemuritor, astfel n'aş mai fi chiar eul care sunt.

16 Februarie.

Permite-mi să-ţi fac o propunere, care poate părea lipsită de modestie, dar pe care rog să mi-o ierţi, întâi deoarece trebue să ştii că eu din fire nu sunt modest şi, apoi, că desigur propunerea ce ţi-o fac este cu cele mai bune intenţii. O anume conditio sine qua non pentru studiul temeinic al filosofiei este *logica*. Ea dă deseori printr'un cuvânt noţiuni, pentru a căror caracterizare fără ea ar trebui să se folosească perifraze întregi, după cum însu-mi m'am convins. In afară de aceasta, ea este o ştiinţă atât de positivă, stabileşte noţiuni atât de trainice şi de valabile încât este de cel mai mare interes. Manualele ei sunt totuş cu lipsuri, deoarece deabia în acest secol s'a îndreptat cu folos atenţia asupra importanţei generale a acestei ştiinţe. M'am ocupat tocmai cu ea foarte mult timp şi de aceia pot să-ţi explic sistematic totul în cea mai concentrată formă. Dacă admiţi, să-ţi trimit câte o coală săptămânal pe adresa cunoscută, s'ar putea ca în circa 2—2½ luni, întreg sistemul să fie în mâinile d-tale — în orice caz o preocupare ştiinţifică de cea mai mare importanţă. Totodată cer scuze, în caz că traducerea germană pe care o alătur citatelor greceşti din Gorgias şi Protagoras era de prisos. Nu ştiu cât de înaintată eşti în studiul acestor limbi. M'aş bucura foarte mult, dacă ai fi atât de binevoitoare să-mi dai unele indicaţiuni în această privinţă. Pe lângă aceasta aş pune la dispoziţie biroul meu de informaţii pentru limbile antice în cazuri dubioase, dacă nu m'aş teme să par vanitos. Insă după cum spun, adică după cum scriu, mi-e teamă.

[2] Dacă aţi citi cunoscuta lucrare a lui Mendelssohn „Faidon sau despre nemurirea sufletului", acolo veţi observa concluziile false pe cari le trage chiar Mendelssohn. El vrea adică, din faptul că sufletul ca fiinţă simplă nu poate fi distrus, să conchidă asupra nemuririi lui, in sensul frumos al religiei, ceiace nu intră în discuţie.

Se pare că mai stărue între noi o lipsă de încredere neîntemeiată. Astfel de exemplu, când ți-am trimis cea dintâi scrisoare mai lungă, în care, de bucurie că mi-ai dat prilejul să-ți scriu, am adunat câteva glume privitoare la Maria Tereza, mi-ai dat un răspuns drastic la această scrisoare, încât de atunci fiecare propoziție o cântăresc de mai multe ori și așa se face că-ți scriu totdeauna atât de târziu. Firește, în chipul acesta, orice sentiment se pierde. Ceea-ce-ți comunic nu izvorăște din inimă ci numai din cap. Dar, — nu-i așa ? — inima — și ea bună — este numai un „malum necessarium".

17 Februarie.

Orsini, mereu Orsini ! Inseamnă deci, că femeile au o imaginație atât de vie, pe scurt: un asasin, care descinde dintr'o veche și bine văzută familie, tânăr încă și frumos, zugrăvit în culori poetice. Nu lua de loc vorbele mele în rău și lasă-ne să desbatem cazul încă odată.

In definitiv ce vor oamenii ? Egalitate republicană. Incepe egalitatea oricărui om prin crimă ? — libertatea gândirii ? — constitue asasinarea unui om pentru ideile sale primii zori ai unei libertăți de gândire ? Da aceștia sunt oamenii, cari cu fraze umanitare în gură pălăvrăgesc și susțin că statul nu are dreptul să ucidă un cetățean, că ar fi o barbarie care se împotrivește în sine oricărei umanități, dar chiar și religiei catolice, întrucât stă scris în Sf. Scriptură: Lăsați lui Dumnezeu judecata, etc. Foarte bine și foarte frumos. Dar ce trebue să credem despre bărbații, cari vor să înceapă înlăturarea acestei barbarii prin crimă ? Vreau să mărturisesc că Orsini ar fi un om de caracter ferm. Se putea, dacă-l cunoșteam mai de aproape, să-l stimez. Insă este o orbire a-i da dreptate; aceasta este o recunoaștere a oricărui umanism republican. „Dreptate are fiecare caracter propriu, care se acordă cu sine însuș", nu există nimic nedrept decât contradicția, se spune atât de adevărat în Wallenstein; însă contradicția în sine este evidentă la Orsini.

Persoana cade la pământ, cauza rămâne. Napoleon cade la pământ; Jerome sau Eugenia apără mai departe principiul său.

Așișderea maghiarul prost Libeng i-ar fi făcut lui Maximilian cel mult loc. Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim ! (Incape în Scyla cine vrea să evite Charybda). Sau voia Orsini să dea un semn Marianei prin uciderea lui Napoleon? Domnișoară, o opinie care-și impune valabilitatea numai cu prețul prăbușirii brutale a adversarului nu este cea adevărată, nu este salutară, nu este cea care a pătruns în omenire. Națiunea în întregul ei uriaș poate să-și spună (însă cu alt înțeles) vorbele lui Filip din Don Carlos: când eu (cu o înțelegere colectivă) am început să mă tem, am și încetat să mai mă tem. Atunci acest gând uriaș al nației este de neînvins. Aceasta ne-o dovedește migrația popoarelor, aceasta ne-o dovedește reformația și răsboiul de 30 de ani, aceasta o dovedesc țările de jos, aceasta o dovedește Anglia prin constituția sa împăciuitoare. Marea revoluție franceză nu putea să aibă rezultate durabile. Ea era născută din filosofările nici măcar valabile ale lui Voltaire, Rousseau, apoi Marat, Mirabeau, Robespierre și așa mai de-

parte, filosofări, pe cari poporul nu le putea pătrunde, și voiau prin forță și cu ajutorul poporului, ceeace poporul nici nu pricepea.

E de mirare deci, că poporul lua când o parte când alta? — „Trăiască Gironda" !; însă Girondinii fură decapitați în ciuda „libertății ! egalității ! fraternității !" „Trăiască Danton !" însă Danton fu decapitat; „Trăiască Robespierre", dar și Robespierre fu deasemeni decapitat. Și la urma urmei încă aproape șapte milioane au strigat până au răgușit: „Trăiască Napoleon !" Iată și imperialitatea ! — Așa aveți desfășurarea marei revoluții franceze; nici nu se putea altfel. Și acest curs voi Charlotte Corday să-l împiedece ! Căpșorul îndrăgostit credea în fantasmagoriile sale, că totul va fi din nou bine, dacă Marat cade. Sărmana orbita ! Insă aceasta este nenorocirea că se voește să se înțeleagă cursul gigantic al istoriei lumii cu politica de bucătărie.

Dar anul 1848 ! Cine stă în frunte ! Tineretul spiritual, dar exaltat, care tocmai ieșise depe băncile universității și visa republici idilice cu țigara în gură și cu roza de rendez-vous la butonieră, V. Hugo, Sue, Lagrange, nebunul Louis Blanc, și așa mai departe. Napoleon al III-lea ajunse împărat. El încercase aceasta încă de timpuriu la Strassburg și apoi în Bulonia. Insuccesul nu l-a desarmat. Cu stăruință nesdruncinată încercă pentru a treia oară în 1852; și reuși. El este cunoscut prin activitatea sa scriitoricească drept un om spiritual și prevăzător; ca împărat el, cu miniștrii săi, este cel mai însemnat bărbat al timpului, în opoziție exceptăm pe ucenicul sărman de aici al lui Metternich, Buol și al Prusiei cu Manteuffel.

Napoleon vrea să impună încă odată principiul monarhiei, vrea să probeze că pentru francezii de azi această constituție ar fi cea mai salvatoare; și el este omul potrivit pentru aceasta. Țării sale el îi arată binele; pentru asta nu mai încape nicio îndoială. Dacă vrei totuș să-l combați trebue în principii, acestea sunt mijloacele, nu crima.

Din cauza anului 1848 nu vreau să mai mă ating de Ungaria. Aceasta fu o adevărată nebunie, care însă pentru popor a avut atât de funeste urmări. Singur Bem a fost bărbat. Ceilalți erau capete exaltate, iar în vârful lor nebunul nebunilor — Kossuth. Insă oamenilor le place să treacă cu cocarde tricolore, prin fața femeilor, cari le aruncă flori, și peste noapte să ajungă generali, cazul lui Görgey, care îndată ce situația a devenit critică a capitulat imediat. (La Villagos). Nu, Dudue; în popor, în popor trebue să se infiltreze conștiința unei schimbări de constituție; tot restul este un tragic joc efemer. A examinat-o poporul, atunci modificarea este gata; căci în fața invincibilității nației se topește ca nimic jocul de păpuși cu soldați instruiți. Aceasta este necesitatea imuabilă a istoriei lumii.

O revoluție cu succes este operă de veacuri. Nici francezii, nici germanii nu sunt încă maturizați pentru o schimbare de constituție. Acum începe să se trateze științele populare. Deaceia oamenii ca Diesterweg, Virchow, Moleschott și alții, sunt atât de odioși regimurilor, pentrucă ei luminează poporul. Primul mijloc de eliberare este distrugerea puterii clerului. Insă până ce să fie câștigat poporul împotriva puterii clerului, va trece încă mult timp.

Și o înfricoșătoare răsturnare a puterii clericale fără ajutorul cumpănit al poporului este o nenorocire. Atât timp cât această castă teribilă deține cu valabilitate funcția de confesor, este de neînvins. Aceasta a aflat-o și marele Napoleon, care, încercând să nimicească puterea mireană a Papei, și-a distrus propria sa popularitate.

Credeți-mă, că aștept foarte încordat răspunsul d-vs.

Titu.

27 Februarie.

Olga către mine,

Cât de neînțeleasă inconsecvență în modul d-tale de a gândi! Imi stă mintea în loc. Când te-am cunoscut, erai cu totul democrat. Te exaltai pentru „Libertate", urgiseai orice despotism, cu un cuvânt sentimentele d-tale erau cele ale unui om generos. Azi calci în picioare cele mai nobile simțăminte, — nici un sentiment frumos nu-și mai găsește loc în inima d-tale, căci binele omenirii trece fără să te miște pe lângă inima care se prinde tot mai mult, cu orice apropiere, în plasa de păianjen, încât s'ar spune că în cele din urmă se împietrește.

Umanitatea, această poesie a inimii, această muzică a sufletului nostru nu este pentru d-ta decât o amărăciune otrăvicioasă, care se desprinde din acea satiră în care îți bați joc și de cele mai sfinte. Acum vorbești ca un zelos partizan al principiilor absolute, aperi aristocrația și ești cel mai violent admirator al despoților mizeri. Eu însă strig cu entuziasm: trăiască Libertatea! trăiască Republica! „Numai într'o Republică — spune Büchner — vor fi oamenii mândri, plini de stimă proprie și desvoltă virtuți cari altfel nu le erau cunoscute. Intr'un despotism oamenii sunt sclavii ipocriți ai celor mai rușinoase fapte".

Activitatea, străduința și știința acestor oameni se aseamănă cu acea a lui Don Juan, care poartă un registru de unde trebue să țâșnească aureola ministrului cu trâmbițări de războiu din saloane, și să nu piardă din vedere almanahul Gotha. Insă dacă deasemeni nicio vână de bărbăție nu bate în aceste păpuși, astfel nu sunt de nimic mai mândri decât de 16 strămoși, și dacă numele lor a fost pomenit numai cu patru sute de ani mai înainte aceasta contează pentru ei, ca și cum onoarea sau rușinea se leagă de străbuni. Și dacă fiecare membru al familiei lor ar fi fost silit să poarte în jurul gâtului spre veșnică ocară o funie ca amintire pentru vre-o faptă rușinoasă, atunci timpul ar fi transformat această funie în colan de onoare și ei ar fi acordat prerogativa tot atât de puțin, cât de puțin recunosc oameni ca Dalberg privilegii la încoronare de împărat.

2 Martie.

Trebue să mă hasardez în câmpul disputelor filosofice? Totuș încă n'am mai auzit

„Colegium logicum
Oriunde spiritul va fi deplin dresat
Şi incorsetat
Aşa încât el de aci înainte să se furişeze mai circumspect
Pe calea cugetării".

Acum să pornim ! Curaj ! Jacta est alea, lupta începe !

După d-ta filosofia este prelucrarea noţiunilor şi după părerea mea este atât de departe de adevăr, că noţiunea este pura formă primordială a gândirii şi din noţiuni se formează judecata (decizie imediată) şi din acestea mai departe concluzia (definiţie nemijlocită). Dar după cum concep eu lucrurile, asta este obiectul logicei, care este o ştiinţă auxiliară a filosofiei propriu zise.

Filosofie numesc eu *ştiinţa raţiunii,* adică, ştiinţa în cel mai plin înţeles al cuvântului. „Philosophia est studium sapientiae, sapientia vero est scientia rerum humanorum atque divinarum" (Cicero). Impulsul filosofării vine însă din contradicţiile percepţiilor simţurilor [1]. La acest soiu de lămurire a filosofiei cred că mă pot sprijini pe modul de vorbire al lui Plato şi chiar pe cel al lui Kant, întrucât acesta lămureşte numai pe „Dumnezeu, Libertatea şi Nemurirea" şi în scopul propriu al cercetărilor metafizice, şi întrucât logica formală o consideră numai o şcoală pregătitoare a filosofiei.

La cunoaşterea lucrului lumii externe ajungem noi întâi prin corp, deoarece corpul nostru va fi afectat cu ajutorul anumitor organe şi prin această excitare se naşte o intenţionată direcţie a activităţii gândirii, prin care va mijloci o recunoaştere şi o înţelegere. Lucrurile pe cari le percepem acum sunt real existente, le vedem, le auzim, putem să le atingem sau să le mirosim, dacă chiar la o subtilă scrutare n'am putea să ştim precis ce sunt lucrurile în modul cum ne apar ele. Aceste lucruri sunt pentru materialişti lucruri *materialiste* în sine, adică obiecte reale, pentru spiritualişti forme pure intuitive ale sufletului, pentru panteişti — dispoziţii libere ale naturii. *Insă aceste lucruri există* şi Gorgias nu avea dreptate să susţină: *nu există nimic în general,* cu toate că fără îndoială, după cum menţionează exemplul d-tale — un corp roşu fără lumină, un ton fără aer, şi aşa mai departe — *nimic* (pentruce chiar nimic !) nimic n'ar fi atunci conceptibil şi existent, culoare fără resfrângere de lumină, sunet fără vibraţie a aerului în lumea externă nu există, prin urmare nimic n'ar fi perceptibil şi nimic cognoscibil. Să recunoşti ca singur adevăr principiul lui Descartes: Cogito ergo sum şi să-ţi întemeezi totul pe acest principiu este o slabă temelie. Cogito ergo sum înseamnă că, pentrucă eu cuget, exist, împotriva acestui fel de a judeca nu se poate obiecta nimic, pentrucă mortul nu mai gândeşte (cât de mulţi sunt cari nu cugetă! oare, înseamnă că ei nici nu există?). Un prunc există, un imbecil există chiar necugetând ? Sau există într'adevăr numai cel ce cugetă ? Diogene a spus : sume lampadem et quaere (ia lampa şi caută) şi în acest înţeles a trebuit de sigur să fie tăiaţi

[1] Din: Lehrbuch zur Einleitung in die filosofie, de J. Lichtenfels, 3 auflage, 1855.

mulți zero din cifra de o mie milioane de locuitori cât se spune că s'ar găsi pe planeta „Pământul" și celor puțini le dau sfatul să nu meargă în Franța, dacă vor fi cugetat vreodată, deoarece legea siguranței ar putea să aibă efect asupra lor.

Idealismul lui Fichte a fost înlăturat de Kant prin *proba sa concludentă;* la fel precum Zenon vorbea despre destinul blestemului când el pedepsi pentru furt pe sclavul său, care se desvinovăți că ar fi fost împins la furt prin destin, răspunse: „et caedi" (și am cedat); iar mai departe s'a pus întrebarea dacă la această execuție a avut tot o sensație *obiectivă?* Imi pare că o senzație poate fi totdeauna numai *subiectivă.*

Prin cercetările d-tale în continuare, cari ating domeniul fizicei, cercetări despre divizibilitatea tuturor corpurilor (devreme ce divizibilitatea este o însușire generală a corpurilor), d-ta ajungi la părți cari sunt indivizibile sau la monadele lui Leibniz și conchizi din indivizbilitatea acestor monade că ele nu pot fi distruse și dela această indestructibilitate conchizi mai departe la durarea lor, adică la nemurire și deoarece sufletul îți apare d-tale ca o ființă simplă, o monadă capabilă de conștiință, deduci logic și nemurirea sufletului. Dar cum trăește el mai departe? își caută un alt corp, deoarece, după Leipniz, ce-i drept, este indestructibil, însă cu excepția lui Dumnezeu, monada primară, el trebue să fie unit cu un corp, element pasiv, a cărui mișcare dovedește existența sa lăuntrică? Eu susțin că *Dumnezeu și lumea* sunt *Una;* cred că sufletul nostru este netrecător, nemuritor, că suntem părți ale *Dumnezeirii,* și pot să concep numai Divinitatea ca „veșnică". „Dumnezeu — spune filosoful Spinoza — este substanța unică; atributele sale sunt întinderea și gândirea infinită; modificările întinderii nesfârșite sunt *corpurile* cu atributele: repaos și mișcare; modificările gândirii nesfârșite sunt *Spiritele,* cu atributele intelect și voință.

P. S. — Ai bunătatea, potrivit promisiunii d-tale, de-mi scrie, din opt în opt zile! Imi permit de asemeni să te rog ca numele meu să fie totuș din nou restituit amintirii și să mă dispensezi de afectata titulatură „domnișoară" din scrisorile d-tale.

21 Martie.

CĂTRE OLGA

O indispoziție de 8 zile și la care s'au adăogat ultimele studii îmi ocupă timpul liber atât de strict, că deabia acum pot să-ți scriu. Pe lângă introducerea la propedeutica filosofică, pe care am adăogat-o ca prefață la logică, pot să mă ocup azi într'o restrânsă măsură de partea politică — dacă-mi pot permite să spun astfel — a scrisorii d-tale [1].

„Te entuziasmai pentru «libertate», aceasta este una dintre expresiile cele mai juste ale scrisorii d-tale, mă entuziasmam pentru libertate și acum cuget pentru ea. Inconsecventă?

„Acum calci în picioare cele mai nobile sentimente". Așa? Pe care cel mai nobil sentiment îl calc eu în picioare? Expresia este tare. Niciun sentiment nu-și mai găsește loc în inima mea?

[1] Din: „Principii de logică pentru elevi din cursul superior. După cursuri prelucrate sistematic de T. M." §§ 1—5.

De unde deduci aceasta? „Umanitate, această poezie a dispoziției sufletești". La visurile entuziaste de grandoare și realitate poate să se adauge numai amărăciunea împotriva lumii neidealiste. Iți amintești desigur de acest loc din prefața lui Schiller la „Hoții". „Acum vorbești ca zelos apărător al principiilor absolute". Unde scrisei vreodată despre aceasta? Incep să înțeleg expresia „inteligența rămâne nemișcată". De fapt vrei să nu înțelegi scrisorile mele? — sau am uitat eu limba germână?

„Trăiască libertatea!" Rog, ce înseamnă „libertate"? Noțiunea trebue mai întâi și cât mai curând cu putință să fie stabilită între noi; căci m'am convins că în timpurile mai noui se asvârlă vorbe, sub care nu se gândește propriu zis nimic determinat.

„Urăsc aristocrația". Ce înțelegi sub „aristocrație"? Adunătura de caraghioase exemplare omenești, de care face aluzie scrisoarea d-tale? — Aceasta este în orice caz nedrept; aci mergi prea departe. Că există în aristocrație oameni nebuni, este adevărat. Insă în care loc nu există la fel? Tăgăduești aceasta împotriva aristocrației d-tale sau împotriva erorilor d-tale? Este ca și când aș spune, că eu ar trebui să te urăsc apriori, pentrucă ești o germană, ba chiar pentrucă ești o austriacă și că descinzi chiar din aristocrație, și pentrucă uricul stemei d-tale datează din 1548, iar titlul de contesă din 1687 și așa mai departe. — Da, însă pentruce așa? Vrednicia omenească nu poate fi desconsiderată din cauza stării sociale. „Urăsc aristocrația" nu spune nimic. Iartă-mă, dar nu-mi retrag expresia. Disprețuești oameni nedemni și deoarece între aristocrați ca și în toate stările sociale există de aceștia, atunci disprețuești câțiva aristocrați, pentrucă ei sunt demni de dispreț ca oameni; dar nu din judecata greșită pentrucă ei sunt aristocrați?

Vei lua poate în nume de rău vorbele mele. Ești puțin sanguină; te rog însă să păstrezi aceste câteva rânduri pentru mai târziu. De îndată ce vei face studii istorice mai serioase, îmi vei da dreptate.

Este prea târziu ca să stărui și asupra părții filosofice din scrisoarea d-tale, ceace în tot cazul se va întâmpla până Dumineca viitoare. Intre timp te rog să-mi comunici, dacă nu trebue să-ți scriu în altă limbă, pe care poate aș cunoaște-o mai bine decât germana; căci în aceasta pare că nu ne înțelegem.

Imi pot permite totodată să aștept un răspuns lămuritor? Pentru Dumineca viitoare și continuarea logicii mele.

T. M.

28 Martie 1858.

CĂTRE OLGA

Revin asupra ideilor politice. Ca o politică revoluționară să nu devină un joc absurd, trebue ca ea să aibă un scop; acest scop este în mod necesar o mai bună stare a statelor respective; această mai bună stare este condiționată prin îmbunătățirea colectivității cetățenilor statului. Insă colectivitatea cetățenilor Statului va avea cea mai bună situație, când aceasta va corespunde cerințelor tuturor sau majorității, în tot cazul o constituție reprezentativă este cea mai acceptabilă. Exemplul unei asemenea constituții mi-l dă

Anglia. La aceasta se pare că poate să se adaoge în timpul din urmă, între altele Belgia [3].

Monarhia absolută este absurditate abusivă; însă libertatea absolută, cu care se avântă republicanii roșii, este absurditate ridiculă. Asupra acesteia nu pot să mă rețin de a vă trimite o poezie de Geibel, care exprimă atât de bine părerea mea asupra chestiunii [4].

Intrebuințezi mereu cuvântul „republică". Iartă-mă dacă eu mă îndoesc că sub acesta d-ta concepi o constituție determinată Pentru aceasta trebuia să fi făcut studii juridico-politice. Dintr'o cameră drăgălaș împodobită și parfumată se pot proecta frumos cu pene parisiene numeroase constituții, căci hârtia îngăduitoare suportă scrisul. Insă întrebarea foarte prozaică este dacă o asemenea constituie cu parfum poetic afectează și nervii olfactivi ai poporului dur. Intrebarea își are însemnătatea ei. Dacă ai avea atât de puțină experiență cât am eu, dacă ai cunoaște pe acest tovarăș deshumanizat al Saxonilor și Maghiarilor, pe acest tovarăș, care alcătuește doar jumătate, dacă nu chiar mai mult din întreaga populație, atunci Kossuth, Mazzini, Orsini, etc. etc. și alții, ți-ar apare puțin cam altfel. — Repet încă odată: întâi trebue să fie luminat poporul. Mijloacele pentru aceasta sunt diferite; însă violența nu este un mijloc pentru aceasta. Nenorocirea, blestemul întregei omeniri este numai prostia, apoi superstiția, prejudecățile pe care le datorează originii; și toate acestea sunt elemente constitutive ale numărului superior al masei care stânjenește orice progres și care se numește „burghezie degenerată". — Când luminarea s'a răspândit, și când toți sau cel puțin majoritatea simt necesitatea altei constituții, atunci constituția e gata. — Insă este absurd să încuviințezi isbucnirile de fraze și bombe din Școala emigranților londonezi, ca să ucidă un om. Aș putea să vă amintesc pentru ilustrarea acestei situații cunoscutele cuvinte ale geniului englez din „Iuliu Cesar":

Noi toți ne ridicăm împotriva spiritului lui Cesar,
In spiritul oamenilor nu e sânge. [4 b]

„vox populi — vox Dei" spune un mult folosit dicton, care conține în sâmburele său un adevăr neîndoelnic; și dacă plecăm pe urma acestei „voci" a unui popor în istorie, atunci aflăm că poporul răbdător și la început cu o voință pașnică roagă pentru sine o schimbare și numai atunci pornește spre violență, când din partea principiului absolutist s'a făcut pentru aceasta cel dintâi pas. „Un popor își trezește teamă moderată care se liniștește cu armele în mână", se afirmă în Wilhelm Tell al lui Schiller, acestuia i-aș spune compendium politicei.

Clase sociale vor trebui să existe totdeauna. Comunism absolut, modul de a vorbi în sensul că „omul este necondiționat liber, că el are drepturi din clipa în care vine pe lume; el trebue să fie hrănit, fiecare să iubească pe aproapele său ca pe sine însuși,

[3] Pe marginea acestui pasagiu exclamația lui T. M.: ha, ha, ha!
[4] Notă marginală cu cerneală a lui T. M.: „Impotriva curentului", sonet de Emanuel Geibel.
[4 b] Shackespeare: Iuliu Cesar, act. II, sc. I vers 167—8.

această mentalitate este descreerată și se acceptă numai în măsura în care oricine dintre acești semeni substitue numai pe acela pe care într'adevăr îl iubește.

Omul avantajat de spirit va domina totdeauna pe cel neavantajat și mi-a plăcut următoarea geneză spirituală a lui Voltaire: „Oracolul s'a născut în clipa în care cel dintâi hâtru a dat de un nătărău". — Spiritualitatea dispune din capul locului de prerogativă infinită și nedreptatea aparentă pe care o descoperim în ea, pe care unul care gândește ușor sau pare chiar ușuratic mai ușor adună roadele muncii pentru dânsul decât unul care muncește în spiritul datoriei împlinite, dar cu o sârguință greoae; este un fapt care nu poate fi schimbat.

Și iată-mă, am devenit acum atât de prozaic, încât în fiecare concept politic să pun noțiunea „valabilității" dacă e vorba să o recunosc altfel. Fraze sunătoare pline de spirit sunt multe, cărora însfârșit după analogia lucus a non lucendo le revine predicatul spiritual. Mă gândesc de exemplu tocmai la una din Platen, în care, undeva, se spune:

„Orice apariție tehnică este un vis
Deșertăciune este orice unire prin iubire
Și ce se numește adevăr, este numai părere !"

Ce să însemne aceasta ? Ori eu sunt inept, sau această propoziție a lui Platen este ineptă, cu toată considerația pe care o am dealtfel pentru Platen. Eu nu știu de mă vei ierta, dacă te numesc svăpăiată, dar trebue să-ți spun așa. Aș vrea să remarc mai dinainte acest lucru, deoarece se simet contrastul dintre firea mea rigidă și cumpănită și temperamentul d-tale aprins și necalculat; dar cu toată răceala mea, m'ar întrista, dacă această constatare de deosebire temperamentală ar avea urmări.

Ceeace ne este comun este năzuința spre bine. Firește nu pot hotărî eu care dintre noi a apucat calea dreaptă; poate că în unele lucruri eu merg prea departe, sigur d-ta în multe ai mers prea departe. Când însă vei învăța a cunoaște toate straturile societății omenești și divergențele străduințelor lor atunci contrastul care de pe acum se disolvă prin stăruința noastră comună se va îndepărta cu totul. O dacă numai svăpăiala ar fi greșala tuturor oamenilor !

Titus.

La 22 Aprilei fiind din nou chemat la poartă, în trăsură se găsea Olga. Imi mărturisi că ar voi ca anumite lucruri să le discute cu mine. I-am promis că în scrisoarea următoare voi reveni și îi voi mai preciza. Am scris următoarea epistolă.

1 Mai 1858.

CĂTRE OLGA

Jumătate din Academie a sburat în Prater; eu am rămas și îți scriu această scrisoare firește iarăș atât de târziu. Imi spuneai că pentru o scrisoare cumpănită ești împiedecată de împrejurări și cei

dimprejurul d-tale. Şi eu sunt împiedecat prin stări şi stareţii şcolii. Prin stări, căci trebue să smulg din toată individualitatea în scrisori către d-ta şi să operez numai cu noţiuni şi abstracţii ceeace-ţi pretinde linişte, dacă vrei să eviţi neînţelegeri sau expuneri în echivocuri calculate; pe cari d-ta adesea nu le eviţi.

Revin pentru ultima oară la scrisoarea d-tale din 27 Februarie [5], rămâne încă de discutat latura filosofică. D-ta începi cu citatul din Faust al lui Goethe. Se spune mi se pare undeva, că niciodată nu se produce o neînţelegere mai mare decât atunci când pentru judecarea unui fapt al unui timp oarecare foloseşti ochelarii altui timp (un reproş, care pecât se ştie în timpul din urmă a atins şi dealtfel clasica istorie a romanilor de Momsen).

Poate să fi fost valabilă prin anii 1807, în tot cazul, logica în acea accepţiune, împotriva căreia se ridică Goethe aici, dar dela Herbart, Trendelenburg şi Drobisch situaţia s'a schimbat. Dacă vrei să atribui logicei o însemnătate exclusivă, dacă faci din ea un scop, atunci în tot cazul devii pedant; a cădea însă în extremă este şi mai rău. Ceeace nu se potriveşte scopului şi ceeace se detestă ca mijloc se răzbună totdeauna. Pentru aceasta eşti şi d-ta un argument.

D-ta scrii: „Pentru d-ta filosofia înseamnă prelucrarea noţiunilor". (Iartă-mă te rog, cred că am indicat că aceasta este definiţia lui Herbart). După concepţia d-tale, aceasta este adevărat într'atât cât noţiunea este pura formă de temei a gândirii şi din comprehensiune se naşte judecata [decizie nemijlocită] şi din aceasta mai departe se naşte concluzia (determinarea nemijlocită a noţiunilor)". Trebue să recunosc că niciodată n'am citit mai multe nepotriviri filosofice adunate laolaltă cât în aceste rânduri. Noţiunea este pura formă de temei a gândirii? Unde este impura? Unde este forma superficială? Şi dacă noţiunea este formă a gândirii, pentru Dumnezeu, unde este atunci materia? Am avut totdeauna părerea că noi dimpotrivă cugetăm noţiuni. Judecata este deciziune nemijlocită? Dar ce este mijlocit? Te rog: fiecare deciziune este o judecată, pe cât mai mijlocită pe atât mai dreaptă. O judecată este unirea sau neunirea a două reprezentări, dintre care una se numeşte „hipochemenon", subiect, cealaltă „cataghirumenon", predicat. Concluzia este determinare nemijlocită a noţiunii? cum aşa? „Modul de a uni lucrurile felurite este formă? Aci ai o determinare nemijlocită a noţiunii. Numeşti d-ta aceasta o concluzie? Pe de altă parte argumentul apagogic este desigur din capul locului mijlocit şi totuş o concluzie. Toate aceste însă formează pentru d-ta obiect al logicei, al unei ştiinţe auxiliare. Dar atunci cu ce se ocupă filosofia propriu zisă, aşa cum îţi place d-tale s'o numeşti? — Ce face psi-

[5] A! cred că asta se numeşte coincidenţă; 27 Febr. este ziua mea de naştere. Da, şi încă un amănunt. Astăzi („cu 3 ani în urmă, adică cu 2" a fost într'o Joi, dacă memoria n'a dat faliment) (ca azi trebuia să începem lecţia de desen; s'a suprimat însă ora de lecţie, pentrucă d-ta plecaseşi. D-ta purtai pentru plimbarea de Mai o pălărie cu trandafir roşu sau (mai delicat o pălăriuţă ori pălărioară trandafirie. Ei vezi, nu sunt poetic? Cum să nu! — Încă puţină fantezie pentru acoperiş de pae şi singurătate şi iată idila. — Dar nu. nu mi-a intrat în cap niciodată, probabil pentrucă sunt încăpăţânat, cum îţi place să mă numeşti, dece o colibă de pae, prin care în tot cazul străbate ploaia, poate fi mai fermecătoare decât o masă de scris pe cât mai confortabilă posibil.

hologia ? Se ocupă cu noţiunea sufletului. Ce face teologia raţională ? Se ocupă cu noţiunea de Dumnezeu. Ce face filosofia morală? Se ocupă cu noţiunea binelui moral. Dar estetica specială ? Noţiunea frumosului. Şi aşa mai departe. Cred, că acum suntem convinşi că toată filosofia este o prelucrare a noţiunilor. Afară de aceasta n'ai văzut că procesul judecăţii şi al concluziei, pe care, voiai să-l deduci din noţiune (ca o formă fundamentală a gândirii), se cuprinde chiar în cuvântul „prelucrare" ? *Logica* pe care d-ta aci o concepi fals *este ştiinţa care se naşte prin simpla prelucrare a noţiunilor ca naţiuni,* (care aşa dar nu se opreşte la conţinutul noţiunilor, ci are în grijă numai folosirea pe cât se poate mai corectă a lor şi a formei). Ea se raportează la filosofia propriu zisă ca şi celelalte ştiinţe, ca şi algebra la matematică în general.

D-ta numeşti filosofie ştiinţa raţiunii, adică ştiinţa în cel mai plin înţeles al cuvântului. Mai întâi : ce este raţiunea ? Ce este ştiinţa ?, observă că noţiunile nu-ţi sunt tocmai clare.

D-ta ai păr blond, atât de blond (încât alţii ar putea spune: aşa de frumos blond) ca spre exemplu Eugenia. Vezi că ştiu ? Eu ştiu aceasta datorită şi raţiunii mele, de sigur că nu din iraţiune?— Voi face o filosofie a părului d-tale blond (şi în cele din urmă, d-ta ai putea să mă şi baţi, când mi-ai răspunde că această ştiinţă a mea nu este în „înţelesul plin al cuvântului" ci poate în jumătatea înţelesului cuvântului sau chiar poate în totala lipsă a acestui înţeles) şi aşa mai departe.

„Filosofia este studiul înţelepciunii, iar înţelepciunea este ştiinţa lucrurilor omeneştişi divine (Cicero)". Fără îndoială această propoziţie este cea mai stângace din toată filosofia lui Cicero, ceea ce înseamnă că filosofia lui Cicero, ca nici o alta, umblă în cârje. (Care sunt lucrurile omeneşti ? Sau părul d-tale blond este lucru omenesc. Şi ce naiba sunt lucrurile divine ?) Iartă-mi termenul dur. Când a scris aceste lucruri, omul trebue să-şi fi tras peste raţiune o broboadă împletită de femeia sa.

Referirea d-tale la Kant constitue o nouă eroare în expunere, ca să mai amintesc şi aceasta. In tot cazul Kant spune: Dumnezeu, libertatea şi nemurirea sunt scopuri ale cercetării metafizice. Dar constă filosofia numai în metafizică ? In sfârşit cele trei noţiuni le arată el ca postulate (o noţiune a cărei definiţie trebue să o cunoşti). Şi cu aceasta problema s'a lămurit.

Incă ceva ! Prin contactul simţurilor corporale nu se naşte, după cum spui d-ta, o direcţie *intenţională* a acţiunii gândirii, ci una nevoită. Dacă deodată te apucă o durere de dinţi, trebue să te gândeşti la ea vrând-nevrând.

Greşala cu întoarcerea dela formularea lui Descartes o trec cu vederea fiind prea vădită. Frumos însă este cum ţi-ai întemeiat mai departe cugetarea pe această eroare şi ai spus: „Principiul lui Descartes este o temelie slabă". Crezi d-ta că cu o fugitivă sezizare ai putut observa erori, care să-i fi scăpat unui Descartes ? Nu mi-ai putea spune, ce nume are „modestia" în dialectul din Carniolia ?

Mai departe, d-ta nu poţi face deosebirea dintre sentiment şi sensaţie. Sensaţia este o reprezentare, care se naşte prin aceea că o stare corporală actuală mişcă nemijlocit sufletul (ea este aşa dar

fizic spirituală); sentimentul este o excitație mai puternică a reprezentărilor în conștiință (așa dar curat spirituală). In tot cazul acestei mari deosebiri nu i s'a dat considerația cuvenită de către scriitorii înaintași; de aceia și Herder schimbă noțiunile sentiment și simțământ, ceeace evidențiază în mod deosebit în cercetarea sa analitică — estetică de altcum măiastră a poeziei lirice; — dar punctul de vedere actual al psihologiei reține cu multă atențiune deosebirea (în treacăt vorbind nu te prea pricepi la psihologie). — Așa se face că îmi reproșezi că în interiorul meu n'ar mai găsi loc niciun simțământ mai frumos ? Ce numești d-ta simțământ mai frumos ? Este poate simțământul de ananas mai frumos decât cel de sfeclă albă? Ar trebui să se numească sentiment mai frumos și apoi ar trebui să ne înțelegem și în ce privește noțiunea de „frumos". La urmă lasă-mă să conchid în scrisoarea d-tale dela simplitatea sufletului la nemurirea d-tale; — ca și când n'aș fi atras atențiunea în mod deosebit, că aceasta este concluzia falsă a lui Mendelssohn.

Dar ajunge.

„Nu înțeleg cum se pot naște la d-ta asemenea confuzii. Dacă pe mine mă pricepi atât de pieziș, pe mine care nu scriu cu înțelesuri adânci și dacă chiar la principiul atât de simplu „Cogito ergo sum" naufragiezi; — cum de îndrăznești să te atingi de Spinoza și Kant ? N'ai face bine să studiezi mai puțin superficial aceste „științe auxiliare", propedeutica filosofică ! In conversații de salon sunt admisibile asemenea jocuri de cuvinte dintr'o extremă într'alta („Trăiască Republica", „disprețuesc aristocrația", „te dai în vânt pentru libertate", „D-ta ești un adept zelos al absolutismului", ceea ce mie N. B. nu mi-a trecut niciodată prin cap) dacă e vorba : să facem excepție de spirit, acest joc de cuvinte cu noțiuni precise, cum sunt cele din logică, nu ne putem juca.

Și acum să sfârșim cu această neplăcută cârtire ! — Rămân încă multe lucruri de spus într'o conversație liniștită, înainte de toate posibilitatea unui contact intim a unei personalități cu pregătire filosofică cu ambianță rece de persoane, cu cercuri familiare și așa mai departe, un punct, care mie îmi pare de cea mai mare însemnătate.

In zilele de Rusalii rămân în academie accesibil pentru oricine. După cum am văzut, vii întotdeauna întovărășită de cineva. Cu atât mai bine, și așa nu avem secrete.

Cel puțin rămân încredințat, că d-ta de astădată nu-mi vei atribui nicio amabilitate plină de afecțiune.

Titu.

La orele 6½ în seara de 4 Mai ea a venit la mine; ne-am dus în grădină și am vorbit acolo o oră. Mi-a spus, că mă stimează decât numai pe mine, că pentru dânsa nu există alt bărbat spiritual și că cu atât mai puțin nu-i sunt de vreun preț femeile. Că ea disprețuește mediul ei; că este urmărită mereu de spioni, pentrucă în saloane vorbește împotriva regimului, deoarece ea este prea mândră ca să-și comprime opiniile. Apoi m'a mai rugat să-i scriu cât de curând, deoarece peste șapte zile va pleca la un castel din Hopfenbach lângă Neustätel). Că firește dorința ei este ca acest

schimb de scrisori să se continue în orice caz. Dacă ar putea fi prietena mea ? Este gata să facă pentru mine orice sacrificiu.

Când a plecat am rămas în orice caz mai enervat decât oricând (cf. Insemnări zilnice din 4 Mai); deaceea în ziua aceia i-am scris numai câteva rânduri, celelalte abia după două zile, ca să mă desmeticesc de cap. Aşa s'a născut următoarea scrisoare.

4 Mai 1858.

CĂTRE OLGA

Spune-mi, Olga, eşti într'adevăr atât de rece ? Dece eşti atât de lipsită de inimă faţă de oamenii din jurul d-tale ? Te sustragi, te sustragi mult ! Şi de ce ? Din mândrie ? Atunci greşala este de partea d-tale. Fii destul de mândră şi comprimă-ţi mândria. Este paradoxal, dar bine.

Te mai pot ruga ceva ? Scrie-mi încă odată, în ce tranziţii s'a schimbat până acum părerea d-tale despre Titus ca despre un nătărău. Ştii de ce ? In ultimele luni n'am avut timp să fiu vanitos şi am pierdut din mândria mea, ceeace nu-i bine; şi de aci înainte vreau să fiu iar mândru, devremece mi-ai scris aşa — este o mărturisire; şi am dispoziţie acum pentru asta.

Dar ce se mai încrucişază iar prin bietul meu creer ? Mi se pare că trebue să mă ocup încă 20 ani cu logica sau să nu te mai văd pe d-ta.

Deocamdată, noapte bună ! Până mâine dimineaţă nu mi s'or limpezi gândurile.

6 Mai.

Scrisoarea pe care ţi-am scris-o în ultimul timp a fost poate prea tare, dar ea a avut conţinut ştiinţific şi atunci nu mă gândesc la amabilităţi.

Cu părerea de rău, trebue să-ţi spun că scrisoarea d-tale nu mi-a făcut o părere bună despre pregătirea d-tale ştiinţifică. Şi apoi te ţii mai presus decât toate femeile şi bărbaţii din mediul d-tale. Pe ce te întemeezi ? Crezi că nu-i nimeni altul care să fie tot atât de spiritual ca d-ta ? Vrei să găseşti spiritul în conversaţii de salon să-l măsori cu cotul ? — A recunoaşte şi altora spirit este un semn de distincţie; această distincţie îţi lipseşte. Cine bravează în saloane cu spiritul său, are cel mai puţin din el.

Vrei să susţii discuţii în contradictoriu şi împotriva lui Fichte, Cartesius, împotriva politicei, republicei, aristocraţiei şi a lui Napoleon şi aşa mai departe; tot probleme şi oameni cari faţă de d-ta (tot atât de mult ca şi faţă de mine), se găsesc încă prea sus. Aceasta-i suficienţă. „O, acesta nu mă cunoaşte", exclami iarăşi. Te rog, te rog; pentru acea însuşire d-ta vei fi găsit desigur un cuvânt frumos şi sunător, dar totuş rămâne suficienţă, dacă stai şi te gândeşti liniştită asupra acestor lucruri. Oricât vei fi înlocuit „vanitatea" cu „mândria", oricât m'ai fi numit pe mine „absolutist admirator al despotismului" în loc de „moderat" şi aşa mai departe, te complaci, în general, în situaţii extreme; şi tot atât nu

cunoști propria d-tale poziție. „Scientiae obiter hausta ducit ad stultitiam" spune un dicton din propria mea latinească, dicton pe care l-am formulat observându-mă pe mine însu-mi.

8 Mai.

Mă ierți, că tocmai într'această scrisoare va trebui să fiu sincer? Judecata mulțimii conține totdeauna un adevăr, chiar dacă acesta este denaturat prin răutate.

Omul este cu atât mai netrebnic pe cât este mai puțin iubit și stimat de mai puțini oameni. Dacă știința se îndepărtează de omenire nu valorează nimic. De ce înveți? Dacă nu pentru binele semenilor sau dintr'un egoism nebun, dacă înveți pentru oameni și nu pentru binele lor înseamnă vanitate. Abia după ce vei simți că este de datoria fiecăruia să se formeze pe sine pentru cei mai buni dintre oameni, numai atunci vei putea face ceva. Acesta este lucrul mare cu adevărat: a scoate din sine cu plină conștiință adevărul etern și a-l introduce în viață. Tot restul este aproape zero.

In timpul din urmă, mulți m'au considerat rece; poate că considerația nu-i lipsită de adevăr. Sigur este cel puțin că de vre-o 14—15 luni încoace n'am rimat nici cel puțin două versuri, de și faptul din urmă mi se pare un progres deoarece pentru mine nu-i nimic mai mizer decât un mizer poet, această creatură care dorește veșnic și nu poate! Dar asta e și o dovadă că idealurile mele s'au spulberat. — Experiența este cea mai bună școală, așa se spune; dar prețul învățăturii este prea scump; prețul învățăturii pe care l-am plătit este sentimentul meu. Din fericire sau nefericire, m'am deprins să documentez prin viața mea primejdiile științifice psihologice, prin viață, adică aplicându-se la sentimentul meu și-al altora. Probabil însă că obiectul științei nu mai rămâne obiect al sentimentului și așa mai departe și poate că din acest val-vârtej de cuvinte s'ar putea deduce că eu sunt o fire rece.

Din sute de oameni pe cari i-am cunoscut și m'au cunoscut mai bine sunt numai doi pe care îi stimez. Unul dintre aceștia este soră-mea. Fii încredințată că atunci când doi Maiorești se strădue împreună pentru ceva, va ieși ceva vrednic. — Nu e vanitate, ci sinceritate. Astăzi, precum vezi, sunt sincer. Sunt doi ani decând am ajuns la conștiința că trebue să aleg pe sorămea ca măsură pentru toți oamenii cumsecade. Și atunci toți oamenii au pierdut, și d-ta mult. — Asta a fost o nedreptate și am renunțat. Deatunci însă o stimez pe soră-mea Emilia necondiționat. — Intre timp am citit undeva, nu-mi mai aduc aminte unde, că femeilor nu le place să vorbești de bine despre altele. — Olga, de-ași ști că asta te privește și pe d-ta, că acest punct de vedere, care îmi este cel mai înalt, d-ta nu poți să-l concepi sau că mărturisirea lui ai raporta-o și în cea mai mică măsură la d-ta, aș regreta profund de a-ți fi scris vreodată vreun rând; — eu regret rar. Dacă e vorba că trebue să stimez pe cineva atunci el trebue să fie animator în cercul său strâmt în care se mișcă și acesta este în prima linie cercul familiar. — Pentru aceasta părinții sunt prea bătrâni;

— dar d-ta ai un frate; un frate care nu-i fără cap. De ce nu-l transformi? Nu cu principii pompoase, ci cu iubire liniştită. — Egoism; după ce cuvinte frumoase te mai poţi ascunde?..

Cealaltă fiinţă pe care o stimez, dar ce te interesează? Nu este vorba de un bărabt, nu. Cu părere de rău am observat la aceştia o pornire spre grosolănie şi ordinar, chiar în legături cu lumea feminină, şi această pornire pe mine m'a speriat încă de mult. Această atitudine rezervată o datoresc surorii mele; de aici şi „amabilitatea" mea; — altfel nu pot fi. Imi repugnă, să dau cuiva sau să aud că i se dă atribute de animale, cu atât mai mult din gură de femee. Poate-i ridicol; de-ar fi însă numai ridicol, în ce mă priveşte!

Pentru recunoaşterea necondiţionatei valori a unei persoane trebue mai întâi să fi cunoscut aceasta în patru împrejurări posibile unei fiinţe raţionale. Acestea sunt, după cum se ştie: raporturile de ocupaţiune, de sentiment, de serviciu, de familie. — Nu le cunosc în ce vă priveşte pe voi (şi deci nici pe d-ta). După vreo câţiva ani se poate întâmpla ce nu s'a întâmplat.

Rămâi cu bine!

Aceasta este cea mai sinceră scrisoare, pe care am scris-o unui străin.

Mă găsesc la Theresianum până la 1 August.

Titu.

Trad. de **Alexandru Ionescu**

IV.

SPIRITUALITATEA UNEI TINEREŢI

Din cele zece scrisori adresate de Maiorescu tinerei contese Olga Coronini între 13 Februarie şi 8 Mai 1858, pe când se afla încă în perioada de incandescentă şi totodată rodnică scolaritate la Theresianum, ca şi din cele două scrisori de răspuns ale corespondentei sale [1], mai plină parecă de spirit decât de sentiment, se desprind, fără tăgadă, câteva trăsături pronunţate ale profilului spiritual de mai târziu al îndrumătorului şcoalei, culturii, literaturii şi politicei noastre.

Ni-l dovedesc, cu alte cuvinte, aceste scrisori, chiar din prima sa tinereţe, ca un spirit puternic, bine organizat şi echilibrat, cu largă capacitate de abstracţie şi sistemă, cu temeinica perspectivă a vocaţiei filosofice, întrecând sub acest raport la acea vârstă personalităţi cu ascendenţă de câte douăzeci sau chiar treizeci ani în domeniul ideilor şi al culturii. Latura sentimentală, erotică, a acestor epistole se degajă la început mai mult ca un produs al imaginaţiei noastre speculative, care caută cu orice preţ un interes comun şi viu celor două vârste atât de apropiate şi propice, ajutată din loc în loc de unele aluzii marginale temelor desbătute, pline de fineţă şi discreţie totuş, iar „Insemnările zilnice" din primul volum, care cuprind această parte a vieţii gânditorului nostru, ne aduc o însemnată sumă de notaţii adiacente — relevate în articolul precedent: Olga Coronini de I. E. T., — menite să contureze mai bine sentimentul ce se născuse şi crescuse odată cu schimbul vederilor generale, cari fac obiectul acelor scrisori. Deşi, ca şi mai târziu — în decursul biografiei sale —, ni se înfăţişază şi de astă dată ca o individualitate plină, puternică, întreagă, cu laturile fisicului, inimii şi intelectului într'o fericită închegare, comandamentele spirituale se vădesc a fi cele cari poruncesc faptei tâlcuite sau grăite, cu o necontestată distincţie. „Cealaltă fiinţă pe care o stimez, dar ce te interesează ? Nu este vorba de un bărbat, nu. Cu părere de rău

[1] S'ar putea, totuş, ca numărul scrisorilor pe cari le reproducem să nu fie complet, dat fiind faptul că găsim, într'unele dintre aceste scrisori replici sau afirmaţii, lipsindu-le temeiul sau întrebarea cuvenită, cari să le justifice. Astfel, rămâne suspendată replica lui Maiorescu în scrisoarea din *28 Martie 1858*. (Iartă-mă, te rog, cred că am indicat că aceasta este definiţia lui Herbart); la fel izbucnirea sa dela *17 Februarie 1858*: „Orsini, mereu Orsini".

Ar mai fi loc, însă, pentru o a doua explicaţie: ca aceste chestiuni să fi alcătuit subiectul unor discuţii directe, verbale, între Maiorescu şi Olga Coronini.

am observat la aceştia o pornire spre grosolănie şi ordinar, chiar în legături cu lumea feminină, şi această pornire pe mine m'a speriat încă de mult" — îşi mărturisia Maiorescu, la *8 Mai 1858*, învăluită în discreţie şi ales cavalerism, dragostea pentru preopinenta sa, atât de vioae, — fără paradă de sentimente şi vorbe, pe cari tinereţea le trădează îndeobşte, cu aceiaş emfază, la primul prilej. Adică tocmai pornirile pe cari tânărul îndrăgostit le înfiera, speriat, surprins, cu atâta energie.

In rest, spiritul critic, profund, abstract şi amănunţit, se comportă — ca şi mai târziu — în toată causticitatea sa necruţătoare. Temeinicia cunoştinţelor tânărului Maiorescu, — intelectul său ascuţit, — nu cedează cu nici un pas tentaţiilor inimii. Replicile sale scrise merg, după câte constatăm, adeseori până la forma cea mai neînduratoare, când este cazul de a preciza termenii, cunoştinţele, datele chestiunilor filosofice sau politice desbătute cu Olga Coronini, şi de a face cuvenitele distincţii în semnificaţia lor. Spiritele stau faţă în faţă, fără niciun menajament, fără alte consideraţii, decât cel al purei lor tâlcuiri. „Intrebuinţezi mereu cuvântul «republică». Iartă-mă dacă eu mă îndeosc că sub acesta d-ta concepi o constituţie determinată. Pentru aceasta trebuia să fi făcut studii juridico-politice. Dintr'o cameră drăgălaş împodobită şi parfumată se pot proecta frumos cu pene parisiene numeroase constituţii, căci hârtia îngăduitoare suportă scrisul". *(28 Martie, 1858)*; „Trebue să recunosc că niciodată n'am citit mai multe nepotriviri filosofice adunate laolaltă cât în aceste rânduri" *(1 Mai 1858)*, sau: „Dacă pe mine mă pricepi atât de pieziş, pe mine care nu scriu cu înţelesuri adânci, şi dacă chiar la principiul atât de simplu «Cogito ergo sum» naufragiezi; — cum de îndrăzneşti să te atingi de Spinoza şi Kant ? N'ai face bine să studiezi mai puţin superficial aceste ştiinţe auxiliare, propedeutica filosofică ?" *(1 Mai, 1858)*. „Valahul celei de a doua generaţie de manşete", pornit să soarbă lumina la poarta şi pragurile împărăţiei străine, conştient şi mândru de puterile latente ale spiritualităţii sale etnice, se dovedea pretutindeni, în acele sfere înalte în care pătrunsese, un învingător în pasionata şi continuă întrecere. Scrisorile de faţă, „Insemnările zilnice" cari ne aduc fructuoase notaţii asupra vieţii sale în şcoala şi în societatea vieneză, ca şi încoronarea rezultatelor finale ale examenelor sale, ne dovedesc dârzenia de atunci a celui care avea să cârmuiască timp de peste o jumătate de veac cultura Patriei sale. In lăuntricul său bogat în dispoziţii, el găsia infinite resurse, nu numai să facă, în chip strălucit, faţă tuturor cerinţelor acelei vieţi intelectuale, nouă, pe care o trăia, dar şi să înfrângă sarcasmul snob cu care îl asaltau în clasă, cât şi'n afara şcoalei.

Interesantă şi încă de vie actualitate, problema politică şi socială desbătută central în scrisorile lui Maiorescu şi ale contesei Olga Coronini merită să-i subliniem la rândul nostru importanţa. Efectele Marei revoluţii franceze din secolul al XVIII-lea dăinuiau sub o anumită metamorfoză în spiritele şi concepţiile gânditorilor veacului următor. Ideile sociale ale unor gânditori ca *Saint-Simon* şi alţii, intrate încă dela începutul secolului al XIX-lea în capetele unor tineri — în majoritatea lor evrei — cu studii filosofice, juridice, istorice, economice, ca: *Proudhon*, *K. Marx*, *Fr. Engels*,

Ferd. Lassalle, etc. căpătaseră o expresă tendenţionaltiate, menită să alimenteze necontenite şi sângeroase frământări sociale. Utopii visate altădată cu veacuri şi milenii în urmă de gânditori ca *Thomas Morus* şi *Plato*, începeau în acest veac să deschidă aurorerele însângerate ale „luptelor de clasă", menite să sfâşie şi să periclitezе substanţa popoarelor cari porneau spre noi alcătuiri de stat, spre statele naţionale, şi aceasta, pe temeiul unor pretexte circumstanţiale, dar în interesul bine calculat şi stabilit al unei rase cu veleităţi milenare de atot stăpânire, rasă care începuse să-şi pună tot mai puternică pecete pe avuţiile temporare ale continentului ca: politică, finanţe, presă, etc.

Faza de preludiu a ideilor socialiste se scursese şi ideile străbăteau drumul spre plin act în momentul în care se leagă prietenia dintre Maiorescu şi Olga Coronini. Incă dela 1842 Marx — cel mai aprig agent al acestor idei —, începuse colaborarea sa la „Rheinische Zeitung", revistă a tinerilor hegeliani din sânul cărora se socotea ca făcând parte. Tovărăşia cu Engels deasemeni se produsese. Se da de mult lupta critică pentru înlăturarea ideilor şi oamenilor socotiţi balast la propăşirea concepţiei. In : *Die heilige Familie*, Marx şi Engels îl loviseră pe *Bruno Bauer;* în 1847, mai urmase, după alţii, Proudhon, care la a sa: *Philosophie de la misère*, îşi primise, din partea lui Marx, replica: *Misère de la philosophie*. Alături de filosofia hegeliană care îşi întindea încă miragiile-i tentaculare, toate aceste volume se prezentau ca îndrăzneţe lucrări sau studii critice, descărcând la rândul lor aceleaşi miragii asupra tineretului.

In 1848, la Londra, cei doi vagabonzi corifei socialişti: Marx şi Engels lansează mult pomenitul : *Manifest der komunistische Partei;* în 1852 mai apare, tot datorită lui Marx, încă o lucrare ce ne interesează: *„Der 18-te Brumaire des Louis Bonaparte"*, vizând lovitura de Stat a lui Napoleon al III-lea, privit cu atâta simpatie de Maiorescu în scrisoarea sa către Olga Coronini din 17 Februarie 1858.

Intre timp, în decurs de mai mulţi ani, apăruse o întreagă serie de articole, de studii, în unele reviste, referitoare la lupta de clasă. *„Das Kapital"* apare, în trei volume, cu mult mai târziu, în 1867.

Iată, dar, cum în timpul în care se leagă prietenia celor doi tineri, gândirea revoluţionară — alimentată oarecum de romantica filosofică — se desfăşura din plin, atât ca idee, cât şi ca act; 1848, numai la un deceniu în urmă, era încă proaspăt în amintirea tuturor. De şi s'ar părea cu totul paradoxal, ideile noi, revoluţionare, se cuibăriseră, din snobism socotim, şi în capetele fals încălzite, exaltate, al contesei Olga Coronini şi, mai cu seamă, al fratelui său Franz. Este de prisos să mai analizăm aceste sentimente greşite ale tinerei Coronini, dar nu putem să nu subliniem cu deosebită satisfacţie atitudinea luată de Maiorescu, faţă de îndemnurile exaltate ale precopinentei sale. — Iată-l, aşa dar, pe Maiorescu, apucând chiar dela început pe calea sigură pe care avea să-şi desfăşure întreagă-i activitate de mai târziu. Nicio tentaţie, nicio oscilaţie nu se produce, atât în cugetarea, cât şi în conduita sa.

Oricât de discutabile ar fi poate unele dintre interpretările pe cari Maiorescu a căutat să le dea diferitelor evenimente isto-

BIBLIOTECA NAŢIONALA PERIODICE ROMANIA

rice, interpretări cărora în examinarea noastră pripită nu îndrăsnim să le dăm vreo notă sau alta, trebue totuș să recunoaștem îndreptățirea opiniei sale, care-și reclamă un temei evolutiv: „Nu, Dudue; în popor, în popor trebue să se infiltreze conștiința unei schimbări de constituție; tot restul este un tragic joc efemer ! A examinat-o poporul, atunci modificarea este gata; căci în fața invincibilității nației se topește ca nimic jocul de păpuși cu soldați instruiți. Aceasta este necesitatea imuabilă a istoriei lumii. O revoluție cu succes este operă de veacuri. Nici francezii, nici germanii nu sunt încă maturizați pentru o schimbare de constituție" *(17 Febr. 1858)*.

Sau în altă parte: — „Insă este absurd să încuviințezi izbucnirile de fraze și bombe din Școala emigraniților londonezi, ca să ucidă un om" *(28 Martie 1858)*.

Il simți, în aceste frânturi de epistolă, pe Maiorescu din epoca parlamentară, care — apărând mișcarea junimistă de învinuirea de „cosmopolitism", i se adresa lui Peucescu și celorlalți cu cuvintele: „...suntem convinși că numai prin cea mai rodnică muncă națională, prin desvoltarea caracterului nostru etnic, în limbă, în literatură, în munca fisică, în costum, în istorie, în forma socială și în forma de Stat trebue să meargă înainte țara aceasta" [1].

Este acelaș Maiorescu, care avea să scuture și să ridice din praf literatura, cultura, politica Neamului său în deceniile următoare; acelaș Maiorescu, care avea să arate temeiurile de valabilitate universală a poeziei naționale a unui Eminescu, Goga și alții.

Cu câtă perspicacitate și matură reținere și chibzuință arată tânărul, care nici bacalaureatul nu și-l dase și împotriva acelor idei de asalt pomenite mai sus, poziția paradoxală, calea greșit împărtășită de Olga:

„Urăsc aristocrația". Ce înțelegi sub „aristocrație" ? Adunătura de caraghioase exemplare omenești, de care face aluzie scrisoarea d-tale ? — Aceasta este în orice caz nedrept. Că există în aristocrație oameni nebuni, este adevărat. Insă în care loc nu există la fel ? Tăgăduiești aceasta împotriva aristocrației d-tale sau împotriva erorilor d-tale ? Este ca și când aș spune, că eu ar trebui să te urăsc a priori, pentrucă ești o germană, ba chiar pentrucă ești o austriacă și că descinzi din aristocrație, și pentrucă uricul stemei d-tale datează din 1548, iar titlul de contesă din 1687 și așa mai departe. — Da, însă pentru ce așa ? Vrednicia omenească nu poate fi desconsiderată din cauza stării sociale. „Urăsc aristocrația" nu spune nimic. Iartă-mă, dar nu-mi retrag expresia. Disprețuești oameni nedemni și deoarece între aristocrați ca și în toate stările sociale există de aceștia, atunci disprețuești câțiva aristocrați; pentrucă ei sunt demni de dispreț ca oameni; dar nu din judecata greșită pentrucă ei sunt aristocrați ?" *(21 Martie, 1858)*.

Logica este tranșantă aci, fără repros și Maiorescu, care mai târziu avea să traducă în românește introducerea lui *Spencer* la colecția de studii asupra socialismului, introducere intitulată: *In contra socialismului* [1], nu putea să nu se declare de partea spiritului,

[1] *T. Maiorescu:* Discursuri parlamentare, vol. IV, Socec, 1904, București, pag. 647.

[1] „Convorbiri Literare" nr. 6/1893, pag. 481.

acolo unde se află însuș sediul dreptății, indiferent de circonstanțele materiale sau sociale cari îl determină. Generozitatea gratuită, dincolo de marginile de influență ale spiritului, își justifică existența tot atât de puțin ca și forța brutală, ca și violența :

„Spiritualitatea dispune din capul locului de prerogativă infinită și nedreptatea aparentă pe care o descoperim în ea, cu care unul care gândește ușor sau pare chiar ușuratec mai ușor adună roadele muncii pentru dânsul decât unul care muncește în spiritul datoriei împlinite, dar cu o sârguință greoae; este un fapt care nu poate fi schimbat". *(28 Martie, 1858).*

Dar spiritualitatea lui Maiorescu nu se face evidentă numai în puritatea opiniilor îmbrățișate de gândirea sa; ea străbate mai cu seamă prin însăș totalitatea funcțiunilor sale sufletești, intelectuale. Ușurința și claritatea cu care își însușește și mânuește abstracțiile, cunoștințele limbilor și literaturilor clasice, ca și ale celor moderne — limba și literatura germană în speță — sunt dovada unei dotări excepționale, surprinzătoare, mai ales la vârsta aceea destul de tânără, când timpul experiențelor de cugetare și simțiri trăite este în deobște redus și numai o precocitate cu adevărat spirituală poate înlocui acea lipsă, cazuri destul de rare de altfel, cum ar fi fost cel al lui *John Stuart Mill* și al altora din domeniul gândirii. In limba germană, el este capabil să urmărească până și cele mai reduse nuanțe dinstinctive ale termenilor și conținutului lor, întrecându-și — după câte vedem — colegii sau preopinenții de obârșie germană. Deosebirea pe care o remarcă, în polemica sa cu contesa Olga Coronini, între simțirea simplă și sentiment, precum și stăruință de a se acorda termenilor semnificațiile cuvenite, sunt prototipuri, cât și germeni, ai fructuoaselor preocupări și îndrumări critice de mai târziu.

Bogata alcătuire sufletească, precum și înalta-i etajare spirituală, se întrevăd, chiar din aceste scrisori din tinerețe ale lui Maiorescu, ca pornite depe puternice temelii lăuntrice, pentru forjarea acelei splendide personalități, menită să prindă sub largile-i cupole de lumină, alături de marile probleme ale existenței și sbuciumului cosmic și social, întreaga frământare a sensibilității creatoare a nației sale, spre a o pune în forme de universală valabilitate.

Alexandru Ionescu

STOLURI DE CORBI

Domniţei Ruxandra

Şi-mi cântă mereu de trei zile,
Cu glasuri şi strune de foc,
De fata lui Vodă Vasile,
Frumoasă şi făr' de noroc...

De unde'i, nici el nu mai ştie
Şi nici unde-şi are popas:
Moşneag, pe-o cărare pustie,
Din sborul vieţii, rămas.

Şi-mi spune de vreme uitată,
De iureş, de moarte, de dor...
O cobză'i averea lui toată
Şi-alături, pe prispă-un ulcior.

Cum stă cu privirile duse
Şi capul plecat spre pământ,
In graiu poartă veacuri apuse...
Şi pletele-i flutură'n vânt....

Ascult şi văd codri de pară,
Noian de jăratic şi fum:
Ard satele'n larguri de ţară
Şi 'nalţă mormane de scrum.

Şi pâlcuri de triste vedenii
Cu dungi de'ntuneric pe frunţi,
Pornesc nesfârşite bejenii,
Prin bolţi mişcătoare, spre munţi....

Şi văd cum încruntă pe uliţi,
Prin negre vârtejuri de praf,
Cazacii, sclipirea de suliţi
Şi ochii de sânge şi jaf...

Şi-alaiul de nuntă-şi urneşte
Rădvanele pline, spre Prut,
Şi jalea norodului creşte
Şi tângue-odorul pierdut.

Au dus-o departe hoinarii,
Pe drumuri cu vârful în nori,
Şi'n urmă-i rămas-au cobzarii
Să-i plângă povestea la hori.

Tot aurul holdelor coapte
Şi-albastrul de cer încrustat
Şi svonul pădurii în şoapte:
Cu dânsa de-atunci le-a luat.

Şi câtu-i Moldova de mare,
Nu este palat nici bordei,
De unde să nu te'nfioare
Şi-amarul şi lacrima ei...

Invinsu-mi-a sufletul taina
Deapururi cumplitei cântări...
Trec stoluri de corbi spre Ucràina
Şi-amurgul coboară pe zări.

G. Tutoveanu

I N T U N E C A R E

Noaptea furând avutul meu curat,
Fântână lină, cum te-ai tulburat!
Oglinda sombră-i mai visează chipul:
Driadă pură, răscolind nisipul
De aur de pe cerul meu rotund.
Azi undele curate se ascund.
Jignind lumina, a venit urîtul
Undele-mi clare le-a întors cu râtul
Şi 'n vatra mea de flori şi-a aşternut.
Iubirii noastre, prea fragilul scut
L-a sfărâmat de-o piatră pe-o cărare
Pustiu, la poarta lumii las zăvorul
Şi-aştept ca peştera tânguitoare
Din care 'n codru a fugit isvorul.

P Ă C A T U L

Argintul alb tot clar o să răsune
Chiar în nămol rămâne nepătat,
Dar stratul în adâncuri de cărbune
Zadarnic cu lumina l-ai spălat.

Şi mie şi mie mi-e mare păcatul:
Am vrut să cobor cerul pe pământ,
Curat am adorat pe necuratul
Şi templu mi-am durat din fum şi vânt

Ştergând de pe pristolul bolţii luna,
L-am înflorit cu năluciri ce pier.
O, visuri! Când ţi-e dat să n'ai nici una
Zadarnic vrei să-ţi pui o stea pe cer.

Şi totuşi, totuşi mă întreb cu jale:
Cum a putut să moară atâta dor,
Când ramurile verii ning în cale
Şi plânge 'n urmă unda de isvor.

P E N I T E N Ţ Ă

Fuioare verzi liniştea toarce.
Pădure, ah, când m'oiu întoarce?
Al stelelor ornic roteşte 'mbătat.
Sunt firul pe plop depănat,
Un capăt în cer şi altu 'n pământ.
Sunt bolnav de-amurguri şi vânt.

O ramură frunze de buze întinde
Să bea din azur, din isvorul fierbinte.
Naiadele fug strângând unda pe mâni.
S'aude un mers de fântâni.
Apa vie străluce aromind
Cu şapte isvoare 'n pământ.

Emil Giurgiuca

SULLY PRUDHOMME: ADIERI DE PRIMĂVARĂ

Când vreo cosită blondă de păr, înfiorată
Atinge'ncet zăpada frumosului tău gât,
Alene-ţi întorci capul, dar nimeni nu s'arată:
„Zefiru-i, zici, el poate mă supără atât“.

Când roza de Aprile, gingaş la sânu-ţi prinsă
Işi scutură petala pe mâna-ţi fluturând,
Tu nu ghiceşti fiorul de care-i ea cuprinsă:
„Zefirul e“, urmează neturburatu-ţi gând.

Copilă, dulcea boare ce păru-ţi înfioară
Şi sărutatul florii pe mână-ţi adiat,
Sunt primele îndemnuri ce dragostea strecoară,
E suflul ei de care ţi-e sufletul mişcat.

Trad. de **G. Hilt**

TITU MAIORESCU: ÎNSEMNĂRI ZILNICE

VOL. III (INTRODUCERE)

Volumul acesta cuprinde însemnările zilnice ale lui Titu Maiorescu din anii 1887—1891 (caietele nr. 9, 10, 11, 12, 13 şi o parte din 14).

I

E o nouă perioadă a vieţei sale, continuând pe aceleaşi linii mari, fixate din tinereţe, dar în unele privinţe cu alt accent, şi în viaţa sa intimă, şi în activitatea sa publică.

Această nouă perioadă începe sub apăsarea sufletească a despărţirei de întâia sa soţie.

Cu toate distinsele ei calităţi, cu tot devotamentul ei nemărginit, — de la un timp, calda afecţiune din întâii ani se răcise. Poate, era împins de temperamentul lui să socotească această depărtare ca „o lege generală", — precum o spune într'o scrisoare mai târziu.

Ne mai având speranţa unei întoarceri, Clara Maiorescu plecase definitiv din ţară spre sfârşitul lui Decemvrie 1886, împreună cu fiica lor. In Fevruarie 1887 ea-i trimete consimţimântul la divorţ; la 1 Iunie tribunalul pronunţă despărţenia.

Din punct de vedere material, el asigurase fostei sale soţii şi fiicei lor mijloace largi, peste veniturile lui momentane; despărţirea o dorise şi o provocase el însuşi; totuşi, cu acea mişcare sufletească de contraste, firească în naturile complexe, — acum, după 24 de ani de vieţuire împreună, sufletul său, subt perspectiva nouei căsătorii, se întoarnă cu nelinişte spre soarta tovarăşei de vieaţă din zilele grele dar luminoase ale tinereţei şi spre soarta fiicei lor:

„Sânt apăsat şi ameţit de divorţ" (1 Ianuarie 1887).

„Scrisoare de la Clara... Eu deprimat şi cu adâncă durere..." (13 Fevr.).

„Eri trist, de multă vreme iar trist" (17 Aprilie).

„Chinul meu rămâne situaţia din Berlin... tristeţă de soarta lor, neputinţă de a-i ajuta etc., încât sunt apăsat în suflet şi-mi pierd simţimântul realităţei vieţei" (2 Maiu).

„Grădina mea e aranjată. Şi odaia pompeiană şi tot. Finanţele stau bine. Mi se rupe inima de durere la gândul Berlinului, îmi pare rău de Clara... şi nu mă pot mângâia" (6/18 Maiu).

„Eu alaltăieri şi ieri cam greu la suflet, şi astăzi slab şi ca în vis" (29 Maiu).

„Am trimis astăzi pensia Clarei la Berlin pe alte 3 luni înainte şi plus 1000 de franci ca să meargă la băi" (30 Maiu).

„...S'a pronunţat divorţul meu *stante pede*, fără nici o altă deliberare...

Eu bucuros că am scăpat de umilirea tribunalului, dar acasă cu un rest de melancolie, gândind la Clara, prea isbită de soartă...“ (1 Iunie).

„Din când în când adâncă tristeţă pentru Clara...“ (13/25 August).

In Septemvrie se făcuse la Bucureşti căsătoria civilă cu Ana Rosetti, şi peste două zile cea religioasă la Curtea-de-Argeş.

Când, la sfârşitul anului, având a pleca singur pe 4 zile la Liège, îşi face testamentul, el lasă fostei sale soţii, întocmai ca şi pentru soţia a doua, a patra parte din averea sa şi dreptul de a alege prin fiica sa cărţi din biblioteca lui.

II

E de 47 de ani.

Vieaţa sa intimă e încadrată acum statornic în noua căsătorie.

Ana Rosetti (soră mai mică a Mariei Iacob Negruzzi), cu 14 ani mai tânără decât dânsul, încă de şapte-opt ani în cercul relaţiilor lui de aproape literare şi de familie (lecturi împreună, participare la discuţiunile seratelor literare, revizuiri împreună de traduceri şi lucrări personale, excursii) — al cărei spirit şi a cărei cultură fuseseră deci prin aceasta în mare măsură modelate şi îmbogăţite în atmosfera intelectuală însufleţită de dânsul —, împlineşte acum exclusiv şi dominator acea imperioasă necesitate sufletească a lui Titu Maiorescu de a fi necurmat sub farmecul „eternului feminin“ al unei fiinţe inteligente, elegante, cultivate, distinse, întrupând ceva din gustul şi din pasiunea lui pentru artă şi frumuseţe.

Afecţiunea şi întregirea lor sufletească reciprocă este — şi rămâne în tot cursul vieţei lor — la un înalt grad, înfăţişând tuturor, graţie acelei superioare arte a vieţei lui Titu Maiorescu, imaginea unei armonii de o rară calitate.

Dar, ca şi în perioada precedentă a vieţei sale, în această desfăşurare aparent fără nici o disonanţă sunt uneori în latura ei intimă, în aceşti întâi ani, scurte şi adesea grave momente de tensiune, care rup din când în când frumoasa linie a tonului fundamental. Ce-i drept, disonanţe nu de adâncimea şi de urmările sguduirilor sufleteşti din perioada anterioară. De acum înainte, în această lature a vieţei nu mai bat mari furtuni, ci un vânt de regulă liniştit, de zile îndeobşte pline de soare şi de vecinică primăvară, cu rari fulgere şi nori. Lipseşte acum mişcarea dramatică şi ireparabilul.

La început, e o mare nelinişte despre starea sănătăţei soţiei: „...am plâns un moment amândoi“ notează dânsul la apariţia bruscă a unor simptome alarmante; dar consultul medical imediat şi apoi acela al unui reputat specialist la Berlin, cu păzirea prescripţiilor indicate, înlătură în curând spaima.

Norii fugitivi din noua vieaţă sunt aduşi de acea feminitate intransigentă, exclusivă, repede bănuitoare şi inflamabilă, a cărei gelozie acută se aprinde la orice atenţie afabilă oricât de nevinovată acordată de soţ vreunei alteia; într'o măsură mai mică, acel temperament feminin energic, voluntar, căşunează uneori nemulţumire prin pornirea de a vrea să conducă pe soţ în neînsemnatele acte şi deprinderi zilnice, sau prin neatenţii care turbură simţul său de ordine şi de disciplină a vieţei. Uneori deci e la dânsul numai iritarea unei simple contrarietăţi; alte-ori însă indignare iscată de prepusuri care ating sentimentul de demnitate personală şi despre care ai crede că

ar întuneca drumul mai departe: dar norul sau furtuna trec repede, îndată răsare iarăşi soarele :

„28 Dec. 1888/9 Ian. 89... o mică neplăcere cu Gigi, care e prea guvernantă: englezǎ de câte ori mă mişc. Era să-i cumpăr ceva (un corn) la Conigliano, mai era cineva în tren, şi ea: „Prends garde de ne pas manquer le train!". Aşa e în genere. Par'că aşi fi scăpat vreo dată trenul! Parcă nu sânt eu mai bătrân şi mai experimentat decât ea în ale drumului! — Trait de son caractère qu'il faut combattre systématiquement. De altminteri, însemnez micile dificultăţi ca ceva rar. Tot restul timpului trăim în cea mai perfect imaginabilă unire".

„7/19 Fevr. 89... Săptămâna trecută... Anicuţa cu [gelozie]... încăpăţânată, imposibil de convins de greşita ei vedere. de son trouble intellectuel et visuel dans cette matière. Cel mai curios caz de fals testimoniu al vederii de bună credinţă şi de falsă judecată a sufletului meu din partea ei..."

„19 Apr./1 Maiu 89... Ieri dimineaţa... *din cer senin*, A[nicuţa] împietrită de [gelozie]... M'am dus alaltăieri, cu veselul ei îndemn, pe jos... la tribunal... Am mai fost eu pe la Zizin... Deodată *ieri* îşi aduce ea aminte că în strada... şade o cocoană. Nici eu nu ştiu care... De aici gelozie împietrită... Am să însemnez aici scenele absurde, fiindcă aici e *la pierre d'achoppement*...".

„21 Dec. 89/3 Ian. 90... Sara scenă violentă intre mine şi nevastă-mea... De mult merge prea departe şi acum mă scoate din sărite. Es ist zu unwürdig und unsinnig! Wer hätte das geglaubt!"

„14/26 Ian. 1890... Anicuţa izbită iarăşi în inimă, fiindcă a venit d-na P. la mine, ostensibil, să-mi vorbească pentru adaosul unui scriitor la Externatul ce-l dirige. Anicuţa adânc agitată, dar de astă dată blândă şi gentilă. Aşa putem merge înainte..."

Mintea lui e prea echilibrată, cunoaşterea sufletului feminin prea pătrunzătoare, stăpânirea de sine prea puternică, pentru ca vibraţiile trecătoarelor clipe de revoltă să slăbească durabil acordul fundamental: adânca iubire şi preţuirea mutuală, cu o nuanţă paternă din partea celui mai în vârstă, restabilesc îndată seninătatea, tonul înalt şi cald al vieţei laolaltă.

„1/13 Aug. 1891, Zürich... Sosesc la hotel pe la 6 ore, — sufleteşte plin de mulţumire că, după atâta tevătură azi şi ieri... dau de un moment de *linişte* şi de plan de adevărat drum de vacanţă, care de-abia acum începe pentru mine şi trebue stabilit în fericire cu Gigi... — când colo, o găsesc pe ea în mijlocul celei mai mari desordini: lada desfăcută... lucruri pe jos... — tot ce mi se putea întâmpla mai obositor pentru creeri şi mai iritant, după felul meu. Mai vorbim pe canapea în mijlocul desordinei un sfert de ceas... dar apoi nu mă pot stăpâni şi izbucnesc pentru 2 minute contra desordinei. Ea plânge, copil cum e, eu o împac îndată pe genunchii mei, fiindcă mi-e ruşine de orice violenţă a mea şi fiindcă o iubesc, şi ieşim împreună foarte bine şi fericiţi".

A doua zi:

„2/14 August, Zürich. Mă scol la 4 ore dim[ineaţa] mă îmbrac,... scriu liniştit şi mulţumit aceste, regulez socotelile şi aştept să se scoale Gigi, copilul meu cel iubit".

La temelia acestei statornice încântări intră, pe lângă acele elemente instinctive ale atracţiei fizice, şi altele, de valoare sufletească, de distincţie socială, de fineţe intelectuală, indispensabile atmosferei sufleteşti a unui bărbat cu implacabilul spirit critic, cu gustul de artă şi cu felul de vieaţă al lui Titu Maiorescu.

Soţia îi e nu numai un tovarăş de vieaţă, ci şi un ajutător şi părtaş plin de solicitudine la întreaga sa activitate profesională şi politică: se identifică cu el însuşi, îl întregeşte. In duioasa lui afec-

ţiune pentru dânsa, simţi că e şi o satisfacţie de ordin intelectual şi estetic :

„11/23 Fevr. 88... La 7 ore masă la noi cu Lucie şi Cleo Negri... Aurelie Pandele, Alexandrina Burelli, Djuvara... Emil Lahovary şi Duiliu Zamfirescu. Foarte plăcut, seara până după miezul nopţii. Anicuţa frumoasă în rochia neagră de mătase, veselă, inteligentă".

„6/18 Martie 88... la Zoe Slătineanu, căsătoria religioasă Jean Linche cu Zoe [Costaforu]... Toată societatea din Bucureşti... Anicuţa foarte frumuşică şi plăcând la toţi şi la toate..."

„11/23 Iulie 88 [T. M. venind din Kiel]... la 1,50 de amiazi [sosit] în Berlin... Anicuţa, foarte elegantă şi frumuşică, la gară".

„9/21 Dec. 88. Soare!... Ziua Anicuţei... 3 zile grele pentru ea, dar fericite pentru mine, fiindcă o iubesc grozav când e *întreagă* şi *împietrită* şi indignată".

„6 Sept. 1889... Aniversarea căsătoriei noastre. Eu fericit, peste aşteptare".

„30 Sept./12 Oct. 1889. Am terminat astăzi şi recetirea „Aforismelor" lui Schopenhauer cu Anicuţa, fără a cărei inteligentă colaborare n'ar fi avut traducerea mea nici acum caracterul propriu al limbei române".

„3/15 Nov. 1889... Dimineaţa întrunire la Carp cu mine, T. Rosetti, Al. Marghiloman, Menelas Ghermani. Apoi la 3 ore la mine Carp şi Rosetti. General Manu astăzi cu însărcinarea formală de a forma ministerul... Convenim de o camdată că ministerul se poate primi cu Ghermani, Marghiloman şi cu mine, Rosetti guvernator la Bancă... Eu declar prieteneşte că mi-este financiar prea greu ministerul... La 4½ rămâiu singur cu Anicuţa, mai termin o jumătate de oră corespondenţă la „Era nouă" din Iaşi, şi apoi discutăm o jumătate de oră între noi doi. Anicuţa cu ochii plânşi şi desperată de intrarea posibilă în minister. Combinăm mijloace de a o evita fără a periclita importantul moment pentru partidul nostru. La 5½ mă duc la Lahovari „wie zur Schlachtbank". Acolo Lahovari, Manu... Rosetti... şi eu. La primul cuvânt al lui Rosetti că el nu intră în minister şi propune pe Marghiloman la Justiţie, General Manu declară că atunci nimic nu se face, căci intrarea lui T. Rosetti ca ministru de Justiţie e o condiţie sine qua non... Là-dessus T. Rosetti cedează imediat şi primeşte. Atunci propun eu pe Marghiloman în locul meu. După oarecare ezitări se primeşte... Pe la 7 mă întorc mulţumit acasă. Anicuţa încântată...".

„22 Oct. 1890... 2 coale corecturi „Eminescu", pe care acum [1] mi le face Anicuţa".

„3/15 Ianuarie 1891... Incep anul nou *fericit cu Anicuţa*, ca oricând mai înainte şi îndeplinit de ea".

„13/25 Fevr. 1891... La 2½ continuu în Senat discursul... Anicuţa minunată ca claviatură fină cu toată gama inteligenţei". [2]

Acum, cel care mai înainte, în căutarea unei întrupări a „eternului feminin" corespunzătoare ingeniului său, se prindea şi se desprindea de una sau de alta dintre figurile ce-i păreau a se apropia de un prototip ideal, se fixează.

Impresia ce o avem din aceste însemnări ne e adeverită într'o scrisoare a sa de mai târziu (8/20 Martie 1896) către Duiliu Zamfirescu. Răspunzând la un pasagiu dintr'o scrisoare a acestuia („Eu de vreo trei luni sânt ca un ceasornic care s'a oprit de un cutremur. Ce-o mai ieşi şi din asta! Numai o singură mână mă poate mişca, şi aceea nu vrea să mă mişte"), Titu Maiorescu îi scrie:

„Cutremur! Criza *inevitabilă* a unei prime căsătorii? Un nou amor?

„Foarte fireşte. Probabil o lege generală. Eu numai în a doua căsătorie mi-am găsit liniştea sufletească. [3]

[1] Inainte, pe lângă dânsul, le făcea fiica sa.

[2] Din această afecţiune deosebită pentru soţia sa se explică, de bună seamă, şi cele câteva franţuzisme (voiaj, duană, mancat trenul...), ce s'au strecurat în scrisul grăbit al „jurnalului" său, luate din vocabularul familiar al soţiei sale.

[3] Vezi Emanoil Bucuţa, *Duiliu Zamfirescu şi Titu Maiorescu în scrisori* (1884—1913), Bucureşti, 1937, p. 355.

III

Neapărat, acum își sunt de ajuns unul altuia, bucuroși când rămân singuri; mulțumirea, „fericirea", e acum nota dominantă în însemnările sale. Totuși, în această trecere de la libertate de mișcări la noua liniște și strictă încadrare, îl încearcă uneori un vag sentiment de monotonie, câte o dată chiar vechiul *taedium vitae:*

„In sufletul meu plixis (6/18 Dec. 1887)... „Eu Duminecele cam plixis, zu wenig Anregung! (10/22 Ian. 88)... „Sara plixis. Incepe a-mi fi viața grea și lipsită de orice interes" (30 Ian./11 Fevr. 88).

Pentru un temperament ca al său, orizontul vieței îi e, în unele privințe, mai îngustat, mai heterogen.

Soția, cu afecțiunea sa la un înalt diapazon, dar temătoare, impune sau aduce o limitare. E nedespărțită de dânsul (în călătorii, la curs, în deplasări pentru alegeri sau la procese în alte orașe, — „prea sentimental-plângăroasă pentru a rămânea singură acasă pe 2 zile").

Unele din vechiile relații încetează; cele cu noua și întinsa familie, frecvente, nu aduc prea multă variație, nu au stimulul intelectual și afectiv al relațiilor liber alese; cele convenționale (vizite, mergeri la recepții, baluri, serate,...) i-au fost pururea o povară protocolară.

Totdeauna era pentru dânsul o necesitate de viață să se afle într'un cerc de prieteni și de cunoscuți de o cultură întinsă, în care să nu lipsească farmecul unor femei inteligente, vioaie, grațioase, iubitoare de artă și literatură.

In perioada precedentă, acest cerc era alcătuit în întâia linie de grupul vechilor și noilor prieteni literari și politici din „Junimea" și din jurul „Convorbirilor literare"; afară de aceștia, prin relații și afinități de cultură personale și prin vechia sa familie, membri ai diplomației germane. Acum, contactul de aproape cu aceștia din urmă, așa de viu în perioada precedentă, încetează aproape cu totul, iar figuri feminine — în afară de cele ale familiei soției și de prietene sau cunoscute ale ei din obicinuitele relații de societate — nu mai apar în cercul său de viață, cu nota lor animatoare, ispititoare. In a sa „fericire albă" lipsește ceva din ceea ce dă în genere vieței bărbaților de structura și de temperamentul său continuă noutate și interes dramatic, — acea varietate, lărgime și bogăție de impresii, de evenimente, de relații, de suggestii, acea deplină libertate de mișcări și de planuri din viața sa anterioară.

IV

O parte esențială în organizarea vieței lui Maiorescu au avut-o totdeauna călătoriile de vacanță. Insemnările din timpul lor țin un loc întins în „jurnal".

Având o viață mai mult sau mai puțin sedentară, plină însă de o activitate zilnică copleșitoare (cf. d. e. însemnările din 13/25 Oct. 1887, 25 Oct./2 Nov. 87, 15/27 Nov. 87...); preocupări și îndatoriri în multe direcții — profesorat, advocatură (adesea cu nopți și zile în tren și la otel pentru procese la Iași, Galați, Craiova... unele

după altele, uneori cu întinse rezumate de concluzii ale pledărilor); mişcare literară, de însufleţit şi de apărat; acţiune politică de susţinut în parlament, în presă, în tratative de partid, cu dese întâlniri şi consfătuiri; conducerea unui minister (uneori a două, din necesităţi de partid, spre a rezerva un loc pentru aşteptata intrare a lui Carp în guvern); şedinţe literare săptămânale ale „Junimei", de regulă la dânsul; seri cu studenţii; lucrări proprii de scris sau de refăcut, şi ale altora de citit, uneori de îngrijit de tipărirea lor, de tradus, la unele de transmis autorilor lor observări personale; aproape zilnic vizite de amici politici sau literari, de rude, de foşti elevi... — plecarea din ţară în fiecare vacanţă, chiar în cele scurte de la Crăciun şi de la Paşte, era pentru dânsul o necesitate de echilibru al vieţei. Era la dânsul o trebuinţă elementară de evadare din sgomotul şi din agitarea vieţei publice, din oboseala muncei personale; era o necesitate organică de recreaţie mai lungă în plină natură, de împrospătare a contactului cu marea artă şi cultură şi cu aspecte grandioase ale naturei, unde putea gusta în voie frumuseţe, linişte, şi afla timp mai liber pentru scrisul unor lucrări literare proiectate. — La aceste nevoi sufleteşti personale, se mai adăoga acum, după sfatul medicilor, necesitatea unei mergeri la munte vara, pentru soţia sa.

De aceea, deşi nu era bogat, veniturile anuale ale profesiunei sale îngăduindu-i însă mijloace îndestulătoare, el călătoreşte în condiţii care să înlesnească dispoziţii sufleteşti plăcute, recreaţie şi mulţumire cât mai depline: totdeauna în ţări şi în locuri ce oferă frumuseţe a naturei (mai ales în Elveţia, „frumoasa, peste toate frumoasa Şviţera"), cu oprire, la ducere şi la întoarcere, în Viena adolescenţei sale, pentru muzică, teatru, muzee, cumpărături; descinde la hoteluri de întâiul rang, în camere mari, cu vedere frumoasă; când nu le află libere pe cele în care a mai fost şi i-au plăcut, caută altele.

Şi în însemnările de acum continuă constanta notare despre aşezarea şi preţul camerelor, costul drumului, al mâncărilor, al cumpărăturilor. Această deprindere reflectă nu numai disciplina sa de viaţă, pentru care ordinea în toate, preciziunea şi exactitatea erau intrate constitutiv în firea sa, ci şi preocuparea ca niciodată cheltuielile să nu întreacă veniturile, care uneori erau precare.

Notările de acest fel sunt expresia nu a unei concepţii meticuloase a vieţei, ci a unui spirit realist, disciplinat şi prevăzător.

Intre călătoriile din acest timp, pe lângă cele obicinuite, — vara în Elveţia, Italia, Germania, în vacanţele mai scurte de Crăciun şi Paşte la Viena, Abbazia sau Veneţia — e în vara 1890 o călătorie de un interes deosebit: la Capul Nord, prin Danemarca, Suedia şi Norvegia.

V

In privinţa activităţei şi a vieţei sale publice, e acum o concentrare extrem de încordată în advocatură; e o muncă aproape fără repaos, ce şi-o impune, pe de o parte spre a putea împlini obligaţiile ce-şi luase de bună voie către fosta sa soţie, pe de alta pentru susţinerea programului său de viaţă.

Uneori e peste măsură de apăsat de această grea ocupaţie, cu procese mari la înaltele instanţe din Capitală şi destul de des la

instanțe în alte orașe. Telegrame în legătură cu procese de acest fel sunt numeroase în însemnările de acum.

Alături de această supraîncărcată activitate, un loc întins în însemnări îl are participarea sa la viața politică a țărei. Sunt notate momente din timpul opoziției-unite în contra guvernului Brătianu; căderea acestuia; împrejurările venirei la guvern a Junimiștilor; combaterea de către ei a dărei în judecată a lui Ioan Brătianu și a miniștrilor săi; amănunte din încercările de lucrare împreună a Junimiștilor cu vechii conservatori; partea sa în acestea și în acțiunea partidului său, din care se vede devotamentul și abnegația de sine; intrigi și nelealitate față de proiectul său de reformă a învățământului; înființarea „partidului constituțional" ș. a.

In acțiunea politică a grupărei junimiste, el e punctul de echilibru, omul de bun sfat al cărui cuvânt înțelept e căutat. La dânsul vin să se întrunească pentru discutarea situațiilor politice și luarea de hotărîri fruntașii partidului.

Și în activitatea lui politică se înfățișează trăsătura fundamentală a personalității sale: mai presus de toate, și în toate laturile activității sale publice, — educatorul.

Ca note despre capacitatea și intuiția politică sau despre trăsături de caracter ale unora dintre oamenii politici de atunci sunt cele despre firea slabă și insuficiența politică a lui Teodor Rosetti, despre vanitatea lui Alexandru Lahovari ca ministru-prezident ad interim, despre îngăduința lui Carp în criza de guvern din Martie 1889.

Interesantă pentru simțul politic al lui Titu Maiorescu este prinsoarea din 24 Noemvrie/5 Decemvrie 1887 cu amicii săi Pogor și Iacob Negruzzi, cuprinzând o prevedere a sa realizată întocmai peste câteva luni; iar pentru resorturile etice ale omului politic scrisoarea sa din 2/14 Octomvrie 1888 către un fost camarad de școală.

O fină ironie e în conceptul de scrisoare din 10/22 Maiu 1889 către Alexandru Lahovari, atunci ministru de externe în guvernul Lascăr Catargi, cuprinzând răspunsul la întrebarea dacă dânsul și Alexandru Marghiloman ar primi să fie numiți miniștri în străinătate.

Unele însemnări din Fevruarie, Martie și Maiu 1888 par a arăta o apropiere trecătoare a lui Alexandru Djuvara de Junimiști, cel puțin de Maiorescu, poate ca urmare a articolelor acestuia din *România liberă* (28 Nov. și 3 Dec. 1887) despre un discurs al lui Djuvara.

Ca informații despre evenimente politice, aflăm d. e. că Ioan Brătianu încercase încă în Decemvrie 1887 și Fevruarie 1888, la dorința Regelui, o înțelegere de guvern cu Carp și Maiorescu.

Despre retragerea cancelarului Bismarck, e informația aflată de Carp de la Rege, că nu Bismarck și-a dat demisia, ci Impăratul l-a concediat; și o alta, că în acea demitere a Cancelarului și a fiului său a intervenit și o influență a Impărătesei asupra Impăratului.

O consecință îndepărtată în viața sa a avut măsura disciplinară ce a luat-o ca ministru în privința profesorului — atunci socialist militant — Dimitrie A. Teodoru, de care e vorba în însemnarea de la 14/26 Ianuarie 1889.

In răspunsul său la interpelarea unui senator asupra cazului acestui profesor, dânsul declarase că, „înainte de a avea o certitudine în privința chestiei de fapt", nu poate lua „o măsură severă în contra unui membru al corpului profesoral". Dar adăuga: „Am cerut

informații, și, dacă lucrul este așa cum s'a arătat (că Teodoru întrebuința școlari de ai săi pentru propagandă socialistă), atunci voiu destitui pe profesorul suplinitor Teodoru". — In 1909, acel Teodoru, ajuns secretar general al ministerului Instrucției publice, face să se trimeată profesorului Maiorescu o adresă jignitoare, prin care-i răspundea că ministerul consideră ca *„refuz de serviciu"* demisiunea sa din comisiunea trasă la sorți pentru judecarea incidentului violent din cancelaria Universității între profesorii Iorga și Dragomirescu. La această adresă, Maiorescu, profesorul de o conștienciozitate exemplară în împlinirea datoriilor sale, răspunde cu demisiunea din învățământ, demisiune asupra căreia nu a revenit, cu toată stăruința colegilor săi din Facultate și a ministrului Haret.

VI

Necesitățile vieței personale îl fac să consacre o parte însemnată din timpul, din munca și din cugetarea sa advocaturei; sentimentul de datorie către țară, de solidaritate de generație și de devotament către prieteni într'o acțiune pentru o mai sănătoasă și mai onestă îndrumare a treburilor publice, îl aduc să consacre o altă parte politicei.

Dar nu acestea erau îndeletnicirile cele mai scumpe inimei sale, în viața publică. Pe întâiul plan al vieței au stat pentru dânsul totdeauna alte două preocupări, mai conforme dispozițiilor adânci ale firei sale și fundamentului culturei personale, și de aceea — fiind dată rara putere de suggestie a personalității lui — amândouă cu mari urmări, imediate și depărtate, în cultura noastră națională.

Una era profesoratul, — cu un interes, o iubire de tinerime și rezultate de o adâncime nu des întâlnită.

Alta era literatura, — cu o aplicare a unui gust și a unui spirit critic excepțional, cu un uimitor dar de atracție, de prețuire, și de susținere a talentelor, de devotament pentru ele și pentru opera lor; cu darul și mai rar la noi de a crea și de a organiza pentru mișcarea literară o atmosferă pură, cu un cadru durabil, plină de humor și de o largă libertate de spirit.

Adesea, cum se vede și din însemnări, amândouă aceste laturi ale activităței sale se întâlnesc și se contopesc.

In amândouă, înalta ținută a scopurilor și a mijloacelor; darul de a însufleți și a înălța cugetarea altora; apropierea sufletească și solicitudinea pentru elevi ai săi și pentru tineri scriitori care-i păreau a deveni personalități creatoare sau cel puțin energii de muncă luminată și stăruitoare în vre un domeniu al vieței naționale, — dau acestor laturi ale activităței sale un caracter unic în mișcarea noastră de cultură.

Din însemnări defilează în fața ochilor noștri atâtea figuri și caractere variate venind în casa sa la serile literare săptămânale ale „Junimei"; atâția tineri scriitori sau studenți de atunci la serile în care se citeau și se discutau într'o atmosferă familiară lucrări de ale lor; unii din ei, la care remarca inteligență, talent, aptitudini didactice sau muncă stăruitoare, invitați la masă la dânsul pentru plăcerea de a fi cu ei împreună. Fiind dată fibra sa de educator, — de bună seamă și cu gândul generos de a-i introduce în societate, de a le da

prilejul să vadă oameni remarcabili din generațiile mai în vârstă, să cunoască o lume distinsă, de literați, de oameni politici, adesea fruntași ai vieței publice; de a face pe tineri să aibă mai viu sentimentul comunităței și al continuităței vieței naționale în aspirațiile și în munca generațiilor; de a întări încrederea în ei înși-și, simțul măsurei, al deprinderilor de supraveghere și de stăpânire de sine în vorbă, în gesturi, în atitudini.

Palpită încă în unele însemnări emoțiunea cu care constată talentul și succesul unora din ei:

„11/23 Oct. 1891... De la 2—5 extraordinarul examen al lui Pompiliu Eliad pentru obținerea licenței în filosofie și litere".

Din altele ajunge încă până la noi ceva din iubirea și din atenția mișcătoare a acestui mare educator al tinerimei universitare: vine la conferința unuia din ei la societatea studenților, îl ia altă dată la concert; pe alții îi ia cu sine în călătorii în străinătate.

Pe lângă acestea el are, împreună cu Odobescu, preocuparea și grija de a pregăti viitorul și de a împlini lipsurile din organizarea învățământului superior al țărei; ei fac, în acești ani și până la sfârșitul carierei lor, ca o sumă de foști școlari remarcabili ai lor sau ai altora să aibă prilejul prin burse scoase la concurs sau prin subvenții pentru studii de specialitate în străinătate să se pregătească pentru cadrele universitare, ca urmași ai lor și ai altor colegi sau pentru discipline încă neprevăzute în Facultățile noastre. Și despre această preocupare a lui Maiorescu sunt urme în aceste însemnări. [4]

Despre cursurile sale universitare, care prin fecunda lor influență asupra tinerimei universitare și a prestigiului lor au făcut epocă, știrile în aceste fugare însemnări sunt, firește, sporadice și pur formale. Doar scrisoarea sa către Du Bois-Reymond, pentru autorizarea traducerei celebrei disertații despre granițele cunoașterei naturei, deschide în aceste însemnări o oarecare privire asupra orizontului prelegerilor sale.

Mai ales din acești ani, și după ei, profesoratul său — în care, după întreruperea arbitrară dintre 1871—1884, fusese restabilit de

[4] Unul dintre acei tineri e Pompiliu Eliade, reușit la concurs pentru o bursă pentru limba și literatura franceză. Admis la Paris în Școala normală superioară (prin intervenția lui Odobescu către colegul său de specialitate Georges Perrot, directorul Școalei), Eliade își ia la Sorbona doctoratul în litere. Teza lui în latinește pentru acest examen — *Quomodo fiat syllogismus quidque valeat* — este tocmai teza de la licența sa din țară, despre a cărei strălucită susținere e însemnarea citată mai sus.

Șederea lui Eliade mai mulți ani în vestita Școală are, pe lângă urmările ce erau de așteptat pentru formarea personalității lui, și o alta, pe un plan mai înalt.

Născându-se acolo o strânsă prietenie între el și colegul său Em. de Martonne, acesta vine cu el, în vacanțe, la noi în țară; apoi ca geograf, țara îl interesează, vine de mai multe ori să o studieze, face excursii în munții noștri, cu entusiastul și inspiratul Murgociu, scrie luminoasele lucrări despre pământul și țara noastră și aduce apoi, ca profesor la Sorbona și membru într'una din comisiunile de experți pentru tratatele de pace după sfârșitul războiului din 1914—1918, cuvântul adevărului și al dreptăței în delimitarea granițelor României.

câţiva ani — are o deosebită putere de suggestie şi de orientare asupra elevilor săi şi consecvenţe însemnate pentru cultura noastră.

Cursurile de Logică şi de Istoria filosofiei contemporane ale lui Titu Maiorescu din anii aceştia mai ales şi din cei 15—20 următori stau la temelia întregei noastre mişcări filosofice de atunci încoace. Prin originala şi înalta lor cugetare şi expresie, străbătută de criticismul lui Kant, s'a dat acestei mişcări o orientare decisivă; iar prin discipoli ai săi care s'au consacrat altor discipline decât filosofia, influenţa lor a radiat în cultura noastră şi în alte domenii: drept, geografie ş. a.

Şi despre o altă faţă a spiritului şi a preocupărilor tinerimei universitare de atunci, sub influenţa cursurilor şi a apropierei sufleteşti de profesori ca Maiorescu şi Odobescu, e în două locuri o amintire în aceste însemnări: traducerea şi reprezentarea „Antigonei".

In atmosfera de idealism creată în Universitate de aceşti mari profesori, la care se adăoga entusiasmul pentru literatura elină — predată la Facultate şi la Şcoala normală superioară de bătrânul plin de demnitate Epaminonda Francudi — era între studenţii de la Litere interni în Şcoala normală superioară (având atunci ca director pe Odobescu) un mare interes pentru cultura antică.

In loc de obicinuitul bal anual pentru sporirea fondurilor bibliotecei societăţei tuturor studenţilor „Unirea", ei, la îndemnul lui Maiorescu, cunoscător şi admirator al culturei clasice, proiectează să reprezinte „Antigona". Traducerea se face în Şcoală, direct de pe textul original, de către Mihail Dragomirescu ajutat de colegul său de promoţie I. A. Rădulescu-Pogoneanu şi mai ales de un altul din promoţia precedentă lor, genialul Gheorghe Şapcaliu, elenist desăvârşit, de o vastă cultură literară, filosofică, istorică [5]. După câteva repetiţii la teatru, sub amabila regisare a lui Grigore Manolescu, a lui Nottara, a lui Paul Gusti şi a Aristiţei Romanescu (rugaţi pentru aceasta de Maiorescu, atunci ministru al Instrucţiunii Publice) — personagiile fiind înfăţişate de studentele Aurelia Bragadir (Antigona), Didina N. I. Constantinescu (Ismena), Aurelia N. I. Constantinescu (Euridice), şi de studenţii Mihail Dragomirescu (Creon), I. A. Rădulescu-Pogoneanu (Hemon), Petre Liciu (Paznicul), Alexandru Teodoru (Sclavul), Constantin Armaşu (Tiresias), Dimitrie Holban (Chorul) [6] — s'a reprezentat, în Maiu 1891, la Teatrul Naţional, în faţa unei săli pline de profesori, studenţi şi public puţin obicinuit (mare parte din bilete fiind desfăcute de către un comitet de doamne, soţii de profesori universitari, în fruntea lor d-na Maiorescu), cu o emoţiune deosebită, sguduitoarea tragedie a lui Sofocle: un eveniment şi un moment unic în viaţa noastră universitară.

[5] Fiind de o timiditate aproape bolnăvicioasă şi de o retragere din lume aproape ascetică, nu a publicat nimic; s'a retras la Câmpulung, ca profesor de istorie; a murit acolo acum doi ani.

[6] Cf. S o f o c l e s, *Antigona*, traducere liberă de Mihail Dragomirescu, ediţia „Convorbirilor literare", Bucureşti, 1896 (la pag. 4: „Antigona e mai mult o *conlucrare* decât o lucrare *individuală*") — şi aceeaşi lucrare în „Biblioteca românească". Socec, 1908, pag. VII-X şi în „Biblioteca pentru toţi" nr. 118:, pag. VI-VIII.

VII

Multe alte amănunte interesante răsar încă din aceste însemnări, privitoare la viaţa şi la activitatea lui Maiorescu şi a altora din acel timp. Sunt d. e. date despre succesivele ediţii ale Poeziilor lui Eminescu; despre revizuirea „Logicei" şi a „Aforismelor"; despre numirea, demiterea şi reintegrarea sa ca profesor; despre a doua sa căsătorie (din a cărei „declaraţie" oficială aflăm d. e. că Titu Maiorescu era, ca şi mama sa, de confesiune ortodox, nu „unit" ca tatăl său); despre scurte excursii în ţară cu prieteni, rude, sau oaspeţi străini; despre atâţia din cei invitaţi la dânsul la masă sau la lecturi literare, sau care veneau la şedinţele „Junimei", ori veneau să-l vadă (Ardeleni, Bucovineni); câte o notă de humor sau de glumă familiară, ca telegrama către Nicolaus Racoviţă, după căderea sa la alegeri la Târgul-Jiului, şi felicitarea în versuri către acelaşi, de ziua lui ş. a., ş. a.

Multe sunt caracteristice pentru marea sa pasiune şi pricepere (încă din adolescenţă şi continuând în tot cursul vieţei) pentru teatru, muzică, artă în genere. Cunoaşte actorii de la Viena şi de la Paris, le notează numele şi jocul, îi compară cu cei pe care-i văzuse în tinereţea sa jucând aceleaşi roluri la aceleaşi teatre; în drumul spre casă, se opreşte încă o zi numai spre a vedea încă o dată, la Viena, cutare piesă de teatru sau cutare operă; sau la o plecare din Italia comandă telegrafic bilete pentru opera de a doua zi la Viena.

Altele, pentru simţul său de observare şi viul interes ce avea pentru natură şi desfăşurarea vieţei ei. Notează regulat ivirea întâielor frunze, întâielor flori; cuprinde natura, viaţa şi aspectul ei, în armonia vieţei sale:

„28 Iunie/10 Iulie 1889... Pentru mine cu Anicuţa timpul cel mai fericit, dimineaţa pe terasă, în încântătoare răcoare, cu clematitele şi rozele înflorite, cu caisele în pom".

Şi acum, ca şi în anii precedenţi şi în cei următori, este prinsă în însemnările sale viaţa şi trecerea necontenită a naturei în ţara noastră: aspectul zilelor şi al anotimpurilor, notarea întâielor semne ale schimbărei lor, temperatura şi înfăţişarea fiecărei zile, clima cu variaţiile şi contrastele ei, cu răsfrângerea asupra sufletului omenesc... O înregistrare regulată şi precisă timp de o jumătate de secol.

VIII

Aruncând o privire generală peste aceşti cinci ani de la începutul celei de a doua perioade din viaţa sa, ea ne apare — faţă cu cea imediat precedentă, care era străbătută de nelinişte, de crize sufleteşti, de momente dramatice în viaţa personală, de măsuri arbitrare — intrând acum într'o epocă de pace, de liniştire, de „fericire" în viaţa intimă, de încordată activitate în viaţa publică, de adâncă şi binefăcătoare orientare şi influenţă asupra multor generaţii din tinerimea universitară care i-audia cursurile, într'o afluentă neobicinuită, mulţi şi de la alte Facultăţi, mulţi şi după absolvirea anilor de Universitate.

Prin avântul de cugetare ce a împrăştiat, prin tradiţia ce a lăsat în învăţământ, în critică şi literatură, în viaţa politică a ţărei; prin aceia dintre discipolii săi care au fost capabili de creaţii persosonale sau de activitate remarcabilă în domenii importante ale culturei naţionale, — el a dat cugetărei şi lucrărei mai departe în desvoltarea vieţei noastre de cultură o direcţie, un impuls, un fond etic de neuitat, care, alături de alte direcţii, nouă şi vechi, cu aspecte, metode, concepţii şi cuprinsuri variate, continuă în spiritul său.

In laturea politică — cu rezerva sa temperamentală faţă de ea, la care se adăoga instabilitatea guvernelor la care participa şi oarecare aversiune a maselor pentru orice structură sufletească ce se deosebeşte prea mult de a lor, — activitatea sa ministerială se încheie la sfârşitul acestor cinci ani cu o înfrângere, care va avea deocamdată ca urmare retragerea sa în umbră în viaţa politică a ţărei, absenţa lui din importantul guvern conservator Lascăr Catargi-Carp. In locul lui, la ministerul ce-i era atribuit oarecum de la sine în guvernele conservator-junimiste, e introdus acum în guvern şi în partidul conservator (prin stăruinţa lui Alexandru Lahovari) tânărul de vie inteligenţă, de o mare ambiţie şi mobilitate, de o maleabilă linie în practica vieţei publice — Take Ionescu.

Dar peste mulţi ani, în clipe de mare încordare înăuntru şi în afară, Regele şi ţara vor recurge iarăşi la înţelepciunea şi stăpânirea de sine a Cunctatorului, care, din propria lui hotărîre, voise să rămână toată viaţa pe al doilea plan în ambiţioasa lume politică, spre a da toată vigoarea spiritului său altor sfere ale vieţei neamului său.

I. A. Rădulescu-Pogoneanu

O SCRISOARE A LUI T. MAIORESCU

In corespondenţa poetului *Ştefan Cacoveanu,* fost magistrat în Alba-Iulia, mort înainte cu 10 ani, corespondenţă păstrată cu grijă de nepotul său, comerciantul Cacoveanu, am găsit, printre altele şi o scrisoare a lui Titu Maiorescu din 1886. Vi-o pun la dispoziţie în copie fidelă, pentru că o socotesc vrednică şi acum foarte potrivită a fi cunoscută în cercuri cât mai largi.

Ea ne deschide o ferestuică spre a privi în atelierul maestrului criticei române şi ne arată cu câtă migală răbdurie căuta el să îndrepte stilul şi să îndrumeze pe scriitorii mai sfiicioşi, — azi tot mai rari — cum era şi magistratul Ştefan Cacoveanu. D. Paul, pomenit la început este profesorul Ion Paul, dela Iaşi ajuns profesor la universitatea din Cluj. Paul era şi el ardelean din Hidiş (Podeni) şi era nepot al magistratului poet Cacoveanu. Iată scrisoarea:

TITU MAIORESCU CĂTRĂ ŞTEFAN CACOVEANU

Bucureşti 4/16 Sept. 1886.

Stimate Domnule.

Domnul Paul mi-a dat manuscriptul legendei D-tale „Floarea Soarelui". L-am citit şi mi-a plăcut, sunt chiar părţi cari mi-au plăcut mult.

Se înţelege, că sunt gata a-l propune „Convorbirilor" spre publicare. Insă mai înainte de aceasta îmi iau voie a vă supune câteva observări, care dacă le veţi primi ar produce o mică schimbare în manuscriptul Dvoastră.

1. Mai întâi vă propui că din poate o sută de ori, în care întrebuinţaţi cuvântul „dalbă" să-l ştergeţi de vreo 95 de ori şi să-l înlocuiţi cu altul. Fata e „dalbă", steaua e „dalbă", lumea e „dalbă", mirele e „dalb", vestea e „dalbă" etc.

Ştiu că se întrebuinţează adese în poesii populare, dar ce e iertat poporului, nu e iertat scriitorului.

Eu am manuscriptul D-tale paginat. Dacă mai ai un asemenea esemplar, indică-mi epitetele modificatoare după pagină şi rând şi eu voiu trece schimbarea în manuscriptul Dumitale pentru imprimat.

2. Pag. 4, jos:

Eu m-aşez şi nu mă las
Până nu-i dobor din nas.

„Dobor din nas" e cu mult prea vulgar, și cred că trebuie înlocuit cuvântul, poate schimbată toată rima.

3. Pag. 6, spre mijloc:

Pe furiș încet frumos
Scoate lin etc.

„Incet frumos" e umplutură pentru rimă și trebue schimbat.

4. Pag. 9, unde întrerupeți povestirea epică cu un fel de alocuțiune către cetitoare:

Alei mândre tinerele
Dalbe cetitoare a mele, etc.

și ați pus și D-voastră semne de îndoială, cred și eu că acele 6 versuri trebue să se șteargă.

5. La pag. 14 jos și 15 sus versurile: *„Tot ce mișcă, tot ce sboară"* până la: *„Din verdeața arborilor"* pe care le-ați pus D-voastră în parentesă, propui și eu să se șteargă, fiind că sunt un fel de repetiție.

Dar în genere descrierea dela începutul Cântului II nu-mi prea place, sunt multe vorbe de „strălucire" și de „uimire" dară nu e nimic plastic nici prea fantastic. După ce:

„Belciugul dela poartă
Făcea soare 'n lumea toată"

vin cu un efect slăbit:

„Ferești mândre și lucrate
Tot din petre nestimate" etc.

Eu aș propune sau o prelucrare mai bogată a întregei descrieri sau o prescurtare a ei.

6. Pag. 32:

„Dar satana de noroc"

nu cred că poate merge.

7. Tot acolo imediat precedent:

Și-apoi noi ne-am fost jurat
Să-i aducem de bărbat
Smeu urât și necurat.

Nu e adevărat că s-au fost jurat; nu ni-sa spus mai nainte când ni-sa dat convorbirea surorilor de atunci.

8. Pag. 34:

O lumină vederoasă
Subt o oală de lut groasă.

„Vederoasă" e cuvânt foarte frumos, dar mi-e teamă că „oala" fiind vorba de pat și de culcat să nu deștepte un gând trivial care să strice tot efectul frumosului pasagiu. N-ați putea găsi alt ceva?

9. Acum încă vreo doă observări mai importante. La sfârşit pag. 43 şi 44 se lungeşte prea mult descrierea întristărei fetei fără a merge crescând cu efectul, ci slăbindu-se prin repetiţie. Propui dar ca versurile :

Cât era Doamne întristată
Faţa ei cea desfătată

până la:

Şi cu ochii-l ocolesc
Şi cu sborul mi-l feresc.

să fie în tot cazul suprimate.

10. La sfârşitul Cântului II, soţia Soarelui se plânge că nu-i vede faţa. Apoi la începutul Cânt. III când soarele o întreabă de ce oftează, ea-i spune că-i dor de casă, iar îndată ce ajunge acasă se plânge iar că nu-i cunoaşte faţa.

Aceasta pentru mine strică toată imaginea curată a fetei. Are aerul că este neadevărată către iubitul ei bărbat, că-i ascunde adevărata durere sub cuvântul dorului de casă, şi perde chiar interesul povestirei, care de altminteri culminează în iscodirea planului celui rău din partea celor două surori rele, pe când însăşi soţia soarelui trebue să ne apară mai nevinovată.

Propun dar că la sfârşitul cântului II, să se suprime tristeţa şi pentru nevederea feţei lui, să rămâe această tristeţe deşteptată numai în convorbirea ei de mai târziu cu surorile.

Iată, Domnul meu, câteva observări dictate în fuga condeiului; dar eu sunt un simplu cetitor critic, dumneata eşti autorul, şi prin urmare dumneata ai să hotăreşti.

Pe mine m-a îndemnat numai dorinţa, ca o lucrare care mi-se pare bună, să fie adusă la toată perfecţiunea ei posibilă.

Cu deosebită stimă

T. Maiorescu.

In corespondenţa lui Cacoveanu mai sunt scrisori dela V. Bogrea, G. T. Kirileanu şi Ioan Paul. Asta a lui T. Maiorescu mi-se pare mai interesantă pentru „Convorbiri" cari au publicat întâia oară legenda „Floarea Soarelui".

Dr. Ilie Dăianu

MIHAIL SADOVEANU — POVESTITOR DE SĂRBĂTORI

Sadoveanu povestind de sărbători! Două lumi care se'ntâlnesc: lumea operelor sale și lumea amintirilor noastre... Căci oricât ai vrea să privești obiectiv și rece, — ca savant în sociologie ori în etnografie, în istorie sau în filologie —, lumea sărbătorilor românești și a Crăciunului mai ales e lumea amintirilor din noi. Și e și mai mult decât atâta: e lumea amintirilor cele mai adânci și mai pur legate de ființa noastră: acelea ale copilăriei.

Legătura aceasta e atât de trainică încât n'o ostenesc până la urmă nici toate troienele de ghiață, de cenușe, de mizerii ale unei vieți întregi ba dimpotrivă, o luminează și mai vie și mai caldă cu cât suprema clipă a depărtării de mierea amară a vieții pământești se apropie —. Și această legătură e atât de tare fiindcă în fond raportul dintre copilărie și sărbătoare e însuși raportul miraculos dintre copilărie și sfințenie. Nu e o speculație de subtilitate teologică și filosofică această afirmație — ci e ceva care se poate simți clar de către oricare dintre noi, când coborîm afund de tot în amintiri, pricepându-ne. Nu e locul să ne întindem aici asupra acestui subiect atât de ispititor, cu atât mai mult cu cât în esseistica românească s'au scris pagini pline de adâncime și frumusețe asupra legăturii dintre copilărie și sfințenie.

Copilărie și sfințenie înseamnă amândouă *puritate*, nevinovăție. Copilărie și sfințenie înseamnă amândouă ochi mari și uimiți deschiși asupra tuturor făpturilor și ungherelor lumii, cu dragoste spre a le pricepe. Copilărie însemnează putința de a trăi sfințenia în mod firesc, fără pocăinți, fără pustnicie, fără renunțări. Sfințenie înseamnă posibilitatea de a-ți păstra toată copilăria bună a sufletului, fără de care nu te poți apropia cu adevărat de Dumnezeu. Copilărie înseamnă mai presus de toate putința de a trăi sfințenia în mod firesc, cu tot trupul și cu tot sufletul, ca pe orișicare altul din faptele lumii lui Dumnezeu. Putința de a trăi sfințenia înțeleaptă a poveștii, sfințenia voioasă a cântecului, sfințenia îngerească a dragostei și bunătății, sfințenia măreață a sărbătorii...

Noi, oamenii împliniți, respectăm sărbătorile; noi le înțelegem; noi le trecem cu socoteală rosturile în faptă, — noi le serbăm cu alte cuvinte. Noi trecem cu ele în altă lume, sau măcar încercăm s'o privim de departe. Mai ales dacă suntem orășeni, ne-am obișnuit să vedem lumea asta a sărbătorii în chip tare spectacular, ca pe o scenă de teatru.

Copilul trăieşte sărbătoarea dimpotrivă, ca pe ceva foarte firesc, care aşa trebue să se întâmple. In copil nu se petrece nicio strămutare sufletească faţă de sărbătoare, fiindcă ea vine firesc în *lumea lui,* ca un oaspete obicinuit la faţă, ca o taină prietenoasă printre atâtea alte taine prietenoase, pe care i le îmbie un colţ de casă mai misterios, o grădină largă cu tufişuri, o pâlpăire de lumânări în biserică, un ochi adânc de fântână, o stea care priveşte amical şi şugubăţ de sus...

Copilărie — poveste — sfinţenie — amintire — sărbătoare, sunt toate dimensiuni ale aceleiaşi lumi fireşti şi largi. Deaceea, ele se pot schimba firesc între ele în adâncul sufletului nostru; pot veni una în locul alteia când o chemăm pe una dintre ele.

Lumea creatorului de artă, aceea din profunzimile sufletului său, trebue să fie tot atât de complexă şi de pură ca şi aceasta. Altfel nu va putea crea artă durabilă şi valabilă. Deaceea lumea creatorului de artă trebue să aibă toate aceste dimensiuni. Deaceea muzeele sunt pline cu picturi ale naşterii şi învierii Domnului, cu sculpturi ale Maicii Sfinte cu Cerescul prunc în braţe; deaceea liturghia e cea mai măreaţă operă de muzică şi infinit de mult din tot trecutul muzicii e religios; deaceea literatura atâtora dintre marii scriitori are în ea lumină de sărbătoare.

De legea aceasta nu putea fi departe nici un creator atât de puternic şi mai ales atât de adânc şi de mlădios cufundat în sine însuşi cum e Mihail Sadoveanu.

Nu aş avea deloc — nici intenţia nici pretenţia de a înfăţişa aici întregul şirag de feţe ale sărbătorii, aşa cum apar ele în opera toată a lui Sadoveanu. In vastitatea ei se găsesc atâtea unghere plăcute şi deosebite — încât ţi-ar trebui vreme lungă şi liniştită pentru ca să le dibueşti şi să le înfăţişezi pe fiecare.

Pe noi ne va interesa aici numai felul cum trăiesc sărbătorile Crăciunului în câteva din paginile tipice ale operei lui Sadoveanu. Vom cita deci câte ceva doar — însă nu la întâmplare, ci numai întrucât vom găsi în ele răspuns sau întrucât nu vom găsi răspuns la atâtea din câte se frământă în sufletul oricui, în preajma luminoasei sărbători. Vom începe ca orăşeni şi ca oameni ai Capitalei — dacă nu chiar băştinaşi ai ei, măcar atât de legaţi de ea sufleteşte astăzi, încât să ne fie grea o despărţire mai îndelungată de acest Bucureşti atât de inegal, de capricios, de plin de defecte şi totuşi atât de lipicios, de drag chiar.

Lui M. Sadoveanu însă nu-i e drag. Pentru el, Capitala e o lume cu totul străină şi artificială — ca pentru majoritatea scriitorilor din generaţia sa. In vol. III al Operelor d-sale, există o schiţă intitulată *Vântul* — cu totul tipică în această privinţă. Nici măcar sub mantia de vrajă a fulgilor de ninsoare şi a sărbătorii Capitala nu îi apare altfel. Fulguiala bogată, calmă, odihnitoare, a zăpezilor copilăriei, — acel

Afară ninge liniştit

al patriarhalului Coşbuc, aici se preschimbă într'o imensă şi neliniştită tristeţe muzicală a viscolului, care când se tângue ca un flaut, când se revoltă ca o simfonie :

„Trecea prin colţuri întunecoase, svârlind sarcini grele de zăpadă, se ridica pe sus, umbla pe casele tălbuite, care vuiau sec, striga pe coşuri, se lăsa în lungul zidurilor, svârlea pumni de viscol în geamuri şi trecea înainte. Intonările lui aci erau melodii de jale, aci erau hohote de râs; câteodată scădeau în bombăniri duioase, se prelungeau în nişte suspine mâhnite ca nişte plângeri de vioară, creşteau gemând în strigări de bucium, scădeau în note joase de flaut, în murmurări adânci...".

Notele blânde, patriarhale, de fluer ale Crăciunului copilăriei din sate au făcut loc aici lumii aspre, triste, învălmăşite bărbăteşte, a simfoniei. M. Sadoveanu nu iubeşte oraşul mare, dar aici face dovadă că îl înţelege ca puţini orăşeni dela noi. Dacă s'ar fi plimbat prin el cu un fluer pe buze, ar fi fost pur şi simplu anacronic. Dar aşa, auzindu-i tristeţea aspră, lucidă, complexă — ca pe o simfonie — îl înţelege, deşi îl urăşte. Iar când îl contemplă — îl înfăţişază tot prin mijloace moderne, ca un pictor expresionist, care cunoaşte oraşul dar nu ar vrea să renunţe nici la poezie:

„Felinarele ardeau cu cearcăne sidefii, prin roirile de fulgi care se înfundau vârtej pe străzi, intrau fâşâind în ganguri goale şi se purtau ca nişte aripi mari, albe, prin muţenie şi singurătate. Rari trecători ieşeau o clipă în roţile slabe de lumină, zgriburiţi, cu gulerele paltoanelor ridicate, cu mânile şi cu bastonul în buzunar, apoi intrau în marea de umbră, se pierdeau prin dosuri, ca nişte năluci negre. Prin geamurile îngheţate pătrundeau lumini roşii...".

Dar Mihail Sadoveanu nu e un orăşean — adică un om care să simtă numai agonia luminii lămpilor ce se înăbuşă în umbra zidurilor, tristeţea vântului ce se tângue în închisoarea oraşului, slăbiciunea oamenilor care nu se simt bine decât între pereţii groşi ai caselor. Scriitorul acesta e un om obicinuit să trăiască viaţa cu pieptul lat şi în larg, ca toţi ţăranii noştri, acolo unde vântul, ploaia, tunetul şi zăpada bat în voie. Astfel se face că şi aici viscolul creşte din el imens, straniu şi totuşi familiar, ca toate puterile naturii, deasupra zidurilor strâmte ale oraşului :

„Vântul porni murmurind întâi încet; apoi ridică un val mare de zăpadă măruntă sus, deasupra oraşului întunecat, unde se pare că pluteşte un fum luminos, şi-l repezi bubuind peste casele negre şi peste luminile pâlpâitoare. După aceea prinse a cânta pe gânduri, rătăcind pe căile goale. Işi scutura din când în când barba mare, albă, ca o învăluire de vifor şi pletele cărunte care părăiau biciuind ziduri reci; ochii licăreau ca două stele de fosfor şi trupul străveziu se înmlădia în vârtejuri nalte şi alerga învăluit în pânzele-i albe, ca o fantasmă".

Aici nu mai e nici schiţă de pictor expresionist, nici tristeţe simfonică de orăşean cu sufletul în tumult — ci înseşi forţele uriaşe, oarbe şi crude, ale naturii pătrund în oraş, speriindu-l, dând cu tifla, de sus, din înălţimile imense ale cerului, tuturor mărunţişurilor sale tehnice, ca unor jucării. Viscolul din aceste pagini e frate bun cu Sfarmă-Piatră şi mai ales cu Gerilă din poveste, e namilă şi crud fiindcă e puternic ca şi ei, şi nu-şi poate stăpâni puterea. Când fata care în sărbătoare citea singură, într'o căsuţă, la lumina intimă a lămpii — izbuteşte în aceste pagini de schiţă să facă ceeace

n'a izbutit nici sărăcia pirpirie de suflet și haine a domnului Cinste Politică întâlnit pe stradă, nici actorul transfigurat care hamletizează în teatru în fața stalurilor goale — când fetița asta îndrăgostită a izbutit să înduioșeze vântul rugându-l să-i ducă o sărutare iubitului,—poetul care scrie acum în altă margine de oraș,— viscolul îl înghiață în îmbrățișare, la fel cu Gerilă pe tovarăși în cuptorul lui Roșu-Impărat.

Orașul e trist adânc în paginile lui Sadoveanu — și făptura elementară, brută, a viscolului nu e deloc cea care ar putea să aducă aici lumină și sfințenie.

Gândul său trebue deci să plece altundeva, departe, în aceste zile. Intr'o *Poveste de sărbători* gândul scriitorului pornește astfel spre lumea încremenită atât de pur în lumina poveștii sfinte, a legendei. Bucata aceasta din vol. *Cântecul Amintirii* nu e altceva decât cunoscutul apolog de origină orientală, intrat larg în tezaurul folclorului nostru — și anume în ciclul de legende care e menit să arate că Dumnezeu știe ce face, chiar când nouă oamenilor ni se par fără înțeles în voia lui. Legenda aceasta, a Arhanghelului Mihai trimis de Dumnezeu pe pământ ca să le facă oamenilor dreptate fără ca aceștia s'o priceapă — nu are nimica strâns legat de sărbătorile Crăciunului decât dorința autorului de a evada în acele ore din oraș, fie măcar cu gândul, în lumea de aur a legendei.

Dar lumea aceasta oricât de aurită, e o lume departe totuși de noi cei de azi. Lung timp nu poți rămânea acolo.

Cât de clar înțelege Sadoveanu aceasta se vede dintr'o altă schiță intitulată *Povestire de sărbători* și apărută întâi în volumul *Dureri înăbușite*. In foarte interesantele note asupra procesului de creație artistică, pe care d-na Profira Sadoveanu le dă ca introducere la vol. III al *Operelor* complete ale scriitorului, care apar acum într'o ediție monumentală în editura Fundației Regale pentru literatură și artă — ni se spune că schița aceasta a fost scrisă pentru a se dovedi unui scriitor semănătorist de un realism cam crâncem, în majoritatea prozei sale — Ion Dragoslav —, care e mecanismul adânc și ascuns al *Amintirilor* sale din copilărie, singurele duioase.

E vorba aici de Ion Dumitrescu-Paltin „publicist", om sărac dela țară, venit în oraș cu credința că numai sufletul curat și plin e deajuns ca să te impună în cetate ca scriitor și dimpotrivă disprețuit, umilit, chinuit cu foame și cu frig de acest oraș, până când — după ani de mizerie care i s'au întipărit nemilos în corp și în suflet, iremediabil — începe să fie luat oarecum în seamă și directorul unei gazete îi cere un „foileton pentru Sărbători", ba îi și plătește un acont pentru el. Incălzit de masa bună ce și-a dăruit-o imediat, mângâiat de focul prieten, „publicistul" se așează acasă să scrie. O mulțime de gânduri teribile îi trec prin cap, alungându-se unele pe altele. Va profita de acest prim succes al lui ca să se răzbune subțire. Va scrie despre o altfel de arcă a lui Noe, în care Dumnezeu i-a luat și pe criticii literari, ca pe unele dintre cele mai proaste și mai necurate animale... Ba nu, va scrie o poveste tristă, cu un om neiubit și neînțeles în oraș. Ba nu... Și atunci, adâncindu-se în trecutul său trist, de sărăcie și mizerie, se întâmplă minunea simplă a sărbătorii, în contrast cu amintirile sale adevărate :

„Şi deodată, cum un somn dulce îi cerea ochii şi mădularele, desmoştenitul văzu departe, undeva, deschizându-se o lumină dulce în sărbători de iarnă. Iată case sub glugi de zăpadă în umilitul târguşor, iată oameni încroşmaţi îmbodoliţi până peste ochi, umblând vioi pe drumurile lucii, albe. Iată o sanie cu doi cai sforăitori, care trece în sunete argintii de zurgălăi. Copii mulţi cu steaua pe la ferestre, care parcă aşteaptă ca nişte priviri blajine. S'aud cântări, care urcă, coboară, se apropie, se depărtează, parcă ar fi cântând în albastrul neclintit deasupra, în pulberi de fluturi şi flori de iarnă, coruri zburătoare de serafimi. Şi iată un copil, iată un om a cărui inimă o simte Ion Dumitrescu-Paltin, iată-l cu steaua, întorcându-se cu inima caldă, spre casa părintească plină de lumină. Işi scutură de zăpadă botforii, se uită râzând pe fereastră, apoi intră. Şi-l cuprind braţe moi, îl privesc ochii blânzi ai mamei, îl cheamă glasul domol al tatălui. Şi în casă e o lumină lină şi miroase dulce a coaje de măr, a zahăr ars, şi sufletul i se umple de o simţire străină, o simţire dumnezeiască, pe care nicicând n'a încercat-o, ceva care-l înalţă uşor şi senin spre o lume a încântării. Şi inima-i bate grăbită, întâi încet, apoi surd — şi ochii i se măresc deodată în lucirea neclintită a lămpii.

— Da, asta ar fi o istorie frumoasă... foarte frumoasă... Şi se gândeşte omul că-i frumoasă întâmplarea aceasta, o primeşte, o strânge cu toată inima-i rănită, cu ochi mari, de nenorocire, care n'au primit niciodată aşa lumină, cu un suflet care niciodată n'a încercat-o şi care a vrut ni ar vrea să fie adevăr aceste licăriri de vis. Şi începu să scrie încet, cu ochii în lacrimi, titlul:

Amintiri din copilărie...

E în aceste pagini, în forme simple şi în aparenţă extrem de primare şi sentimentale, o încercare interesantă de a privi procesul creaţiei artistice luminoase prin prizma lucitoare a sărbătorii. Sunt într'adevăr mulţi dintre oamenii trişti ai asprei lupte pentru viaţă din zilele de azi, pentru cari copilăria, sfinţenia, fericirea simplă şi întreagă, sunt paradisuri imaginare, pe care trebue să şi le creeze ei singuri, din nimic, printr'un crâncen şi disperat efort de a se opune întunericului cotidian al lumii. Şi se pare că pentru mulţi din ei arta e una din sfintele mari minciuni salvatoare din disperare şi urît.

Pentru Mihail Sadoveanu însă nu pare minciună. Cel mult caută s'o înţeleagă în alţii.

Există în volumul *Mormântul unui copil* o schiţă intitulată *In noaptea Anului Nou.* E în ea o lumină bună şi îmbelşugată şi o mare împăcare până la urmă în faldurile adânci şi blânde ale puterii lui Dumnezeu. La masa îmbelşugată a Anului Nou — „bătrâneşte, colo, cu plăcinte după curcan fript şi cu un vin care acuma nu se mai găseşte ! Căci trebue să se ştie, odată pentru totdeauna, că nu mai este acum ce era în lumea veche !" — petrece tihnit lumea tipică a orăşelului de provincie: Conu Costăchel Mândru cu soţia dumisale, Nastasica, Florica „fata tatii cea sprâncenată", cuconu Neculai Văleanu şi cucoana Profira, cu domnul Gheorghiţă,

„un fel de cărbune potolit", mândria conului Văleanu; apoi popa Dumitrache, apoi cucoana Liza — „Garofița, cum îi ziceau toți" — cu „Neamțul" ei, doctorul orășelului. Și după masa asta tihnită și bună ca și oaspeții ei, conu Costăchel Mândru cade iar la nevinovata dumisale manie, de a-și speria soția cu sprinteneli candide de liber cugetător, negând existența lui Dumnezeu:

— „P-he, ce Dumnezeu ? Nu există, cucoane, ce-mi umblați mie cu fleacuri !..."

Iar cucoana Nastasica, soția lui, speriată spre amuzamentul oaspeților de binecunoscutele teribilități filosofice ale bunului bătrân :

— „Uf, omul ista mă omoară... Așa face totdeauna ! Uite, așa face și când îl aud nu mai pot — mor".

Și atunci începe să vorbească lin și apăsat preotul. Ii aduce aminte cum, odată, „fata tatii cea sprincenată" era bolnavă greu de tot, cum doctorul dăduse neputincios din cap și zisese „gata !", cum conu Costăchel și coana Nastasica plângeau fără nădejde — și atunci, povestește preotul: „atuncea mi-a venit așa ca o undă de lacrimi, ca o lumină mare, care numai dela Dumnezeu poate veni... Și mi-am luat, cucoană Liză, cartea"... „Și m'am gândit eu mult..." ...„M'am rugat și tustrei plângeam"... Și s'a întâmplat atunci ceva... Ceva care pogoară și acum în sufletele ascultătorilor preotului, smerindu-i și adâncindu-i în ei înșiși. Și schița se încheie cu imagina fetei salvate atunci, plângând acum liniștită, pătrunsă de fiorul acelui ceva de dincolo de noi.

In aceleași prețioase note de care am mai vorbit, d-na Profira Sadoveanu indică sobru că în atmosfera de orășel de provincie de sărbătoare e ceva din Pașcanii de odinioară, iar cuconul Costăchel Mândru e tatăl scriitorului, avocatul Alexandru Sadoveanu — „bun primitor de oaspeți"...

Sunt prin urmare stări pe care scriitorul le-a trăit adânc. De aceea revin atât de ades și de clar în opera sa. Din numeroasele pagini ale acestei opere s'ar putea închega o întreagă și aproape completă antologie a sărbătorii românești — și ne pare rău că spațiul nu ne îngădue s'o indicăm pe larg aicea.

Iată nerăbdarea tânărului licean, care nu știe cum să ajungă mai repede în satul copilăriei și al Crăciunului — zugrăvită în trăsături simple dar puternice în schița *O umbră:* gândul care zboară înainte către casă, văzându-i viața deja; taina ninsorii bune, în umbra cu primejdii și suferințe, a nopții din satele sărace. Iată apoi bucuria nebună a săniușului de sărbători, zugrăvită în schița *Moș Crăciun,* din volumul *Povestiri pentru copii.* Și bucuria asta se împletește aici cu acel imens sentiment al tainei și sfințeniei lumii, cum îl are numai copilăria: scriitorul cu fratele mai mic, ambii de abia răsăriți, merg prima oară la săniuș afară din sat și, duși de beția alunecușulu,i nici nu bagă de seamă că toți ceilalți au plecat și au rămas singuri, în amurgul repede: spaima singurătății în noapte, drumul spre moara fantatică dela „pârâul lui Berbec"; făptura de poveste a morarului, care-i primește pe feciorii recunoscuți ai boierului, îi ospătează cu mămăliguță, brânză și „tochitură" și-i duce apoi acasă, trăgându-i într'o săniuță ca un cuminte Moș Crăciun.

Iată vraja ispititoare a drumului cu steaua, care-i poartă pe Vasile și Ionică, al căror tată e „conțiliu" tocmai spre alt sat — și ar rătăci pe drum dacă nu i-ar ocroti steaua ce o purtau și ar fi înghețat în viscol de nu i-ar fi încălzit cântecele sfinte ce le purtau în ei... — ce minunat de calm și simplu trăiesc toate acestea în schița *„Vestitorii"* din volumul *Ți-aduci aminte.*

Dar paginile închinate sărbătorilor în acea frescă plină de tinerețe naiv și barbar clocotitoare din *Crâșma lui Moș Precu.* In capitolul intitulat chiar așa — „Sărbătorile" — e acolo condensată întreaga bucurie patriarhală, de astădată a oamenilor mari, din satul vechi, de totdeauna.

Bun sufletesc al lui propriu sau înțeles și luminat în alții, scriitorul s'a lămurit pe sine, lămurind duhul sărbătorii românești în forme magice de artă simplă.

Ovidiu Papadima

C O L I N D

Leroi-ler sub cer de iarnă, leroi-ler,
A trecut un stol de îngeri peste case,
Scuturând pe țara noastră argintoase
Stele albe de zăpadă și de ger....

Și-au pornit copii și glasuri să vestească
Leroi-ler sub cer de iarnă, leroi-ler,
Așteptata naștere cerească
La rumâni și la primar și la boer....

Pomii prind mițoasă glugă de oier
Câinii simt vifornița și-o latră,
Leroi-ler sub cer de iarnă, leroi-ler,
Vremea țiue'n tăciuni și'n vatră.

Hai, Rumâne, ieși în prag și te închină,
Că te-așteaptă la fereastra ei din cer
Maica-Domnului cu zâmbet de lumină....
Leroi-ler sub cer de iarnă, leroi-ler.

Alexandru Baiculescu

N E L I N I Ș T I

Fug după umbra nopții ca s'o prind.
Din mlaștini pașii nu se mai desprind.

Mă rog de umbră. Umbra tace.
Un melc închis în carapace.

Mă odihnesc, o strig și iarăși fug.
Umbra râzând arată sus un rug.

Din nou și iar din nou pornesc.
In urmă, și în mlaștini, mă găsesc.

Un demon bun m'atrage spre pământ.
Cu el va crește fiecare cânt.

Umbra o pierd, apoi o regăsesc.
Dumnezeiescul ei e omenesc.

Nimic nu glăsuește să'nțeleg.
Aşi vrea de noapte și de cer s'o leg,

Ascuns, eu singur s'o descos.
Pocnește'n mine fiecare os.

Şi iarăşi fug şi iar o fugăresc.
Vezi, omenescul ei dumnezeiesc.

Alerg cât pot, umbra abia se mişcă.
Un greier mă îngână dintr'o trişcă.

Şi chinuit prin neguri şi prin vreme
Nu văd ascunsă umbra în poeme....

Radu Pătrăşcanu

P O E T U L   B O L N A V

Clipă cu clipă se întunecă oraşele,
ca inima trecând prin înalta febră;
alămuri zângăne, cruciş, departe —
se frânge uscata luminii vertebră.

Apele străzilor curg uniform
printre trecătorii palizi ca lămâia —,
dorm toţi copiii oraşului, dorm —
visul se adună'n praguri ca tămâia.

Cineva a oftat, cineva a vorbit.
Neclare sunete, ca paşii în nămol
s'au desprins dintr'o fereastră, coclit,
lunecând pe sub ziduri domol.

Apoi geamul s'a făcut alb ca varul, —
era puţin prea cald, amarul.

Poetul trupul şi-a mototolit
şi gândurile ceaţa i le-a potolit.

George Drumur

C A R M E N   S Y L V A

La 29 Decembrie s'a împlinit un veac dela naşterea Reginei-poete Carmen Sylva.

Acest eveniment, deopotrivă de important pentru noi şi pentru ţara ei natală, dă prilejul unei mai juste aprecieri a scrisului Carmen Sylvei, de care cetitorii şi criticii nu s'au apropiat cum se cuvine, între ea şi public ridicându-se din primele momente acel înalt şi impenetrabil zid, nejustificat, dar care era sortit să se înalţe dată fiind situaţia ei de Regină.

Timpul, marele şi dreptul meşter, a dărâmat încetul cu încetul această piedică; literatura de ridicat nivel artistic a Reginei a pătruns în massele publicului. Suntem aproape de ziua când istoriile literare ale celor două ţări vor cuprinde opera acestei poete, acordându-i locul ce-l merită cu prisosinţă, îndeplinind ceeace conştiinţa literară europeană a făcut de mult.

Fiică a Rinului şi mai târziu Regină a României, Carmen Sylva a scris în limba germană; dar a gândit şi a simţit deopotrivă în felul celor două popoare, îngemănându-le în inima sa.

E deosebit de interesant, şi acest lucru se putea întâmpla numai într'o sensibilă inimă femenină atât de gingaşă şi de mare ca a sa, cum a putut trece cu atâta graţie şi naturaleţe dela o cultură la alta, diferite în structura lor, dela unele motive de inspiraţie la altele cu totul deosebite, cari aveau totuşi, dacă vom cerceta cu mai multă atenţie, un fond comun mitologic şi de rezistenţă etnică.

Mica prinţesă de Wied, care dela o vârstă fragedă a manifestat serioase înclinaţii pentru muzică, pictură şi literatură şi a cărei intuiţie artistică s'a desvoltat minunat în acel propice mediu de viaţă liberă în mijlocul naturii, plină de puritate şi poezie, ca aceea petrecută în copilărie în pitorescul castel princiar strămoşesc, pe solitarele poteci ale străvechilor codri şi pe malul însorit al bătrânului Rin, populat de vechile legende germane, — a făcut studii strălucite apropiindu-şi cultura antică greco-latină, dar cu osebire cea romantică, germană şi franceză, contimporană ei. Celebrul abate Gaultier, profesorul ilustru Waagen din Berlin, în fine cunoscuta pianistă Clara Schumann i-au fost dascăli. Nu au făcut din ea o intelectuală preţioasă, uscată, salonardă. Călătoriile de studii şi de agrement prin Franţa, Elveţia, Italia şi Suedia, i-au dat prilejul să dobândească, de sigur, întinse cunoştinţe, dar cu

osebire să surprindă noui feluri de viaţă omenească, să vadă noui peisagii şi să acumuleze preţioase experienţe pentru viitoarele ei creaţii artistice. Fiindcă mica prinţesă era înainte de toate, aşa cum a rămas, o artistă. Inima ei bătea numai pentru lucrurile nobile, pentru formele frumoase, pentru simţimintele înalte, pentru tot ceeace-i intim, distins, curat, iar mai târziu pentru ceeace-i suferinţă.

Făcea dealtfel parte dintr'o familie străveche şi celebră princiară, de Wied, dar o familie în primul rând de artişti şi subţiri intelectuali. Curtea de Wied dăduse, până la ea, pe *Maria Luiza de Wied,* o literată de frunte şi pe *Maximilian de Wied,* vestitul naturalist. Literatura romantică a secolului nouăsprezece îi deschisese toate porţile spre esenţele sale, după cum natura, în sânul căreia şi-a petrecut întreaga copilărie, îi arătase drumul spre tainele ei. Fantezia bogată, feminitatea ei visătoare, natura şi sentimentele nobile, nostalgia după copilărie şi locurile natale, iubirea de mamă şi dragostea de cămin, prietenia, în fine suferinţa, iată motivele liricei sale, motive pe cari le-a luat din viaţa sa trecută şi din evenimentele prezente, pe cari le-a cules din inima sa.

Când în toamna anului 1869 părăsia Germania pentru a veni în România, ca Regină a României, în sufletul ei aducea suvenirurile unei copilării libere şi petrecută în soare şi verdeaţă, imaginile casei sale părinteşti şi ale unor locuri feerice, populate de blonzii eroi ai vechilor legende germane, după cum aducea în caseta ei cu cheiţă de argint, închise alături de câteva scumpe lucruri de inimă, câteva caiete cu versuri. Scrisese o seamă de stihuri, dar nu le văzuse nimeni. Erau numai pentru ea. Ea singură ne-o spune: „Când m'am măritat, aveam un volum întreg de versuri şi încercasem drame şi nuvele. Ştiam că toate erau foarte rele. De abia la vârsta de 35 de ani am tipărit întâiul meu volum". Acest eveniment s'a întâmplat pe pământul nouei sale ţări, al ţării adoptive, în Castelul dela Sinaia. Aici, în acest cuib poetic şi pitoresc, pe un decor măreţ de munţi gigantici şi în susurul bătrânului râu Peleş, în compania unui buchet de poeţi şi artişti de talent şi sub îndemnul lui Vasile Alecsandri, Regina Elisabeta a început să scrie temeinic şi să tipărească acele numeroase volume de proză, de poezii şi de cugetări, cari se ridică la cifra de 48. Tot aici şi-a luat şi pseudonimul melodios de *Carmen Sylva,* care va avea circulaţie europeană. Iată ce spune însăşi poeta, despre împrejurările cari au dus la adoptarea acestui pseudonim de origine latină, deosebit de semnificative în aspectele lor: „M'am întrebat adesea de ce mi-am luat ca nume literar pe acel de Carmen Sylva. Am pornit în căutarea unui nume care să nu dea de bănuit cine sunt. Zisei într'o dimineaţă doctorului (General Theohari, doctorul Palatului n. n.):

Aş vrea un nume frumos de poet, *dar pentrucă sunt în România, deci în mijlocul unui popor latin din care fac parte, îmi trebue un nume latinesc. Numele să amintească însă de unde mă trag.* Cum se zice pădure pe latineşte?" Şi aşa a ajuns la poeticul nume de CARMEN SYLVA, care înseamnă *cântecul pădurii.*

Cărţile de literatură ale Carmen Sylvei se ridică la 48 vo-

lume, din cari nouăsprezece sunt de poezii. Aproape toate au fost scrise în limba germană.

S'au făcut multe traduceri și în limba română (de către: George Coșbuc, St. O. Iosif, Maria Cunțan, Natalia Negru, Octavian Goga, Oreste, V. D. Păun, Petre Dulfu, chiar... Eminescu), dar nu în măsura în care ar fi fost nevoe pentru cunoașterea perfectă a acestei scriitoare de către massele românești cititoare. Carmen Sylva a scris opere dramatice, nuvele, romane, poezii și cugetări, în cari aflăm un talent literar proeminent. Posedând o fantezie bogată și un suflet de o sensibilitate puțin obișnuită, literatura sa poartă pecetea acestor însușiri. Fire impresionabilă, în inima ei vor avea puternic ecou: moartea unei frunze, farmecul turburător al undelor Rinului, vraja unui basm, taina grea a codrilor seculari, pitorescul unui peisaj. Cu osebire se vor reflecta în versurile din prima parte a literaturii sale dragostea pentru lumea fantastică a vechilor legende germane.

In cea de a doua, când ghiara suferinții îi va sfâșia sufletul, versul Carmen Sylvei va avea noui și mai vaste adâncimi, în care sentimentul de măsură și dragoste pentru copila moartă, vor fi pe primul plan. In volumele mai reprezentative ale scrisului ei, ca: *Patrie, Cântece de mare, Cântece de lucrător, Mamă și copil,* dar mai cu seamă *Balade și romanțe,* vom afla acea caracteristică poezie femenină și intimă a Carmen Sylvei, de mult contur emotiv și sonorități delicate.

Iată volumul „Mein Rhein" (Rinul meu), în care regretul după anii și locurile copilăriei este predominant. Poeta netezește imagini sugestive, trezește melodii dulci, conturează gândiri înalte, zugrăvește sentimente delicate. Sentimentul principal, dragostea de natură și nostalgia după locurile copilăriei, părerea de rău că trebue să se despartă de bătrânul Rin, pe care l-a iubit atât:

In surele-i valuri de ceață
Stă Rinul și doarme'nvălit
Eu plec, azi prin lume departe
Eu plec, că mi-e visu'mplinit.

Nimic nu se simte prin zare,
Nici luntre, nici sunet, nici pas,
Și-o bură ca roua se lasă
Prin noaptea cea fără de glas.

(*Rămas bun,* trad. G. Coșbuc)

Carmen Sylva trece apoi în revistă străvechile burguri germane cari se oglindesc feeric în undele Rinului, în „Gruss", „St. Goar", „Altwied"...; pentru ca în „Mon Repos" (numele castelului vechiu al familiei princiare de Wied) să cânte alba casă părintească și bătrâna pădure pe unde a visat odinioară și pe unde trece albastra apă a Rinului:

O Rin! O Rin! fluviul zeilor
Poartă-mă cu tine!

O Rin! O Rin! fluviul basmelor
Intinde-ți valurile spre mine!
(Gruss)

O duioasă evocare a casei părintești și a ilustrei galerii a străbunilor ei, a nobilei familii de Wied, ne oferă poeta în „Mein Vaterhaus" (Casa părintească), ca și în poemul „Cântecul pădurii", din care transcriem:

Jur împrejurul casei mele albe, pădurea dormea,
Lumina lunii estompa în argint arborii negrii.
La fiecare copac am amintirile mele.

Trebue însă să plece în noua sa patrie; momentul despărțirii de Rin, de codru, de cântec e greu. Vrea să-i ia cu dânsa, dar ei nu pot merge:

Pădurea și Rinul oftează amândoi:
Prea lung e drumul și prea bătrâni noi!
Rămânem cu dorul de tine.

Dar odată dorul pentru locurile natale pus pe hârtie și cântat atât de frumos, inima se ușurează. Patria cea nouă, ospitalieră și prietenoasă, o cucerește. Lira ei se înstrunează pentru a cânta acum trecutul eroic, comorile legendare, frumusețile naturii și chiar vitejia poporului român. Octavian Goga va spune: „ea și-a însușit propriile aspirații ale neamului nostru, dorind ca ele să fie realizate".

Durerea stătea însă la pândă și inima ei avea să sângereze din nou. Pierderea unicului ei copil, Maria, smulge puternice accente de suferință penei sale, deschizând un nou ciclu liric în activitatea ei literară. Și acest ciclu, de tristeți devastatoare și de dureri nepotolite, se găsește cu osebire formulat în versurile volumelor „Mutter un Kind" și „Meine Ruh" (Odihna mea) unde, alături de sentimentul naturii, *suferința* este principalul motiv de inspirație. Cele mai multe poezii din acest volum sunt consacrate amintirei copilei sale iubite.

In poezia „Altes un neues Heim" (Vechea și noua patrie) de-o pildă, Carmen Sylva zugrăvește cu tari cerneluri viața ei de regină, soție și mamă, revelându-se mai cu seamă dramatica ei suferință produsă de pierderea fiicei. Nu mai puțină jale transpiră din versurile poeziei „Nu plânge", al cărui refren sună, obsedant:

Ea doarme doar... Nu plânge!

In „Meine Ruh", dragostea pentru Maria și doliul care-l aruncă peste viața poetei, revin la tot pasul. Pe copila ei o vede peste tot:

De atâtea ori spre odăița
Copilei eu mă'ntorc privind —

Tresar şi vreau să plec s'o prind,
Că'n fugă intră iar fetiţa
Pe larga uşă chihotind.

Dar îşi dă seama că e o înşelătoare vedere. Ce mult ar dori să nu o sperie apariţia ei:

N'aş întreba ce dor te poartă
Şi n'aş şopti nici un cuvânt
Spre-a nu te risipi în vânt.
Dar aş uita că nu eşti moartă
Şi moartă-aş crede că eu sunt.

In fine, în poezia de mai largă respiraţie şi de gravă melodie, *Fiicei mele*, Regina-poetă dă drumul durerii sale:

Prea scump ţi-a fost mormântul ţării tale
Şi el gelos la sânu-i te ascunse
Ca alte ţări să nu i te răpească.
Şi-acest pământ mi te-a furat, copilă,
Pe tine, bulgăraş din soare...
Şi ani de-arândul străjuesc mormântul
Ce nu răspunde dorurilor mele...

Sunt cele mai triste şi mai mişcătoare versuri ale sale.

Cele dintâi atracţiuni pentru Regina-poetă, pe pământul nouei sale patrii, au fost frumuseţile naturale şi legendele vechi româneşti.

La poalele munţilor Bucegi, în mijlocul pădurilor de brad, unde îşi înalţă graţios turnurile Castelul Peleş, pana poetei tresare. Va sta de vorbă cu sfătosul râu Peleş, care-i va destăinui melancoliile sale şi-i va povesti neînfricatele legende ale uriaşilor masivi. Carmen Sylva va scrie „Poveştile Peleşului", acele inegalabile basme şi legende. Aici imaginaţia şi măestria rară a penei sale vor fi la largul lor. Legendele : *Peleşului, Vârfului cu dor, Furnicii, Jepilor, Omului, Văii Cerbului...* sunt de o neîntrecută frumuseţe şi spumoasă fantezie. Valea Prahovei este zugrăvită cu bogată paletă. Sub peniţa ei pădurile, râurile, flora carpatină, munţii, iau înfăţişări fabuloase. Datinele şi superstiţiile poporului românesc, formează cel mai autentic cadru. In culegerea de povestiri istorice „De prin veacuri" poeta trece dela legenda mitologică la legenda istorică (Mama lui Ştefan cel Mare, In Vrancea, Bucur, Fiica lui Decebal...), povestiri străbătute de un cald fior patriotic. In fine Carmen Sylva reînvie figurile neînfricaţilor voevozi Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul, şi evidenţiază spiritul de clemenţă şi sacrificiu al Domniţelor române (Râul Doamnei). Nici eroismul şi jertfa Dacilor nu scapă Reginei-poete, care în „Sola" le preamăreşte vitejia şi arată din ce neam de eroi se trage poporul românesc.

Poeta, îndrăgostită de apa Dâmboviței, spune vechiul cântec popular:

Dulce e şi fermecată,
Dâmboviţă, apa ta,
Cel ce te-a băut odată
Veşnic tot la tine-ar sta.

Am băut din tine, poate,
Prea cu mare drag şi eu
Că'ngropai în tine toate,
Viaţa şi norocul meu.

Intr'adevăr, a băut cu amândoi pumnii din apa acestei noui patrii, pe care a iubit-o sincer, până în ultima clipă a vieţii sale.
Amintirea acestei Regine-poete, va dăinui deaceea veşnic în inima noastră, a tuturora.

Vasile Damaschin

P R E M I E R A

Am socotit întotdeauna timpul ca pe un dușman; l-am urît că trece, și cu el bucuriile și tinerețea mea. Numai rareori mă mângâi la gândul că dacă frunzele îngălbenesc și cad, în germen, muguri noi se pregătesc de viață. Și de aceea mă răsbun, nevrând parcă să iau în seamă drumul lui nepăsător, cufundându-mă în trecut.

E deajuns o ploaie monotonă de toamnă, un foc pâlpâind în sobă și un amurg pe sfârșite, pentru ca povestea clipelor de ieri să înceapă să se depene. Și azi, în odăița mea, în tovărășia luminiței sfinte a candelei ce-și joacă mereu umbrele pe vechea icoană, mă revăd studentă. Sfioasă, pierdută în mijlocul a sute de studente și studenți ce iau masa la cantină, caut cu înfrigurare pe logodnicul și pe fratele meu. Drumul prin sala de mese e nespus de anevoios. Ici, grupuri de studenți își spun impresiile dela un curs, mai încolo idile, perechi-perechi, își vorbesc în taină, iar fetele cari servesc masa, cu greu își taie drumul, făcând cu tăvile o adevărată echilibristică. In sfârșit îi găsesc. Pe fața tuturor ni se citește aceiași dorință de a termina cât mai repede și de a ne duce la teatru, unde Maria Ventura juca premieră, o piesă de Paul Geraldy.

Ce nevinovate emoții! Pe atunci nu mi-ar fi trecut prin minte întrebarea: cu ce toaletă mă voiu duce? O pornim voioși la drum prin ploaie și prin frig. Aveam să vedem doar pentru prima oară pe Ventura. La un colț de stradă, dintr'o brutărie se răspândește un miros de pâine caldă. Fratele meu, cu grijă de ceaiul de a doua zi, se oprește și cumpără o pâine, îngrămădind-o în geanta care, umflată peste măsură, rămase deschisă. Imbrăcați cu paltoane modeste, cu șoșonii încărcați de noroiu, răzbatem prin grămada de studenți ce așteaptă de ceasuri bilete gratuite.

Urcăm zburând scările și, iată-ne la balconul 3. Locuri bune, cu perspectivă admirabilă. Ne așezăm câteși trei pe locurile numerotate și cu nerăbdare așteptăm ridicarea cortinei. Până atunci, prima emoție fiind trecută, îmi rotesc puțin ochii în jurul meu. Tinere elegante, doamne în vârstă, foarte decoltate, domni cu monoclu, freamăt de programe. Și, în sfârșit, după trei lovituri de gong, luminile se sting, cortina se ridică.

Decorul e minunat, iar Ventura, cu vocea ei armonioasă, mă răpește cu totul realității. Bătăile inimii, la început greu de stăpânit, se potolesc încetul cu încetul, iar spectacolul e acum în plină desfășurare. Deocamdată, un singur lucru supărător: servietele ne atârnă prea greu pe brațe, din cauza multelor cărți și cursuri îngrămădite în ele. Apoi, ne e prea cald: suntem cu paltoanele, iar eu am și basca.

Până în anii studenției îmi petrecusem viața într'un orășel de provincie, retras. Nu mai văzusem teatru decât de vreo două ori și atunci cu artiști mediocri. Și acuma!... piesa era atât de frumoasă, artiștii jucau cu atâta căldură, și eu... nu-i puteam vedea mai de aproape. Și, închipuiți-vă! In timp ce toți urmăresc cu înfrigurare desfășurarea acțiunii, ochii mei caută cu aceiași înfrigurare locuri mai bune, de unde să mă uit cu totul pe mine și să sbor cu închipuirea departe... Și, minune! In lumina dela rampă, în primele rânduri, zăresc trei locuri libere, anume lăsate parcă de Cel Nevăzut pentru noi. Și în șoaptă spun logodnicului și fratelui meu descoperirea făcută. Nici nu vor să mă audă. Până la urmă, însă, mișcați de nesfârșita mea dorință, se lasă convinși, iar în pauza primului act, prin îmbulzeala lumei, coborîm iute scările, străbatem cele câteva săli și ajungem. Lumină orbitoare. Fratele meu trece primul printre rânduri. Cu un „pardon" abia șoptit printre dinți, își face loc prin șirul de doamne, călcând în dreapta și în stânga pantofi delicați.

In sfârșit, mă așez și eu și logodnicul meu. Eram în fotoliul de orchestră. Pentru a-mi stăpâni emoția, rămân câtva timp cu privirea în jos. Eram așa de naivă! Nu știam că fotoliul de orchestră implica fard mult, bijuterii scumpe și smoking. Il credeam rezervat acelora ce doriau a se contopi cu frumosul. Și de aceea ridic ochii și ca să mă distrez, cerc să privesc împrejur. Niște doamne tare elegante ne aruncau priviri înveninate. In stânga mea, logodnicul se sufoca și cerca să-și scoată paltonul, ferindu-se pe cât putea să nu atingă pe doamna de lângă el; iar părul meu, o, Doamne! ca să pună parcă vârf la toate, se desfăcuse în valuri, în învălmășeala dela ușă. Timidă, rotesc privirea împrejur: zeci și sute de ochi ațintiți asupra noastră, comentau, desigur, îndrăsneala. Inlemnisem. Din întâmplare întâlnind și privirea disperată a unui plasator din sală și observând că ochii lui lunecau dela noi spre loja din dreapta și apoi iar la noi, mă fac mică în scaun și întorcând imperceptibil capul într'acolo, privesc.

De s'ar fi prăbușit în clipa următoare tot tavanul cu candelabre asupră-mi, ce bine ar fi fost! Ar fi curmat pe dată o suferință ce nu avusese pereche pentru mine. Parcă văd și acum: în dreapta, în loja regală, Regina Maria a României și întreaga suită cu lorgnoanele îndreptate asupra noastră, râdeau ca le cea mai desăvârșită comedie.

Am simțit cum totul dispare în jurul meu, că mă topesc și că mă duc, încetul cu încetul, adânc, tot mai adânc. O clipă recapăt puterile și mă uit spre cei doi tovarăși ai mei, pe care mă așteptam să-i văd topiți, ca mine, de rușine. Calmi, aruncând priviri mărețe în dreapta și stânga, stăpâneau cu amândouă mânile povara ce le apăsa genunchii: paltoanele păturite, servietele, burduf de cărți, și, culme! deasupra, pălăriile! Iar amețesc; și apoi iar privesc în dreapta. Regina, cu imaginația ei bogată, își închipuise, desigur, tortura mea. Râdea de noi, ca o mamă ce râde de poznele copiilor ei. Și ce priviri înțepate ne aruncau cei din fotoliul de orchestră. Se vede că în seara aceea trebuia să-mi primesc pedeapsa îndrăsnelii mele până la capăt. Chinurile se succedau crescând. Mă sufocam. Deodată, fra-

tele meu, vrând să-mi mărească turburarea, îmi șoptește la ureche că lui îi e foame și că va începe să mănânce pâine.

Atinsesem culmea suferinții. Cele două acte cari au urmat și cari, desigur, trebue să fi fost superbe, au fost pentru mine mai chinuitoare decât tot infernul lui Dante.

Cu capul fix, de frică să nu mi se răvășească părul și mai mult, urmărită de groaza că la ieșirea dela spectacol vom fi urmăriți pentru insulta adusă premierei, privii cu coada ochiului prin întuneric, în dreapta și în stânga mea: cu ce calm urmăreau amândoi desfășurarea acțiunii! revoltător de calm; iar în fața mea o duduiță, impresionată, se vede, de o scenă, își lăsase ușor capul pe umărul tânărului ce o însoțea. Desigur, nimeni nu a bănuit o clipă că în mijlocul lor se desfășura o dramă de proporții atât de mari.

La căderea cortinei, ne-am strecurat neobservați în stradă. Bucuria semăna cu aceea a eliberării dintr'un loc de tortură.

Afară ploaia încetase iar cerul umed scânteia de stele. Mă vindecasem de fotoliul de orchestră.

Constanța Sălceanu

V.

CÂTEVA TEME ÎN POEZIA LUI VALÉRY

In primele sale poeme, publicate în „*Album de vers anciens*", Paul Valéry este vizibil influențat de simboliștii pe care avusese ocazia să-i citească și să-i admire, fiind încă foarte tânăr. Dar, deși el le adoptă technica și ținuta de ansamblu, declarându-se adeptul școalei celei nouă, găsim în versurile lui de tinerețe destule indicii ale unei personalități originale, în căutarea unei forme proprii, care să-i permită exprimarea problemelor ce și le punea și pe care le urmărea: *problema intelectului și a gândirii* și *problema cunoașterii realității*. Sub influența studiilor asupra spiritului geometric în arhitectură și asupra geniului miraculos de fecund — prin muncă — al lui Leonardo-da-Vinci, Valéry ajunsese la o concluzie puțin măgulitoare, cu privire la natura intimă și la valoarea gândirii: „*gândirea, prin natura ei, este lipsită de stil*" [1]. Ca atare, stilul nu putea fi găsit în formele brute ale gândirii, deoarece în sine, gândirea nu este, pentru a întrebuința o metaforă decât „materie primă". De unde, pentru poet, convingerea că numai munca, efortul, lupta gândirii cu ea însăși, sunt creatoare de forme și deci de stil ca și de poezie. Aceasta se pare să fie și problema, care stărue în versurile lui de tinerețe, dar pe care n'a părăsit-o nici în cele de maturitate, după cum vom arăta în cadrul capitolului de față.

Mai târziu, problemele se înmulțesc și preocupările poeticii sale se întind la întreaga conștiință omenească. Poezia ambiționează, în a doua perioadă de evoluție, să devină, o durată: „*Un poème est une durée*" [2].

In studiul nostru, nu vom ține socoteală în mod rigid, de schimbarea semnalată. Este greu să urmărim pas cu pas metamorfozele lăuntrice ale unui mare poet. Mai practic ar fi fost să ne mulțumim cu analiza integrală a câtorva poezii, dar, în cazul acesta, riscăm să strecurăm în sufletul cititorilor bănuiala că alegerea noastră este prea specială și în intenția de a susține o teză, iar nu de a desvălui o realitate. Racordând, însă, din mai multe poeme versurile care se referă la aceeași problemă, ne isbim de altă difi-

1 Poésies, pag. 61.
2 Poésies, pag. 62.

cultate: fragmentarea omoară perspectiva de ansamblu asupra poemului. Spre a evita, pe cât este cu putinţă, şi unul şi altul din cele două neajunsuri arătate, vom adopta metoda mixtă: după analizele pe probleme, vom da sumar un studiu asupra celebrului poem: *La jeune Parque.*

Intelectul şi cunoaşterea

In Poemul *Naissance de Vénus,* subiectul indiscutabil este un act de geneză: Venus ia naştere din mare. Ea este svârlită de valuri, în razele strălucitoare ale soarelui. Surâsul se formează, senzaţiile propriului său corp apar: *„Et sa tresse se fraye un frisson sur ses flancs"* şi cu ele, se afirmă mişcarea copilărească a corpului ei. Contactul cu natura este încă nedesluşit. Intre *eul* intelectual şi fluctuaţiile valurilor, distincţia se operează încet. In momentul în care impresiile ei devin conţinuturi mintale şi diferenţierea se înfiripează, gândirea se simte cuprinsă de nelinişte şi nedumerire:

„Mais de mille regards ou perfides ou vagues,
Son oeil mobile mêle aux éclairs de périls
L'eau riante, et la danse infidèle des vagues".

Nu căutăm aici reflexul nici unei filosofii. Se poate prea bine ca motivul poeziei să fi atras singur reflecţiile conţinute în versurile de mai sus. Ne îndoim însă că poetul ar fi fost preocupat numai de spectacolul mitic al naşterii zeiţei Venus din mare. Vom vedea că în alte versuri, el reia problema şi gândeşte că ideile sunt *virtual* prezente în corp. Identitatea dintre *surpriza* pe care o resimte Venus, înregistrând iscoditor peisajul şi constatarea la care facem aluzie sunt semnificative.

Dar surpriza şi emoţia pericolelor simţite de Venus, apar în alte împrejurări sub forme opuse. Natura este un imbold pentru suflet. Ca un diamant, ea îl cheamă, îl atrage şi-l face să isbucnească în accente curate de admiraţie:

„Quel coeur pourrait souffrir l'inexorable charme
De la nuit éclatante au firmament fatal
Sans tirer de soi-même un cri pur comme une arme?"
(Même Féerie)

Este posibil ca aceste versuri să se refere şi la actul expresiei artistice, autentice. In cazul acesta, opera de artă n'ar fi meditaţie îndelungată, decât atâta timp cât se *caută* modalităţile ei de exprimare. Un accident, „o noapte strălucitoare", devine un declanşator, care sileşte gândirea să-şi găsească imediat forma cea mai potrivită, printre multiplele posibilităţi la care reflectase.

Actul invenţiei şi prelungirea instrumentelor gândirii—ideile— în inconştient, sunt admirabil redate în primul poemul al volumului *Charmes.* Toropeala şi somnolenţa se risipesc treptat, dimineaţa, la trezirea poetului. Gândirea îşi revine la problemele din ajun;

dar ea poartă, de data aceasta, arme mai puternice și înaintează cu pași siguri:

„A peine sorti des sables,
Je fais des pas admirables
Dans les pas de ma raison"...

Somnul aduce soluții noui enigmelor intelectului; inconștientul țese pânza minunată, ale cărei ornamente mintea trează le căutase. Și autorul, curios și neîncrezător, se adresează dojenitor ideilor sale:

„Quoi ! C'est vous, mal déridées !
Que fites-vous cette nuit,
Maîtresses de l'âme, Idées,
Courtisanes par ennuie ?"

Răspunsul lor este cât se poate mai clar și mai edificator, cel puțin pentru moment, căci în cursul poeziei, poetul merge cu neliniștea adâncimii insondabile, la extremă:

„Toujours sages, disent-elles,
Nos présences immortelles
Jamais n'ont trahi ton toit !
Nous étions non-éloignées,
Mais secretes araignées
Dans les ténèbres de toi !"

Până aici, problema intelectului nu apare decât ca o chestiune aproape curentă de psihologie. Constatări, observații, exprimate fie învăluite în simbolism, fie direct. Spiritul însă, nu se reduce la aceasta numai. Prozaica lui activitate este un accesoriu la Valéry. El vrea să-i înțeleagă mișcările intime, să-i sesizeze natura, să-l simtă descătușat de materie. Gândirea se revelează ca tensiune către ideal, frământare, meditație intensă, urcușuri și coborîșuri, recăderi în materie și oboseală; iar când reușește să evadeze din scoica trupească, să se intuiască pe sine, emoția cea mai puternică devine efectul succesului:

„Et là-haut, dans la lumière immense,
Nous nous nous sommes trouvés en pleurant
O mon cher compagnon de silence !"
(Le Bois Amical)

Drama existenței și implicit a cunoașterii duce la *îndoeli* sfâșietoare. Forma în care Valéry exprimă sentimentul intelectual al îndoelii este asemănătoare aceleia a lui Descartes: „Sunt sau nu, eu însumi ?" Sau poate „geniile rele își bat joc de mine ?" Indoiala poetului este mărită și de activitatea autonomă a inconștientului: *„Mes jours viennent la nuit me rendre des regards"*. Și dacă faptul trecut apare automat, cu certitudinea existenței lui *prezente*, cum

de este posibil să ştiu dacă am fost, sau dacă *sunt* acum? Ce valoare mai putem acorda cunoaşterii?

„Le doute — sur le bord d'une extrème merveille,
Si je suis, si je fus, si je dors ou je veille?"
(Un Feu distinct)

Indoiala asupra posibilităţilor cunoaşterii, de a găsi un reazăm în propria noastră existenţă fenomenală, atinge extrema, pe care Descartes o ocolise datorită unui artificiu de gândire. El făcuse un act de autoritate intelectuală, decretând fiinţarea, pe baza unei afirmaţii: „Gândesc, deci exist". Valéry nu se opreşte la jumătatea drumului şi înţelege să tragă ultima consecinţă, postulând: *nefiinţa*. Non existenţa i se pare sinonimă cu absolutul, în timp ce universul, lumea fenomenelor, nu este decât un defect al neantului:

„Que l'univers n'est qu'un défaut
Dans la pureté du Non-être!"...
(Ebauche d'un serpent)

Ajuns la marginile gândirii, în punctul în care fiinţa şi nefiinţa se identifică ontologic, dar se disociază, în modalitatea lor, poetul caută o reîntoarcere la firul reflecţiilor. Alternativa devine presantă. Pentru cine să opteze? Pentru insondabilul care ne atrage şi ne întinde cursa, sau pentru existenţa concretă? Ne-am fi aşteptat să găsim o soluţie voluntară, o deciziune, motivată sau nemotivată, asemănătoare pariului lui Pascal. Nimic de acest fel. Absolutul este un excitant, o momeală *bună* să tracaseze inteligenţa, să o activeze. Şi din această activitate, rezultă totdeauna o plăcere:

„Toujours le mensonge m'a plu
Que tu répands sur l'absolu".
(Ebauche d'un serpent).

Şi, totuşi, firul gândirii este reînodat. Prin faptul că noi nu putem înţelege profunzimea existenţei în sine şi suntem nevoiţi să raţionăm asupra fenomenului, asupra existenţei concrete, trebue să admitem că ideia este *implicată* în însăşi materia, cel puţin organică, a corpului nostru:

„J'étais présent comme une odeur,
Comme l'arome d'une idée
Dont ne puisse être élucidée
L'insidieuse profondeur!"
(Ebauche d'un serpent).

Virtualitatea ideii în materie este un artificiu plin de urmări filosofice şi practice. In primul rând, ea atenuiază sensibil scepticismul şi întăreşte sentimentul de viaţă, armându-l cu o consolare. Dualitatea teoretică: spirit-materie, este fatală. Dar ce poate să fie intelectul pur, descătuşat de materie, de corp? O imagine abia

întrezărită de el însuşi; o imagine rece, demnă de compătimit, fiind izolată de existenţa concretă, ţesută din bucurii şi tristeţi:

„Je languis, ô saphir, par ma triste beauté !
Je ne sais plus aimer que l'eau magicienne
Où j'oubliai le rire et la rose ancienne".
(Narcise parle).

Cu toată semnificaţia lor narcisică, aceste versuri nu sunt departe de interpretarea noastră, atitudinea respectivă fiind constantă la Paul Valéry. Exclamaţia din versul prim al strofei următoare este şi mai plină de înţeles:

„Que je déplore ton éclat fatal et pur".

De ce atâta compătimire insistentă ? Pentrucă:

Hélas ! L'image est vaine et les pleurs éternels !"

Consecinţa logică a contrastului dintre materie şi seninătatea glacială a intelectului pur, nemărginit şi nesiguranţa marginilor materiei este că primul doreşte şi iubeşte pe a doua. Corpul devine singura realitate prin care spiritul se poate oglindi şi prin care se poate manifesta :

„Je t'adore, sous ces myrtes, ô l'incertaine
Chair... (Narcisse parle).

In felul acesta, asalturile cele mai exasperate pentru cucerirea sensului intelectului şi cunoaşterii absolute, ca şi cum ar obliga pe asaltator să se retragă spre a-şi reîmprospăta forţele cu proviziile materiale, duc la închegarea a două atitudini, cari iniţial păreau profund distincte; cugetarea cea mai abstractă şi narcismul transfigurat al auto-iubirii corporale se întâlnesc într'un punct comun.

O altă consecinţă a ipotezei că ideia este implicată în materie este *speranţa.* Neputând străbate cu ajutorul logicei abisul existenţei în sine, poetului îi rămâne totuşi năzuinţa şi nădejdea; numai ele pot sparge „cristalul" şi depăşi materia :

„L'espoir seul peut suffire à rompre ce cristal"
(Narcisse parle).

Speranţa nu trebue părăsită, oricâte insuccese am avea. Ea va fi mereu deasupra scepticismului dezagregator, căci acesta n'are decât un rol precis: excitarea gândirii şi o durată efemeră:

„Pourtant je place aux cieux les ébals d'un esprit".
(Profusion du soir).

Şi cu afirmarea speranţei ca suport intim, Paul Valéry ajunge la o ultimă consecinţă, remarcată de noi; este rolul gândirii de a

căuta, de a *cerceta*. Că ea se izbeşte de neant, de insondabilitatea materiei, n'are nici o importanţă. Destinul ei nu este de a găsi şi de a cădea apoi în contemplaţia îmbătătoare a descoperirilor realizate, ci de a căuta. Elevul lui Leonardo-da-Vinci, după un ocol vertiginos în sferele înalte şi în adâncimile de nepătruns ale cunoaşterii, se înapoiază la punctul iniţial: *a cerceta*. Atitudinea este pe cât de dramatică, pe atât de interesantă. Ea îmi aminteşte un pasaj al lui Lessing: „Dacă Dumnezeu mi s'ar înfăţişa ţinând în mâinile Sale sorţii vieţii mele sufleteşti — într'una cunoaşterea adevărului, iar în alta căutarea lui şi mi-ar da să aleg, aş spune: Adevărul, păstrează-l pentru Tine Doamne, căci Tu eşti a toate ştiutor, eu mă mulţumesc cu ceea ce mi se potriveşte, cu căutarea adevărului".

Ideile funcţiunii şi destinului intelectului se găsesc minunat exprimate în poemul: *Les Grenades*. Ca şi grenadele întredeschise, siluite de sământa pe care o poartă în ele, gândirea se deschide la presiunea descoperirilor ei, se împrăştie, se cheltueşte şi-şi reînoeşte energiile. Auto-fecundarea, care-i asigură şi viaţa şi puterea, o întâlnim deasemenea afirmată în poezia, de o inimitabilă frumuseţă formală, *Palme:*

„Pareille à celui qui pense
Et dont l'âme se dépense
A s'accroître de ses dons!"

Cu acest rol şi cu această natură, inteligenţa intră ea însăşi în făgaşul marilor prefaceri şi metamorfoze ale existenţei. Nici nu se putea altfel, pentru o minte atât de coherentă ca aceea a lui Valéry.

Metamorfoze

Ideia schimbărilor şi revenirilor ciclice se găseşte atât în marile poeme, de care ne vom ocupa în chip special, cât şi în creaţiunile de proporţii mai reduse. Expresia cea mai reuşită însă a ideii de continuă şi insesisabilă metamorfozare a realităţii, este „juvaerul" poetic: *Le Sylphe*, format din patru strofe, cu versuri de cinci silabe. „Sylphul", în mitologia de origină celtică a Evului-Mediu, simbolizează zeitatea aerului. Prin urmare, el este în acelaşi timp simbolul schimbării, al prefacerii:

„Ni vu ni connu
Je suis le parfum
Vivant et défunt
Dans le vent venu!"

Distanţa, durata dintre percepţie şi înţelegerea ei, este atât de infimă, încât „parfumul" abia simţit, se risipeşte cu vântul care-l adusese. El este în acelaşi timp şi viu şi mort. Trăirile evenimentelor interioare, dacă ar fi să le judecăm din punctul de vedere al duratei, ar însemna că nici o structurare durabilă a lor nu este posibilă, deoarece începutul şi sfârşitul lor aproape coincid. Influenţă

bergsoniană ? Faptul n'are nici o importanță, fiindcă nu explică nimic. Poezia aceasta pune probleme mai dificile decât s'ar bănui. Căci, dacă în conștiință totul apare fluid și dacă logica încearcă să meargă până la ultimele consecințe ale fluidității conștiinței, atunci se pune întrebarea: mai putem oare pretinde că putem să fim în posesiunea unor cunoașteri certe ? O cunoștință este într'o bună măsură o *fixare* a realității și convingerea că obiectul ei, adică realitatea, nu-și schimbă *natura*, decât urmând unui ritm suficient de lent, care să ne îngădue să o exploatăm, fie în profitul nevoilor teoretice, fie în acela al intereselor practice. Altfel, ar însemna că orice siguranță este distrusă prin însăși natura extraordinarei mobilități a conștiinței și, cu ea, a existenței. Cel puțin așa ar reieși din întrebarea, colorată de scepticism, pe care o întâlnim în a doua strofă a poeziei pe care am ales-o ca subiect de discuție:

„Ni vu ni connu,
Hasard ou genie ?"

Credem că termenul de „hasard" are aici semnificația de „nălucă". Ce este atunci realitatea pe care de-abia o percepem și se și derobează conștiinței ? Și ce rol poate ea să aibă ? Un joc pentru conștiință? Nu este exclus ca ea să-și aibă un rost intrinsec, independent, dar pe care noi îl convertim în utilitate pentru noi. Și în ce ar consta un atare rost independent ? In nimic altceva, decât schimbarea. Evenimentul *produs* n'are nici o rațiune de a dăinui. Mai mult, el nici nu se produce complet, tocmai pentrucă este durată, scurgere. Realizarea stă în schimbare. Misiunea realității, dacă ne este permis cuvântul, este să dureze, fără să se anchilozeze nici o clipită într'o formă stabilă :

„A peine venu
La tâche est finie !"

Dar ce facem cu ceea ce numim adevăr ? Care este inteligența, geniul care se poate mândri că posedă adevărul ? Nu trăim noi într'o perpetură racordare de iluzii, de erori de care nu ne dăm seama ? Iată o mulțime de chestiuni familiare multor teorii filosofice. Paul Valéry nu se preocupă de ele, pentrucă nu-l interesează. Poezia lui nici nu vrea dealtfel să caute soluții confortante. El constată pur și simplu șansele de eroare, implicate în judecățile celor mai abile inteligențe :

„Aux meilleurs ésprits
Que d'erreurs promises !"

Dacă ființa se schimbă și cunoașterea este nesigură, vom renunța la scrutarea universului și a noastră ? Nu. Cercetarea și efortul de a ne realiza pe noi înșine în imensitatea metamorfozelor existențiale este destinul, căruia nu ne putem sustrage. Atenție și modestie. Pretenția de a capta esența este o vanitate, deoarece în momentul în care ne formăm siguranța că am sesizat-o, nuanța ei se schimbă, variază.

„Bientôt, je t'aurai, je parie,
Déjà la nuance varie !"
(Ebauche d'un serpent)

Această veșnică vânătoare către esență ne poate totuși duce la înfăptuiri; sunt înfăptuirile sufletului în artă. Arta are misiunea să exprime esența spiritului artistului. Dar ea înseamnă hazard, meditație, selecție și așteptare. Așteptarea creiază geniul și acesta creiază „Știința cea nouă". Spiritul se metamorfozează prin ea; corpul se schimbă prin moarte și din mișcarea ciclică, ies forme noui :

„Que ta soif de métamorphoses
Autour de l'Arbre du Trépas
Engendre une chaîne de poses !"
(Ebauche d'un serpent)

Dar ceeace poetul ne acordase cu o mână, ne ia cu amândouă. Este o deviere a gândirii și orientarea ei din nou către propriul său destin. Cunoștința, abia întrezărită, se transformă în vis. Grație tendinței către lumină și precizie, atingem polul extrem al gândirii; datorită fluidității prin care realitatea se sustrage înțelegerii și „fixării" în forme solide, spiritul se îndreaptă către abisul neantului, în care se sudează dealtfel cei doi poli ai cugetării:

— *„Cette soif qui te fit géant*
Jusqu'à l'Etre exalte l'étrange
Toute-Puissance du Néant".
(Ebauche d'un serpent).

Intre Ființă și Neființă oscilează realitatea, cu metamorfozele ei ciclice; între cunoaștere și vis, se situează cunoștința noastră. Incapabili să înțelegem exteriorul, intelectului nu-i rămâne altă soluție decât să se *caute* pe sine și natura eului nostru. Succesul nu este nici aici singur și drama conștiinței se mistue ca un foc înăbușit. In descifrarea acestei drame interioare, credem să găsim ceea ce s'a numit narcismul lui Valéry.

Narcism.

Unul dintre interpreții poetului nostru, vorbește de o „gramatică" a eu-lui, alții au pomenit cuvântul algebră, voind să arate prin aceasta, că poemele sale sunt tot atâtea simboale, greu de înțeles, prin care el se străduește să prindă jocul și frământărlie intime ale ființei lui. In sensul acesta, unul dintre ei a putut să afirme, că întreaga operă a lui Valéry nu este decât același poem, în variante multiple, lucru care se acordă și cu teoriile poetului, după cum am avut ocazia să arătăm în prima parte a lucrării. Subiectul permanent în poezia sa este eul. Constatarea n'are nimic nou și nu lămurește nici poezia, nici soluția problemei, dacă există una. Secolul clasicismului francez, raționalist și conformist, oprise pe poet să

se ocupe de intimitățile personale. Pascal afirmase răspicat: „Le moi est haïssable"; saloanele și critic ·torizată decretaseră dogma: este un semn de distincție și de pudoare morală, pentru poet, de a nu vorbi de sine-însuși. Micile abateri, pe care le întâlnim la un Malherbes sau la un La Fontaine; în scrisorile unui Voiture sau ale unei doamne de Sévigné, n'au nici o importanță. Romantismul sfărâmă barierele regulelor și găsi, în libera exprimare a eului, semnul distinctiv al originalității și demnității poetului. Sentimentele diverse, reveriile și pasiunile cele mai intense se dezvălue cetitorilor fără nici o jenă. Mândria de a fi înfăptuit *sinceritatea* și spulberat falsele convenții sociale întărește această credință. Și totuși... ne putem întreba: în ce măsură poeții și scriitorii romantici sunt *narcisici?* Rousseau este preocupat de *el*, dar nu spre a se admira și nici pentru a-și ridica eul personal la rangul de realitate strict generatoare de forme noui artistice. Judecându-l după „reverii" și „confesiuni", avem impresia că atitudinea lui se reduce la un mizerabil egotism, care dealtfel contribui la întărirea delirului și mizantropia bătrâneților sale. Lamartine se *plânge* de dragostele pierdute, spre a se conosola cu altele, devenind și acestea subiecte de inspirație „post-morten". La Hugo abia, narcismul este transparent și efectiv în substanța poeziei lui, fără a fi atitudine dominantă. El, Hugo, are sentimentul unei predestinații; este ecoul timpului și stărilor sociale, politice, culturale, artistice. Conștiința valorii personale îi spune că el trebue să fie pionul deschizător de drumuri, șeful și „demiurgul" nouilor tendințe în literatură și mai afirmă că destinul său este să scrie atât, încât tiparele să aibă ce consuma pe o durată de o sută de ani. Dar narcismul lui Hugo, orice ar spune psihanaliștii, nu este încă pur, sau, în orice caz, el este destul de sublimat. Eul nu-l interesează în *sine*, cum este cazul lui Valéry, ci ca mediu de rezonanță a pulsațiilor vieții ambiante. Hugo se simte chemat să orienteze destinul lumii; Valéry vrea să înțeleagă destinul propriului său suflet.

Am făcut această digresiune, cu intenția să înlăturăm unele confuzii. Dacă n'am reușit decât să le mărim, nu este din spirit de șicană, ci pentrucă subiectul narcismului ne pare extrem de delicat. Psihanaliștii recurg la scheme prea reduse, punând accentul pe auto-admirație, auto-contemplație și, la nevoie, pe auto-iubire. Formele concrete însă de spiritualizare ale acestor atitudini, sunt așa de variate, încât este nevoie de multă atenție, când analiza noastră se aplică asupra unor personagii de talia lui Valéry. In capitolul precedent, am făcut unele reflecții despre narcismul lui implicat într'una din metaforele studiate, fără a adânci chestiunea. Vom încerca să evităm totuși repetirea.

Impresia noastră este că narcismul lui Valéry n'are niciunul din caracterele pasivității, implicate în această atitudine, descrisă de psihanaliști. Admirația și contemplația de sine, unite cu sentimentul siguranței că eul nostru este mai bun, mai frumos, mai capabil și deci mai *prețios* decât al altora, atrage în chip firesc conduite lineare, supuse tendințelor inițiale, fără dorința de examen și comparații, lipsite ca atare de imboldul auto-perfecționării. Eul se reflectă cu mulțumire în actele lui și grija de a nu se deranja

este prima lui datorie. Este narcismul mediocrităţilor. Valéry, din contră, ştie unde merge şi ce vrea:

„Je sais où je vais
Je t'y veux conduire,
Mon dessein mauvais
N'est pas de nuire..."
(L'insinuant).

Şi Valéry vrea să meargă către sine. Izolându-se de restul lumii, singur, de faţă numai cu sine-însuşi, el apare în dubla şi contrara ipostază de *absent* şi *prezent* în acelaşi timp:

„Absent, présent... je suis bien seul,
Et sombre, ô suave linceul".
(La Ceinture).

Dar singurătatea este prima condiţie a apropierii de noi înşine. In genere, marii singuratici au fost narcisici. Să ne gândim numai la Nietzsche şi la Frédéric Amiel. Deosebirea constă în aceea că el reprezintă două tipuri opuse: Primul îşi scoate din izolare sentimentul puterii de dominaţie, al doilea, pe acela de durere şi neputinţă. Singurătatea ne pune în prezenţa a trei realităţi, subiecte de contemplaţie: Natura, Dumnezeu şi Eul nostru. Ultima realitate este în mod necesar implicată în primele două, fiindcă ele nu se arată decât prin intermediul ei. Şi Rilke avea dreptate să spună: *„Numai ceeace este interior este şi aproape; tot restul este îndepărtat".*

Valéry nu este un singuratic în sensul social al cuvântului. Izolarea lui este mintală. Simbolul ei îl întrupează Narcis. Ne amintim că în lunga perioadă de tăcere, după primele lui poezii de tinereţe, el meditează şi caută să tragă maximum de profit pentru artă. Urmară apoi „La jeune Parque", „Narcisse parle" şi „Fragment de Narcisse". Singurătatea lui Narcis nu ajungea însă la mulţumirea de sine. Ea este turmentare, sbucium şi efort de a se sesiza, prin iubirea corpului său:

„Tout m'apelle et m'enchaîne à la chair lumineuse
Que m'oppose des eaux la paix vertigineuse".
(Fragment de Narcisse).

Pironirea asupra „cărnii luminoase", atrăgătoare şi îmbietoare, în cotrast cu liniştea vertiginoasă a apei în care Narcise se oglindeşte, nu este altceva decât simbolul dorinţei de a pătrunde cât mai adânc în eul personal. A se pătrunde prin iubire este prima încercare şi speranţă a personajului. Obiectivarea corpului în reflexele undelor, riscă să facă din acest monstru un prizonier, incapabil să se smulgă contemplaţiei şi auto-admiraţiunii. El îşi vede corpul perfect şi nimic nu-l mai poate interesa, deoarece eul său pare să-i satisfacă şi cele mai intime dorinţe şi să-i prilejuiască o reînoire de inepuizabile experienţe şi satisfacţii :

„Nulle des nymphes, nulle amie, ne m'attire
Comme tu fais sur l'onde, inépuisable Moi !"
(Fragment de N.)

Importanța eului rezultă și este mărită, nu numai de calificativul „inépuisable", dar mai ales de faptul intenționat de a-l scrie cu majusculă.

Eul ridicat la rangul unei valori absolute, sau cel puțin pus în fruntea tuturor valorilor, denotă încă o atitudine de pură admirație și prețuire subiectivă. Și ea este oarecum motivată de poet, de oarece dragostea în doi se supune legii degradării timpului și vârstei. Ea este plină de minciuni și de răutățile amanților. Apoi, amintirile — „morminte ale bunurilor pierdute" — populează și înșeală absența și singurătatea. Narcis are cel puțin satisfacția de a fi scutit de asemenea banalități, fatale muritorilor de rând. El nu se interesează decât de esența lui. Singurul lui bun suveran este corpul său și cel mai frumos chip existent, nu se poate îndrăgi decât de sine. Beția unei asemenea îndrăgiri este evidentă; ea se reînoește la simplul spectacol al comediei în care piesa și actorul nu fac decât una și aceeași substanță:

„Ma tendresse y vient boir, et s'enivre de voir
Un désir sur moi-même essayer son pouvoir !"
(Fragment de N.)

Efortul de identificare între cele două aspecte ale eului: cel iubit și cel care iubește, precum și năzuința de a se sustrage astfel destinului nimicirii, atinge paroxismul, încât poetul scoate adevărate accente de frenetică adorare a corpului, în care sălășluește și puterea de viață și dragoste și motivul acesteia din urmă:

„Toi seul, ô mon corps, mon cher corps,
Je t'aime, unique objet qui me défends des morts !"
(Fr. de N.)

Dar trageria nu este departe de final. Presentimentul eșecului de a se uni până la identificare cu propriul său corp apare, se întărește, îl nelinișteşte și îl aruncă în chinurile mistuitoare ale sbuciumului. Acest presentiment îl orientează vertiginos către conștiința imposibilității de realizare ale unei atare dorințe, căci „lumina gonește umbra", freamătul de viață reîncepe și izolarea se aneantizează. Sufletul atinge marginile morții, sfarmă corpul și fuge. Promisiunea dragostei în afară de legile firești devine o iluzie. Avem impresia că tensiunea sufletească, voluntară până acum, se transformă în halucinație. Zeii refuză eternizarea „uniunii narcisice"; corpul nu se poate permanentiza în obiect de adorație; exasperarea pune stăpânire pe sufletul poetului și comandă exortațiuni violente, la adresa mizerabilului corp înșelător :

„Hélas ! Corps misérable, il est temps de s'unir...
Penche-toi... Baise-toi. Tremble de tout ton être !"
(Fr. de N.)

Exortațiile rămân fără efect. Legea naturii este mai puternică și destinul își urmează cursul său implacabil:

„L'insaisissable amour que tu me vins promettre
Passe, et dans un frisson, brise Narcisse, et fuit"...
(Fr. de N.).

Drama este consumată. Ea va fi reluată pe alt ton și în alte împrejurări, căci pare-se că soarta acestui eu, veșnic înamorat și nesatisfăcut de sine, este de a se renaște și muri, aidoma păsării phoenix :

„Et m'arrache toujours une nouvelle mort
Plus précieuse que la vie".
(La fausse morte).

Am putea încheia considerațiile asupra narcismului la Valéry, cu următoarele versuri, care au darul de a revela admirabil atitudinea lui voluntară, față de eul ce nu se adâncește, decât prin forță și auto-dominație:

„Flagelle-toi !... Parais l'impatient martyr
Qui soi-même s'écorche"...
(Au Platane).

Geniul, forță creatoare

Aluzii la resursele creatoare ale geniului și la destinul lui, întâlnim în multe din poemele, pe care Valéry le-a elaborat până acum.

Două din ele însă sunt destinate acestui subiect. Temele variază din punctul de vedere al concepției, după cum și technica lor este diferită. In tinerețe, Valéry se interesa în deaproape de problemele creației artistice și ale epistemologiei. Scrierile în proză și esseurile menționate în primele capitole sunt consacrate acestor preocupări. Problemele sociale, schițate în unele esseuri au numai rostul să lumineze anumite chestiuni, în legătură cu problema centrală: mecanismul și potențele de expresie ale gândirii artistice.

In poemul apărut în colecția *„Album de vers anciens"* — *César* —, Valéry încearcă pentru prima oară să schițeze figura și destinul geniului. Cezar, în care clocotește energia, apare calm și contemplativ. Dar liniștea este aparentă, căci inima lui „se umflă și se simte cauză a tot puternică". Puternicul său corp, expresie concretă și imediată a forțelor sufletești pe care le găzduește, conține în el *ordinul*, hotărîrea, decretul aducător de schimbări și pecetie a vointei autoritare:

„Tu durcis dans les noeuds de ton corps rassemblé
L'ordre, qui doit enfin fendre la bouche close".

Lumea, imperiul, dincolo de orizontul perceptual, așteaptă fulgerul, scânteia care va deslănțui focul, va încleșta puterile opuse și va schimba liniștea serii în auroră furtunoasă. Atâta timp cât gloata nu este mișcată de o asemenea forță, în care universul uman

se reflectă și se concentrează, ea rămâne inertă și își târăște prozaic viața; dar el, Cezar — geniul generator de ordine nouă — el este motorul vieții sociale și politice, în marș:

„L'ample monde, au-delà de l'immense horizon,
L'Empire attend l'éclair, le décret, le tison
Qui changeront le soir en furieuse aurore".

Și totuși... Din imensitatea lumii care-i se supune, îl urmează sau i-se închină, îl adoră sau îl detestă, se desprinde o viață fericită, izolată de iureșul dezlănțuit de acest geniu al forței. Este aceea a unui umil pescar, nepăsător și vesel, care ignoră pe Cezar și scapă imperiului său. Contingența condițiunilor de existență socială stă alături de necesitatea și tăria ordinei legalizată prin acțiunea și voința conducătorului temut:

„Heureux là-bas sur l'onde, et bercé du hasard,
Un pêcheur indolent qui flotte et chante, ignore
Quelle foudre s'amasse au centre de César".

Tema geniului creator de știință nouă, fără a fi tratată în chip special, o întâlnim în *„Ebauche d'un serpent"*. Dacă autoritatea genialității unui Cezar este izvor de Ordine nouă, scânteia artistului și a omului de știință, este condiția creației și a schimbării în lumea ideilor. Pe când Cezar samănă fulgerului și furtunii, iar calmul lui nu este decât un semn prevestitor, geniul intelectual nu se poate desăvârși, decât printr'o lungă meditație, din care, în sfârșit, va porni nerăbdător un pas nou:

„Génie ! O longue impatience !
A la fin, les temps sont venus,
Qu'un pas vers la neuve Science
Va donc jaillir de ces pieds nus !"

Ordinea unui Cezar se face și se desface; ea intră în cadrul operelor pieritoare, fiindcă natura și scopul ei nu depășesc lumea contingențelor, cu toată necesitatea ei practică și temporară. Realizarea geniului în artă însă, atinge indirect divinitatea. In *„Cantique des Colonnes"*, desăvârșită viziune a spiritualizării materiei, grație ideii și priceperii artistului, colonadele antice, personificate și conștiente de măreția și perfecțiunea lor, adresează o mândră replică nedumeririi noastre :

„Un temple sur les yeux
Noirs pour l'éternité
Nous allons sans dieux
A la divinité !"

Divinitatea către care tinde opera de artă și sufletul artistului sunt succese fericite. Geniul însă, oricât de puternic ar fi, se simte legat de mediul și lumea sa, pe care le depășește prin aspirațiile și structura lui. Simbolul acestei teorii este platanul, căruia Valéry

îi dedică poemul cu acelaşi titlu. Rădăcinile lui se înfig adânc în pământ, ramurile-i se ridică în văzduhul cerurilor. Seva exaltă creşterea şi arborele urcă tot mai sus. Dar pământul gelos, din care el se hrăneşte, îl fixează pe loc. Asemenea omul de geniu aspiră către lumea ideală, către lumină şi cu toate acestea este obligat să nu părăsească gloata, care-i serveşte de substrat:

„Tu peux grandir, candeur, mais non rompre les noeuds
De l'éternelle halte !"

Semenii platanului, numeroşi şi trăind singuri, dar „plângând împreună", au un destin precis: moartea anonimă. Să împărtăşească şi gigantul aceeaşi soartă ? Nu, gândeşte poetul. El trebue să reacţioneze, să lupte, să oblige flacăra neputincioasă să evadeze complet, să revină la torţă.

Platanul trebue să dea un răspuns cerului, să ia o hotărîre, deoarece nimeni nu-l poate înţelege în afară de cer, către care îşi înalţă ramurele şi de poet. Ne-am fi aşteptat ca răspunsul să fie un act de forţă, dar geniul nu dispune de libertatea demiurgului. El se simte legat de universul în care trăeşte; destinul lui este mai prejos de voinţa Creatorului. Platanul refuză lupta inutilă cu absolutul şi aceasta probabil pentru că el se simte servitorul supus al acestuia. Stoicismul lui este impresionabil:

— Non, dit l'arbre. Il dit: Non !...

Refuzul geniului de a se izola integral de ambianţă, rezultă poate şi din sentimentul unei reale neputinţe ? Aceasta este întrebarea pe care ne-o pune sfârşitul pomului analizat. Valéry nu discută această chestiune. Inglobând ideia în ansamblul gândirii lui, contradicţiile pe care le întâlnim, între aspiraţia geniului la divinitate şi renunţarea categorică de a se smulge de lume, au aerul unei fragile consistenţe. Căci ce misiune poate să fie mai nobilă şi mai frumoasă, decât aceea de a reprezenta în cercul muritorilor de rând, *aspiraţia* spre eternitate, chiar dacă realizarea ei nu intră în economia acţiunilor geniului ?

La jeune Parque

Am promis să zăbovim câteva clipe cu analiza poemului La jeune Parque, nu fiindcă ne-ar oferi idei noui faţă de comentariile întreprinse până acum, ci pentru a documenta mai temeinic faptul, asupra căruia s'a stăruit puţin, că „poezia pură" a lui Valéry, nu este chiar atât de „pură" pe cât s'a crezut la început.

Amintim că poemul acesta este considerat ca o capo de operă, el fiind rezultatul celor mai îndelungate meditaţii şi încercări, ale autorului. Asupra technicei, nu vom insista deloc. Valoarea acesteia nu poate fi apreciată decât la citirea operei. Ne interesează deci conţinutul.

Simbol al destinului spiritului, al devenirii şi frământărilor intelectuale, „tânăra parcă", născută din „enigma neantului", se simte ea însăşi enigmă, streină de realitatea înconjurătoare:

„Je ne rends plus au jour qu'un regard étranger"

Enigma nu înseamnă însă obstacol, impunând pasivitate și descurajare, deoarece inteligența poartă în natura ei un destin imperios: este căutarea, cercetarea continuu reînoită. Insuccesul reclamă încercări repetate și asalturi intensificate, spre a deschide portița secretului care o tentează. Este un exercițiu plin de promisiuni, căci pe măsură ce se înmulțesc încercările și atenția se îndreaptă spre interior, cunoașterea pătrunde mai adânc în imperiul tendințelor obscure ale sufletului. Efectele sunt ca niște monete cu dublă valoare: intrinseră și de circulație. O inteligență exersată asupra propriei substanțe se întărește, capătă siguranță și pătrunde dincolo de simpla înțelegere a percepțiilor legate de lumea exterioară... *„Et de sombres essais s'approfondir mon art"*... Și care este prima consecință a exercițiului acesta ce seamănă cu asaltul unor fortărețe descurajante? Privirea în sine străbate corpul (ma statue) și desvălue spiritul, transformat în „dedectiv", „locașul" năzuințelor inconștiente și instinctive: *„Mon oeil noir est le seuil d'infernales demeures"*. Ce semnificație se cade să acordăm expresiei „mon oeil noir"? Cuvântul „oeil" ar putea să exprime, metaforic, percepția, intuiția, înțelegerea. Dar dece adjectivul calificativ: „noir"? Să fie acest adjectiv un simplu ornament poetic, un mijloc technic de a obține o anumită impresie sonoră? Observăm că verbul „a fi", care joacă rolul de copulă în judecata predicativă exprimată de acest vers, realizează o identificare între „l'oeil noir" și „seuil". Așa dar, „ochiul negru" este „pragul" „locuințelor infernale". Și prag înseamnă delimitare; dar delimitare simbolică între începutul reflecțiunii (în sens etimologic) și inconștientul nostru. In cazul acesta, cunoașterea noastră în sine nu este încă realizată; simțim însă existența unor realități dincolo de lumina conștiinței conștiente.

Versurile care succed aruncă lumini ceva mai clare, susceptibile să sprijine interpretarea noastră. Ca și vechii filosofi, în deosebi Platon (mitul cavernei), Valéry crede că primele licăriri ale gândirii metafizice se îndreaptă nu către destinul și enigma universului obiectiv, ci în spre esența ființei intime, închisă ca într'o carapace de corpul nostru. Dar între cele două enigme existențiale — Eul și Universul — există corelațiuni firești, logice, fiindcă cercetarea uneia implică pe cealaltă. Și tânăra parcă se orientează cu gândirea către univers. Il pricepe, îl pătrunde? Nu. Deocamdată ea gândește: *„gândește pe marginea aurită a universului"*.

Pe această muche a celor două planuri de existență, reflecția se colorează cu o oarecare nuanță de amărăciune și poate și cu un sentiment de secretă mulțumire, la ideea posibilității pieirii lumii :

„Je pense, sur le bord doré de l'univers,
A ce goût de périr qui prend la Pythonisse
En qui mugit l'espoir que le monde finisse".

A gândi la gustul de a pieri, a spera sfârșitul lumii nu este o soluție satisfăcătoare. Dincolo de „sfârșit", stărue enigme și mai turburătoare. In dedalul pe care gândirea caută să-l rezolve, nici un temeiu reconfortant nu se ivește. Asemenea păsării în zbor sinuos la bătaia razelor solare, pentru care nu există poziție și loc

fix și a cărei perspectivă și mărime variază cu fiece clipă — pentru un observator terestru — intelectul se găsește în situația tragică de a nu se putea sprijini pe nici o premisă durabilă, pe nici o concluzie reconfortantă. Ce altceva-i rămâne, decât să-și „reînoiască" neîncetat întrebările și enigmele ?

„Je renouvelle en moi mes énigmes, mes dieux"..

Setea de absolut se lovește de eterna schimbare și relativitate. Cu atât mai vârtos, previziunile pe care le încercăm, devin izvor nesecat de decepții. Ce este, ce va fi ? Clipa succedând prezentului se dovedește contrară așteptărilor. Existența pare o conspiratoare, un atentat dirijat în contra eforturilor noastre:

„L'aube me dévoilait tout le jour ennemi".

Inamicului i-se opune rezistență. Este destinul spiritului de a nu ceda. Chiar în vârtejul dramei sale, el nu trebue să se lase înfrânt. Aspirând către înălțimile „cerești", după modelul cărora dorește să-și clădească altarul interior, sufletul are și momente de slăbiciune. Sus este modelul, idealul; jos este enigma existenței. Deoparte „lucrul în sine" — numenul, de alta, fenomenul. Ceea ce mintea poate să pătrundă, este aparența. Și aceasta este supusă legii degradării, prin moarte. Scepticismul își face astfel loc și înspăimântătoarea întrebare se ridică din adâncul conștiinței noastre: oare același destin este rezervat și sufletului ? Sentimentul nădejdii și intuiția imediată ne spun: nu. Din îndoială, naște speranța primăvăratecă, deoarece sub masca materiei pieritoare, dincolo de ea și sub ea, pe deasupra panoramei dezordonate a fenomenelor, stă Spiritul.

Sclipirile lui pot semăna cu niște fantome, visări, himere; dar în evoluțiile ciclice pe care le parcurge, el persistă ca într'un amestec de alchimie, fără posibilitate de disoluție.

„Et ces bords sineux, ces plis et ces calices,
Pourque la vie embrasse un autel de délices,
Où mêlant l'âme *étrange aux éternels retours"*...

Sentimentul dăinuirii ca act, ca devenire, întărit de convingerea intelectuală, că prin ea însăși materia este inertă și că numai mișcată și fasonată de spirit poate exista, amintește ideia, cauzelor formale" aristotelice. Și în această perspectivă, inteligența refuză să acorde fenomenului și percepțiilor o realitate adevărată. Ele sunt înșelăciuni, spectre trecătoare, bune pentru morminte. Descartes elimina metodic posibilitățile cunoașterii empirice a existenței, pe care o identifica actului de gândire; Valéry recurge la atitudini de bărbăție: el refuză să creadă în aparențe, dar, ca și Descartes, le consideră pe acestea *streine* spiritului, căci ele nu-i datoresc viața și deci nu participă la substanța lui. A le înlătura cu indignare și dispreț, este a afirma încă odată excelența intelectului față de ele:

„...Spectres, soupirs la nuit vainement exhalés,
Allez joindre des morts les impalpables nombres !

Je n'accorderai pas la lumière à des ombres,
Je garde loin de vous, l'esprit sinistre et clair...
Non ! Vous ne tiendrez pas de mes lèvres l'éclair !...
Et puis... mon coeur aussi vous refuse sa foudre,
J'ai pitié de nous tous, ô tourbillons de poudre !"

In virtutea schimbărilor ciclice, gândirea, atingând maximul de distincţie, revine asupra paşilor făcuţi şi constată că actul ei de renunţare este primejdios.

Tristeţea, al cărei izvor este însăşi adâncimea conştiinţei, pune stăpânire pe „tânăra parcă". Lacrimile, expresie a durerii, fac şi ele parte din substanţa noastră; prin urmare spiritul pur n'are decât o existenţă efemeră şi abia întrezărită ? Vrând să-şi înţeleagă durerea şi plânsul, Parca are intuiţia că originea lor este tot sufletul: *„Tu procèdes de l'âme, orgueil du labyrinthe"*. Dar din sufletul misterios adânc:

„D'une grotte de crainte au fond de moi creusée
Le sel mystérieux suinte muette l'eau".

In cazul acesta, fiinţa noastră este încă fragilă; ea se simte legată de materie şi mai ales de corp. Conştiinţa corpului este salutată cu bucurie; bucuria unei regăsiri: *„Je te revois, mon bras... Tu portes l'aube"...*

Angajată pe panta narcismului, „tânăra parcă" nu este mai fericită, cum ea nu poate obţine acest dar, cu ajutorul cunoaşterii. Amintirile, bucuriile, toate sunt sortite pieirii şi metamorfozării. Fiinţarea conştientă nu este ea oare o victimă ? La ce bun reflecţia ? De ce nu ne-am alege un alt supliciu, decât veşnica cercetare şi oscilare între existenţă şi neant ? Dispreţul faţă de soartă: — *„Ce lucide dédain des nuances du sort ?"* —, resemnarea, ar fi poate atitudini potrivite unui destin incomprehensibil. Cunoaşterea viitorului ne surâde şi ne antrenează; dar ce folos ? Totul este iluzie. Noi nu avem putinţa să dominăm însăşi Puterea Ricoşaj... Tânăra Parcă se reîntoarce la enigma originii. Ea vrea să *ştie* prin ce mister lumea „morţilor" a redat-o zilei ? Care este secretul *instinctului* căreia îi datorează viaţa ? Mijloacele cu ajutorul cărora va ajunge să străpungă enigma nu o interesează; rezultatul singur contează:

„Sois subtile... cruelle... ou plus subtile !... Mens
Mais sache !..."

Şi în ce constă propriu zis enigma vieţii ei ? Este reîncarnarea; metamorfoza şi modalităţile ei:

„Par quel retour sur toi, reptile, as-tu repris
Tes parfums de caverne et tes tristes esprits ?"

Răspunsul: o suspensie a frământărilor conştiinţei. Oboseala şi somnul pun stăpânire pe sărmana Parcă, neputincioasă în prezenţa misterului. Trezindu-se, ea nu găseşte decât un slab repros pentru corpul ei slab; pentru carnea care a „trădat-o". Reproşul nu vizează

însă direct chestiunea esențială: a rezista la oboseală, la somn, pentru a ști, ci „nesimțirii", indiferenței materiei vitale, care nu s'a sinchisit nici cel puțin să o „mângâe" cu un „vis". A visa, a nu mai zări nimic în juru-ți, a te regăsi cu spiritul inconștient este un refugiu plăcut. Evadarea în somn, amintește stările bolnăvicioase ale istericilor... Decripitudine... „Tânăra Parcă" știe însă că trupul ei îi va oferi această fericire,... și-l iartă. Ea se simte chiar moleșită și-și repetă cuvinte asemănătoare unui descântec : „Dormi mereu ! Coboară, dormi mereu..."

Spectacolul devine impresionant. Cuprinsă de somn, ea coboară adânc, mai adânc, tot mai adânc în misterele inconștienței; în timp ce „vocea" îi șoptește: „*Viens plus bas, parle bas... Le noir n'est pas si noir*"...

In vis totul se amestecă, planurile existenței se confundă, turmentarea dispare, chinurile continuelor întrebări se îndepărtează sau își continua viața paildă. Pretutindeni natura se înfățișază în haine de sărbătoare:

„O, sur toute la mer, sur mes pieds, qu'il est beau !"

Dar visul este și el o stare trecătoare, căci conștiința se retrezește; impresiile ocazionate de existența exterioară nu sunt ele oare revelații mai semnificative ale unei substanțe reale ? Nu se poate ca totul să fie vis. Lumea există; existența ei e dovedită de trăirea și intuiția imediată a conștiinței. Poemul se termină cu un imn adresat vieții, tot așa cum se termină și „Cimitirul marin". A trăi, a renaște, a relua posesiunea gândurilor noastre și acordul lor cu ființarea universului, este destinul la care trebue să aderăm. Este un imperativ ce se impune nemijlocit, în ciuda visăriilor momentane :

„Et sur toute ma peau que morde l'âpre éveil,
Alors, malgré moi-même, il le faut, ô Soleil,
Que j'adore mon coeur où tu te viens connaître,
Doux et puissant retour du délice de naître,
Feu vers qui se soulève une vierge de sang
Sous les espèces d'or d'un sein reconnaissant !"

*
* *

Discutând și analizând câteva procedee technice în poezia lui Valéry, am reușit, sperăm, să arătăm că ele nu sunt complet independente de *idee* și ca atare n'au exclusiv o valoare muzicală. Multe din ele sunt deadreptul subordonate sensului, ceeace ne-a îndreptățit să-l socotim pe autorul lor ca un „eretic al poeziei pure", cel puțin așa cum aceasta era înțeleasă de Mallarmé și grupul Esseintes-iștilor: absența fondului și muzicalitate desăvârșită. Abatele Bremond, al cărui discurs l-am citat, punea accentul pe „inefabil" în poezia pură; dar el adăuga: „impuritatea poeziei stă în elementele care antrenează activitățile superficiale ale eului nostru". Judecată în această perspectivă, poezia lui Valéry are toate calitățile purității.

Lipsa totală de aluzii vulgare, de cuvinte desgustătoare și de idei prea banale, este un merit ce nu-i poate fi contestat. Mărturisim însă că raționamentul abatelui Bremond ne enervează. Pur și impur nu mai este aici o chestiune de estetică, ci de morală. Discuția este așa dar, orientată pe alt teren, fiindcă orice s'ar spune, Binele și Frumosul, cu toată rudenia lor indeniabilă, nu se confundă. După ce criterii vom diferenția activitățile superficiale de cele profunde, ale eului ? Lamentațiile unui Lamartine, exasperarea unui Musset, pentru a nu cita decât două exemple, sunt ele pure sau impure ? Cuvintele cu mai multe înțelesuri și echivocuri de orice fel, pe care le întâlnim în numeroase versuri, cum le vom aprecia ? Chestie de gust, ni se va răspunde. Gustul nu conține însă forța unei regule obiective. El este individual, în cea mai mare măsură. Să presupunem chiar că el este determinat de ambianța socială, de timp, loc, cultură, după cum susțin unele teorii sociologice ale Esteticei. Ce s'ar întâmpla dacă într'o bună zi, un grup, o societate în majoritatea ei, ar prinde gustul „poeziei-înjurătură?" Ar fi ea pură sau impură? Baudelaire, reabilitat de critica modernă, era pentru timpul său un „decadent", ca și „puriștii", dealtfel. Poemele sale, cel puțin câteva din ele, sunt de o armonie mai mult decât remarcabilă și totuși... ele conțin impurități, adică antrenează activități superficiale ale eului nostru.

Am întâlnit persoane cu o cultură satisfăcător închegată, care profesau o profundă admirație pentru poeziile lui Tudor Arghezi. Netăgăduit, talentul și ușurința versificației sunt efective la el; tot așa și înjurăturile. Personal, m'au desgustat poemele lui, înainte de a fi cunoscut teoria Abatelui Bremond. Faptul rămâne pozitiv: ceea ce pentru mine este impur, pentru alții este puritatea prin excelență — și aceasta nu împiedică de loc ca versurile lui Arghezi să circule. Iată efectele gustului...

Paul Valéry, la urma urmei, nu este nici pur, nici impur; este un poet care reprezintă tendințele intime ale unei părți din pătura socială a timpurilor noastre. Și anume: tendințele contrare dezagregării spirituale, către care continentul nostru este împins prin recunoașterea, de către unele ideologii, a primatului iraționalului asupra rațiunii, a forței brutale, față de puterea ordonatoare a ideii. Poezia lui face apel la efort, ne antrenează și ne obligă să scrutăm existența fățiș; să înțelegem tragicul implicat în viața adâncă a conștiinței noastre, dar, prin însăși actul înțelegerii, el ne invită să-l depășim și să-l dominăm. Problemele întâlnite în poemele sale sunt problemele tuturor oamenilor îngrijorați de viitorul culturii omenești. Destinul intelectului și ființei noastre sufletești se supune legii *duratei*, dar o durată care, în obiectivarea ei, trebue să fie dirijată energic și cu optimism. Altfel, nu vedem cum s'ar explica faptul insistent, că toate marile lui poeme se termină cu îndemnuri la acțiune spirituală și reacție contra decrepitudinii și dezlânării eului. Tensiune internă și stăpânire de sine, auto-dominație, iată ce ni se pare că exprimă caracterele poeziei acestui neașteptat și neprevăzut poet.

Florin Niculescu

VORBEŞTE BUCOVINA NOASTRĂ

I

DUPĂ UN SFERT DE VEAC

Momentul reintegrării românismului bucovinean în comunitatea naţională a însemnat pentru porţiunea de neam românesc din Bucovina, — permanent şi aproape obsedant conştientă în toate manifestările de etnicitatea ei, — o culme a cărei măreţie nu poate fi închipuită mai bine, decât a lăsat-o în amintire preşedintele de vârstă al bucovinenilor de atunci, consilierul consistorial Dionisie Bejan, preşedinte şi al Societăţii pentru cultură, când a rostit biblic şi cu mărgăritarul lacrimei în ochi: „Şi-acum, Doamne, slobozeşte pe robul tău...".

Deaceea bine au făcut autorităţile când au lăsat ca prăznuirea a douăzeci şi cinci de ani dela această împlinire să se facă de chiar cei pentru cari unirea din 1918 a fost mântuire. Sântem deprinşi, — noi, publicul —, să fim totdeauna oaspeţi la serbători naţionale; de data aceasta am fost gazde cu cinstea de a primi la noi cârmuirea şi pe cei ce o reprezintă. Trecând peste neobişnuitul acestui procedeu, — care, rupt din protocolul comun, a primit farmecul ineditului, — prăznuirea făcută în acest fel a putut însemna un mijloc de exprimare a adâncurilor noastre sufleteşti şi prin aceasta o reînoită dovadă, pentru cei ce ne duşmănesc, că fanatismul naţional, caracteristic Bucovinei, nu-i în funcţie, nici de modă, nici de intemperii.

Comemorarea s'a făcut la Cernăuţi, în numele neamului românesc din Bucovina, de toate vechile ei organizaţii culturale şi muzicale, în frunte cu cea mai veche, Societatea pentru cultură.

Sobrietatea festivităţilor a oglindit sobrietatea sufletului bucovinean, fiind în acelaş timp şi un omagiu adus încleştării în care s'a prins neamul întreg. Serbările neavând caracter oficial, nu s'au luat măsuri de pavoazare a oraşului şi totuşi, pe grupe de case, steagurile au izbucnit, nedumerite par'că de absenţa celorlalte. Grupuri de copii cu flori în mână se îndreptau spre cimitir. Aici, o delegaţie a Societăţii pentru cultură a depus, în prezenţa autorităţilor, o cunună pe mormântul lui Dionisie Bejan. Un scurt cuvânt al preşedintelui Societăţii Dr. Ion Nandriş, la mormântul patriarhului care a deschis congresul unirii şi o rugăciune spusă în genunchi au deschis, simbolic, pios, festivităţile.

In acelaş timp la Storojineţ, în faţa d-lui general Guvernator Corneliu Dragalina secţia de acolo a Societăţii pentru cultură, s'a

închinat la mormântul lui Iancu Flondor, preşedintele ales unanim al congresului Unirii a cărui figură a fost reîmprospătată memoriei de conferinţa d-lui prof. O. Tarnavschi.

La catedrala din Cernăuţi lume multă, ca la Inviere. Steagurile arcaşilor şi societăţilor culturale săteşti sânt prezente. Slujeşte un sobor de preoţi în frunte cu I. P. S. Sa Mitropolitul Tit, care spune şi predica, în cuvinte de caldă preţuire pentru trecutul de luptă al Românilor din Bucovina.

In sala festivă a Palatului Cultural se ţine şedinţa festivă. E cea mai cuprinzătoare sală din oraş şi totuşi nu poate cuprinde întreaga lume venită. După o scurtă aşteptare, sosesc delegaţii oficialităţii, în frunte cu d-l general guvernator C. Dragalina. Ovaţii. D. preşedinte Dr. I. Nandriş rosteşte grav şi emoţionat cuvântul de deschidere al şedinţei. Conferinţa festivă expune pe larg, cu temeinică documentare şi cu mult avânt, — prin rostul d-lui prof. universitar Dr. Radu Sbiera, — faptele Unirii şi frământările acelor zile. In numele bisericii vorbeşte d-l consilier Dr. I. Vască. Prodecanul facultăţii de teologie, d-l Dr. O. Bucevschi spune, plin de miez, avântul intelectualităţii bucovinene; pentru ţărani vorbeşte gospodarul I. Mihali („trăiască România Mare, care nu poate fi mare, fără mica Bucovină"). D-l prof. univ. C. Tomescu aduce salutul Fundaţiilor Regale, iar d-l ing. D. Surdu, vijelios, cel al ardelenilor refugiaţi şi găzduiţi în Bucovina. Cel din urmă, d-l guvernator, general C. Dragalina, pune pecetea cuvântului oficial, omagiind Bucovina şi arătând indestructibila ei integrare în comunitatea românească.

Ceasurile au trecut târzii şi totuşi mulţimea, atentă la fiecare vorbă, ascultă aproape evlavios cuvântările. In sală e o atmosferă de rugăciune: pentru izbăvirea de ieri şi pentru liniştea zilelor de mâne.

După masă, delegaţii tuturor societăţilor bucovinene se adună în congres şi prezintă d-lui Guvernator revendicările Bucovinei culturale.

Seara, Palatul cultural găzduieşte concertul festiv al conservatorului cernăuţean; reuşit examen de capacitate al unei instituţii care ştie să lupte.

Am însemnat amănuntele acestei sărbători, — pentrucă ea a ieşit din comun: prin simplitatea ei elegantă, prin entuziasmul ei spontan şi mai cu seamă prin împrejurarea că a fost expresia unei necesităţi de exprimare sufletească a întregii Bucovine.

II

CONSILIUL CULTURAL AL BUCOVINEI

Viaţa spirituală a Bucovinei a primit, în urma concursului de circumstanţe istorice, anumite caracteristici, între cari prezenţa organizaţiilor culturale de tot felul este una dintre cele mai de seamă.

In vremea când alţii erau stăpâni aici, Românii bucovineni au ştiut ca, pe drumul culturii, — singurul cu putinţă atunci, — să menţie şi să crească iredentismul românesc.

Născute sub zodia gândului de luptă şi jertfă pentru neam,

aceste organizaţii şi-au câştigat, în mod firesc, o însuşire, ce ar trebui să fie condiţie a oricărei instituţii care-şi spune culturală : *absenţa mercantilismului şi a pornirilor reclamagiste.*

Duhul autohton al Bucovinei n'a fost şi nu va fi nicicând exclusivist, — fiecare Român e acasă în Bucovina; el va lupta însă permanent şi dârz împotriva comercializării spiritului de cultură şi împotriva cotcodăcelii care însoţeşte acţiunile de suprafaţă, lipsite de adâncime.

Regionalismul cultural este o realitate care în ţările civilizate constitue un blazon de nobleţe. Şi noi afişăm cu mândrie un regionalism oltean, altul moldovenesc şi totuşi când e vorba de unul bucovinean, mulţi dintre noi au rezerve. De ce ? Când acest regionalism (accentuăm: e vorba numai de cel spiritual) există ca mentalitate, când această mentalitate se afirmă sub semnul celui mai fanatic românism, crescut din sângele nostru ca un scut de apărare împotriva străinismului cutropitor, când viaţa românească şi culturală în Bucovina există aici o leacă mai de mult, decât din clipa când istoria universală a înscris adjustarea pe meleagurile bucovinene a cutărui pretenţios în mare culturalizator de profesie, — de ce să dăm cu tăvălugul uniformizării de stil colhozo-american, peste toate realităţile bucovinene care sânt româneşti, dureros de româneşti, integrate în viaţa şi istoria românească, care trebue să fie viaţa şi istoria românilor de pretutindeni ?

Nu putem înţelege nici un bucovinism de paradă cu Mănăstirea Putna, costume naţionale şi alte etichete, atunci când acestea rămân simple etichete. Dorim o *trăire* bucovineană, trăire pe care au ştiut s'o preţuiască atâţi nebucovineni veniţi aici şi deveniţi bucovineni cu sufletul şi căreia să i se integreze fiecare ins stabilit în Bucovina, — după cum fiecare ins stabilit în Oltenia, va trebui să trăiască viaţa de acolo.

Numai păstrând legătura cu firul de viaţă al trecutului, cu tradiţiile fiecărei provincii, vom reuşi să le dăm fiecăreia strălucirea, pe care o va putea aduce prinos neamului.

Sub acest aspect socotim drept un eveniment de mare importanţă hotărîrea pe care au luat-o societăţile şi instituţiunile culturale româneşti de iniţiativă particulară din Bucovina, de a constitui, prin delegaţii lor, un „consiliu cultural al Bucovinei", care să desbată în comun diversele probleme ce interesează viaţa culturală a Bucovinei, căutând să coordoneze întreaga activitate a acestor organizaţii.

Cea dintâi şedinţă a acestui consiliu s'a ţinut la 28 August 1943, din iniţiativa Societăţii pentru cultură.

Au aderat la acest consiliu: *Societatea pentru cultură cu toate secţiile ei (înf. 1862), Societatea filarmonică (1862), „Armonia" (1881), Societatea Doamnelor române (1891), Muzeul Bucovinei (1892), Societatea Mazililor şi Răzeşilor (1900), Societatea „Ciprian Porumbescu" din Suceava (1903), Societăţile arcăşeşti (1905), Societatea meseriaşilor (1907), Societatea „Tudor Flondor" (1920), Conservatorul de muzică şi artă dramatică (1925) şi Societatea Scriitorilor bucovineni (1938).*

Cea dintâi hotărîre a „consiliului cultural al Bucovinei" a fost

sărbătorirea unui sfert de secol dela întoarcerea Bucovinei în comunitatea românească.

Cu acest prilej s'a ţinut şi un congres al societăţilor bucovinene, congres care a fost onorat de prezenţa guvernatorului Bucovinei d-l general Corneliu Dragalina.

Din desbaterile congresului a rezultat:

III

MEMORIUL BUCOVINEI CULTURALE

„Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina" a luat iniţiativa ţinerii unui Congres cultural al Bucovinei împreună cu toate societăţile culturale, muzicale şi profesionale bucovinene de iniţiativă particulară pentru a discuta problemele ce interesează viaţa culturală şi valorile de artă ale Bucovinei.

In ziua de 27 Octombrie 1943, ziua aniversării a 25 ani dela Unirea Bucovinei, acest congres s'a ţinut în prezenţa d-lui Guvernator al Bucovinei, General C. Dragalina, a autorităţilor civile şi militare, la care au participat toate societăţile culturale şi muzicale ale Bucovinei şi toate secţiile Societăţii pentru Cultură din Bucovina.

Luând în discuţie problemele culturale ale Bucovinei cari cuprind şi pe cele naţionale cu specificul şi nevoile locale, congresul formulează doleanţele şi cererile Bucovinei culturale, cari se confundă în acelaş timp cu elementele esenţiale de întărire a graniţei şi ridicarea potenţialului naţional din acest colţ de Ţară.

Destinul ne-a aşezat pe noi Românii din Bucovina pe aceste plaiuri româneşti, stropite din belşug cu sânge şi lacrimi.

Timp de secole am luptat şi apărat graniţe şi morminte de Voevozi.

Timp de un secol şi jumătate, Românii bucovineni au luptat şi rezistat, singuri şi cu mari greutăţi, politicii de desnaţionalizare a Vienei habsburgice şi puhoiului slav ce năvălea din Galiţia.

In zilele noastre Românii din Bucovina de Nord au fost greu încercaţi de invazia bolşevică din 1940—1941. Bilanţul acelor 12 luni de ocupaţie rusească s'a soldat cu mii de morţi şi 41.000 de Români deportaţi.

Aceste câteva momente din trecutul Bucovinei ajung pentru a arăta în ce măsură a fost slăbit aice elementul românesc.

Imperativul vremii şi interesele superioare ale Neamului reclamă urgent o acţiune serioasă de întărire a sufletului românesc, de solidarizare a tuturor elementelor naţionale cari pot şi trebuie să suporte puterea de rezistenţă şi afirmare românească la acest hotar de Ţară şi Neam Românesc.

Congresul a votat următoarea:

MOŢIUNE

1. Ocupaţia vremelnică bolşevică a Bucovinei de Nord în 1940-1941 cu deportările în masă şi împuşcările Românilor ce voiau să treacă graniţa în Ţară, a slăbit simţitor elementul românesc din

aceste ţinuturi. Până azi nu s'a făcut un recensământ exact al deportaţilor şi celor omorîţi. Până azi nu ştim care e proporţia dintre numărul Românilor şi Ucrainenilor deportaţi.

Şi lucrul acesta nu e lipsit de interes.

Până azi nu s'au luat măsuri de a da satisfacţie morală şi materială acestor sate româneşti mucenice din Bucovina.

Până azi nu s'a luat nici o măsură serioasă de a îngriji şi proteja copiii rămaşi pe urma celor deportaţi sau omorîţi. Capitalul uman e un preţios factor în bipolitica unui stat naţional.

Insistăm foarte mult să înceapă cu o oră mai de vreme opera de ajutorare şi protejare a satelor româneşti din Bucovina de Nord care prin suferinţele, sacrificiile, prin puterea şi dovada lor de încredere în viitorul şi vitalitatea acestui neam, au binemeritat dela Patrie. Aceeaşi grijă de întărire morală şi materială pentru satele româneşti din restul Bucovinei nu poate lipsi.

2. Reînfiinţarea şi readucerea Universităţii în Cernăuţi constitue nu numai o imperioasă dorinţă a Românilor bucovineni ci şi o necesitate naţională de afirmare a spiritualităţii şi culturii Româneşti şi apărare a drepturilor noastre istorice în Bucovina.

3. Această Universitate care trebuie să cuprindă vechile ei facultăţi, cere să fie complectată şi cu o facultate de medicină.

Infiinţarea unei facultăţi de medicină în Cernăuţi ar completa un instrument de înaltă cultură şi ştiinţă românească cum a fost şi ar fi Universitatea din Cernăuţi şi ar corespunde unei adevărate nevoi a Ţării şi sănătăţii publice.

Cele trei facultăţi de medicină din Ţară sunt insuficiente. In toamna 1943 s'au prezentat de pildă peste 6000 candidaţi la facultăţile de medicină şi au fost primiţi abia a treia parte.

Alte ţări mai mici cum e Elveţia au 7 facultăţi de medicină, Finlanda 3 şi România tot trei facultăţi de medicină.

4. Propaganda în afară şi în interiorul Ţării a câştigat în importanţă şi valoare azi.

Această propagandă în interior, această luare şi menţinere de contact cu masele săteşti cere câştigarea sufletului şi încrederii satului.

Ea nu se poate face serios şi cu real folos decât de acei ce au ieşit din aceste sate, ce au bătătorit drumurile satului şi sufletului ţăranului ani de-a rândul şi cunosc specificul regional.

Această propagandă trebuie făcută de misionari şi nu de funcţionari. Aşa a afirmat d-l prof. Alex. Marcu, Ministrul Propagandei în discursul de primire la „Societatea pentru Cultură". Şi acesta e adevărul.

Noi credem hotărît că facem operă de real folos şi interes naţional când cerem ca propaganda în Bucovina să fie încredinţată „Societăţii pentru Cultură din Bucovina", care, în colaborare cu celelalte societăţi culturale de veche tradiţie, îşi asumă toată răspunderea. In Ardeal s'a aplicat cu „Astra" acest principiu şi roadele sunt mai mult decât bune.

5. Deasemenea cerem etatizarea Conservatorului de Muzică şi Artă Dramatică din Cernăuţi şi dotarea şi repunerea în vechile lui drepturi cu tot ce-i trebuie pentru a-şi continua frumoasa misiune ce-o are.

6. Conservatorul, Muzeul Bucovinei și Societățile Muzicale Filarmonica, Armonia, Ciprian Porumbescu din Suceava și Tudor Flondor vor forma un organ central muzical care va avea de scop: culegerea folclorului muzical din Bucovina pe cilindrii sonori, plăci, note etc., tipărirea și răspândirea de fascicole muzicale ieftine pentru școli, sate etc. și crearea unei arhive de folclor muzical.

7. Reînființarea Teatrului Național permanent în Cernăuți cu menirea de a-și desfășura activitatea lui în toată Bucovina.

8. Reorganizarea și ajutorarea atelierelor de industrie casnică ale „Societății Doamnelor Române din Bucovina", care prin trecutul ei constitue o garanție de conservarea și protejarea frumosului port românesc din Bucovina.

9. Arcășiile să fie repuse pe făgașul vechilor preocupări de cultivare a educației fizice a sătenilor și tradițiilor strămoșești.

10. Bucovina, prin tot ce reprezintă în particularitățile și specificul ei local — locuri istorice, păduri, așezări vechi sătești port național, tipuri de țărani, folclor, artă casnică țărănească etc. — să fie supusă unui regim special de conservare și protecție similar unui monument natural.

O deosebită atenție și ajutor să se dea muzeelor existente în Bucovina. Și să nu avem cazuri ca cel al muzeului din Câmpulung, care are o subvenție lunară de 1500 lei.

Săpăturile arheologice din Bucovina, cari până acum au dovedit vechi așezări neolitice, paleolitice și a epocii de bronz, trebuiesc încurajate și ajutate.

11. Mănăstirile, bisericile și monumentele istorice din Bucovina prin neprețuitele lor valori de artă bizantină și arhitectură, încă bine conservate, trebuiesc puse la adăpostul intemperiilor vremii și ignoranței oamenilor.

Aceste bijuterii și valori ale trecutului românesc trebuiesc păstrate și ca documente ale vremurilor de măreție voevodală a Moldovei și ale drepturilor noastre istorice asupra acestui scump pământ românesc. Măsuri urgente de conservare se impun. Și rugăm să se înceapă cât mai curând opera de conservare în înțelegere cu Comisiunea Monumentelor Istorice și I. P. S. Tit, Mitropolitul Bucovinei și Fondul Bisericesc.

12. „Societatea pentru Cultură din Bucovina" care din 1862 stă de strajă neclintită aice și apără patrimoniul național din Bucovina, solicită o mai largă înțelegere a misiunii sale istorice și un mai eficace ajutor pentru a putea da și mai mult, apăra și promova elementul românesc. Nu e locul să aducem aice contribuția și realizările acestui așezământ cultural în timp de 81 ani și nici instrumentele de luptă de azi puse în slujba românismului.

13. Reluarea operei de reromânizare inițiată pe vremuri de „Societatea pentru Cultură", ajutată de „Societatea Mazililor și Răzeșilor din Bucovina", în satele românești ucrainizate din Bucovina și reînceperea unei acțiuni viguroase pentru readucerea la colectivitatea etnică de origine a sufletelor românești ce și-au pierdut limba lnu și conștiința românească.

14. Pe plan economic cerem încurajarea și ajutorarea elementelor românești bucovinene în comerț, meserii, industrie ca si o

largă mână de ajutor pentru satele româneşti prin încurajarea comerţului sătesc, reînfiinţarea de bănci populare, obştii etc.

Oprimarea Românilor din Bucovina în timpul ocupaţiei austriace şi eliminarea lor din profesiunile libere, pribegia din 1940—1941, care le-a distrus şi începuturile de înjghebare şi formare socială, merită o mai atentă şi frăţească ajutorare. Această operă de redresare ce o preconizăm aice este operă de interes general românesc.

Nu ne îndoim că doleanţele drepte arătate în acest memoriu vor găsi înţelegerea şi posibilităţile de realizare.

Bunăvoinţa cu care d-l Guvernator a primit această moţiune şi a analizat-o în faţa congresului, făgăduind întregul Domniei-Sale sprijin pentru toate revendicările, poate fi un semn că drumul „consiliului cultural al Bucovinei" este cel bun.

D. V.

(Repr. din *Revista Bucovinei*, Cernăuţi, Anul II, n-rul 11, Noemvrie 1943, pg. 540—547).

CRONICA LITERARĂ

AUREL CHIRESCU: STINSA OGLINDIRE

COLECȚIA „CONVORBIRI LITERARE", 1943.

GRIGORE I. GRECU: VISE DIN ȚARA FAGILOR

BUCOVINA, 1943.

RADU PĂTRĂȘCANU: CÂNTECUL ARGONAUȚILOR

COLECȚIA „CONVORBIRI LITERARE", 1943.

După un răstimp de mai mulți ani dela apariția primului său volum de versuri „Finister", în care interval activitatea sa lirică s'a desfășurat în chip prodigios în diferite reviste literare, Aurel Chirescu apare cu al doilea volum de versuri „Stinsa oglindire" în Colecția „Convorbiri Literare".

Cu acest nou volum, tehnica lui Aurel Chirescu se dovedește cu mult promovată față de stadiile anterioare. In ce privește deținerea și folosirea lexicului poetic, făurirea versului, plămădirea imaginilor și a melodierilor interioare ritmurilor și strofelor, poetul ni se înfățișază, aproape pretutindeni, pe un plan de ridicată reușită. Cu continua reprezentare a unor poeți de talia lui P. Valéry și L. Blaga, a căror operă desvălue în majoritatea cazurilor, pe deoparte surprinzătoarele procedee tehnice ale liricei lor, pe de alta, o amplă și variată gamă de teme și sensuri tot atât de stranii, tânărul poet s'a adâncit tot mai mult spre un tărâm poetic aparte oarecum, în ce privește orientarea conceptuală, care prevalează și înăbușă adeseori sensibilitatea lirică, reușind versuri de adevărată vigoare imagistică și muzicală, circumscrise însă unui cadru de singularitate sensitivă sau fără prea mare arie de atingere cu afectivitatea obicinuită, care irumpe, cutremură, invadează. Imaginea lirică, plăsmuită de poet cu infinite precauții de giuvaergiu se păstrează îndeobște la un nivel de potențare spirituală, într'un tărâm de luceferi și serafi, pe un plan al duhurilor nevăzute, și cutremurarea poetică nu poate fi reprezentată decât de un special și rafinat simț intelectual, nu de cele corporale cari întregesc inevitabil orice emoție sufletească. Poezia lui A. Chirescu pare să se adreseze astfel unei laturi cât mai ridicată în activitatea intelectuală, dealtfel ca și cea a lui Valéry sau L. Blaga de cari am amintit mai sus.

Emoția lirică se găsește astfel captivă forturilor sale centrale, fără prea mulți sorți de evadare. Cuvintele, atât prin felul în care sunt alese cât și prin întovărășirea lor, își părăsesc savoarea ca și valențele unei simțiri sociabile, adecvându-se unor criterii pure, impuse de poet.

Redăm, ca exemplificare, câteva strofe de măestrită închegare poetică, în care își dovedește autorul cu prisosință darurile și tehnica sa, străine însă de acea simțire care se cere imperios a fi unanim împărtășită:

Fântâna ta e — dincolo de vis —
Tărâmul recei destrămări, Narcis...
Adânc, în strălucirea ei de iască,
M'afundă fără să mă oglindească.
(Fântâna lui Narcis, p. 37)

Prin cântecul meu trec amare ape
Ce nu se sting la margine de cer.
Pătrunde dâra lor până aproape
De inima 'mpietritului mister.
(Am cunoscut, pag. 31)

Lin risipit în sprintenă lumină
Din mii de părți, din nesfârșite zări
Mă'nvălue imensă, ca o apă,
Răcoarea ei hieratică, senină.
(Frumoasa dimineață, pag. 35)

Numai cu tine, pui de vis,
Treceam prin zodie și prin scris,
Ca Făt-frumos prin basmu'nalt,
Dintr'un tărâm în celălalt.
(Doine, I, pag. 41)

In această haină fermecătoare ni se înfățișază aproape toate strofele volumului Stinsa oglindire, dar în majoritatea lor — ca și aici — elementul care înlesnește și adâncește simțirea este *cunoașterea*, cunoașterea mitului, fabulei, gândului sau motivului ascuns; simțirea nu se degajă fluidă și necondiționată.

Iată și versuri a căror perfectă muzicalitate impusă de poet nu le face totuș susceptibile portativului de simțire mai generală:

Freamăt mi-e dorul de tine.
Lac de lumină cu linii line.
(Sol stins, pag. 19)

Esențe vii din 'naltele grădini,
Ce'ntind peste movilele de umbră
Un val de albe 'nmiresmări de crini.
(Cearcănul serilor, pag. 33)

Și totuș, în ciclul „Doinelor", dat fiind faptul că poetul încearcă să-și adapteze forme și ritmuri poporane, se simte totodată silit să încorporeze la tehnica sa și oarecari simțăminte cari devin mai comun înțelese:

Dărui-m'aș și n'am cui,
Dărui-m'aș dorului
Și însingurării lui.
Dar nu-i dor ca să-mi încapă
Marea cântecului apă,
Largul visului coclaur
Prins în nalte râni de aur.
(Doine, III, p. 45)

Mai departe, într'unul dintre cântece, sentimentul morții atât de puternic și de general oamenilor, răsbate de sub gingășia măestritelor versuri ale lui Aurel Chirescu, descătușând o cât mai largă și liberă înfiorare lirică:

Redăm poezia în întregime.

O, acest nesfârșit și rece ceas
Al înoptării fără țărm cu zori.
Această vale-a plângerii ce, uneori,
Cu vuet stins mă cere ca un glas!

Voi, îngerii mei dragi, dece plecaţi,
Au nu v'am ospătat cum trebuia?
Dacă pădurea morţii nu vuia
E-adevărat că nu mă părăseaţi?

Lumină, tu, pe care te-am cântat
Şi înspre cer ca pe un steag te-am fâlfâit,
Semeţ şi dârz, în orice răsărit, —
Şi tu, o, sora mea, ai înoptat!

In ora stearpă, fără zori şi îngeri,
In noaptea asta rece, de pământ,
Atât am mai rămas: un aspru vânt
Vuind peste păduri şi văi cu plângeri.
(Cântecele singurătăţii, XII, pag. 73)

Sensibilitatea lirică este mult mai vădită în acest poem; cutremurarea emotivă nu este numai a lui, ci şi a noastră şi ea urmează cât mai nemijlocit lecturii. Poetul, care şi'n acest de-al doilea volum de versuri, ca şi în primul, se dovedeşte a fi cântăreţul celuilalt târâm, de dincolo de lume, reuşeşte de astădată — în această poezie —, descinzând depe cosmogonia sa mitică înspre teluric şi cât mai omenesc, să aducă o fericită încoronare artei sale, pe care se pare a o păstra încă în verigile unui studiu de deschisă desăvârşire. Cuvintele în ele însele, ca şi metaforele folosite, au mai multă vigoare şi spontaneitate evocativă.

Intr'o oarecare măsură, reuşită din acest punct de vedere, trebue să socotim şi tema lui Iisus, destul de mult desbătută în poezia noastră:

Erai al meu şi-al lor atunci, Iisus,
Ecou de taină-al bucuriei strânse
In plânsul ce ne vestejea obrajii.
Erai un cântec mare peste viaţă,
Peste amiaza ei neliniştită,
Stingându-i arşiţa ca o răcoare...
L-aud şi-acum dar nu îşi mai adie
Deasupra frunţii freamătul senin,
Ci suie'n mine din adânc ivită
O prea nepământeană melodie.
(Fiul omului, pag. 23)

Cu vădite urme ale poeziei lui Blaga, pe alocuri, în ce priveşte lexicul, orientarea tematică şi atmosfera uneori, volumul lui Aurel Chirescu denotă totuş stăpânirea unei sume de mijloace tehnice par'că mai bine studiate şi apropiate, datorită cărora forma versurilor sale a căpătat o aleasă şi fericită factură. Un pitoresc de imagini şi o muzicalitate aparte răzbat prin toate strofele sale.

Tot ce rămâne de recomandat poetului este o cât mai mare stăruinţă pentru coborîrea substanţei temelor sale specifice, înalte, către planul simţirilor mai generale omeneşti, cu cari trebuesc împletite spre a se înlesni veridica sensibilitate lirică. Altfel, atât de fermecătoare şi melodioasă, poezia sa ar rămâne, în marea ei majoritate, rece.

*
* *

După o destul de restrânsă activitate poetică manifestată în diversele publicaţii bucovinene Grigore Grecu apare pentru prima oară cu o parte din opera sa strânsă în volumul de faţă, întitulat „Vise din ţara fagilor".

Poezia lui Grigore I. Grecu se situiază fără greş pe adevărata linie a poeziei bucovine tinere, înfăţişată mai cu seamă de unele talente reale, cum sunt cele ale lui Teofil Lianu, Vasile Posteucă şi alţii, cari — duşmani ai extravaganţelor moderniste hazardate — s'au păstrat totdeauna în cadrul unor procedee şi mijloace de exprimare cât mai simple şi pe făgaşul unei simţiri poetice fără tăgadă.

Credincios acestei linii caracteristice, Grigore Grecu foloseşte aceleaşi mijloace simple, mişcându-se necontenit pe o gamă de sentimente cât mai obicinuite, reuşind aproape pretutindeni să se păstreze în marginile unei sensibilităţi lirice evidente, in ciuda multor stângăcii pe cari le dovedeşte, atât în mânuirea versului, cât şi a limbii. Imaginile, ca şi întreaga substanţă poetică a strofelor sale sunt smulse din sânul de curată şi sănătoasă viaţă ce sălăşlueşte în satele, pe şesurile, plaiurile şi crestele împădurite ale ţinutului său natal: Ţara fagilor — Bucovina, acolo unde obârşia şi copilăria, sub pecetile aprige ale destinului, şi-au plămădit bucuriile şi durerea, cântecul hărăzit să-l urmeze pe poet în lungul vieţii şi al peregrinărilor sale, călăuzindu-i visele. Acolo au rămas icoanele sale dragi: Suceava — cetăţile'n mină —, Bistriţa, şi zorile şi nopţile în munţi.

Nu simţi trăirea sarbădului dor
Ce te-a unit cu lutul şi păcatul,
Şi'n tine simţi crescând aripi de sbor.

O cât de blânde-s nopţile cu lună
Când plâng la stâni tălăngile de oi
Şi glas de bucium munţilor răsună.
(Nopţi în munţi, pag. 9, 10).

Şi tot acolo se găseşte înmormântată amintirea scumpă a mamei:

Mi-e plin şi sufletul şi inima de teamă
Că n'am să te mai văd vreodată mamă,

Ce-ai fost copilăriei mele pază
Şi frâu de foc pornirii ce cutează

Să-şi cuibărească viperele'n mine
Şi-mi clatină credinţa'n Cer şi tine.

M'ai legănat cu doina şi cu vântul
Şi mi-ai ţesut pe buze reci cuvântul

Ce orişicând cu tine începea
Şi tot cu tine, mamă, se sfârşea.
(Mama, pag. 17)

Invierea, anii dragi şi carul copilăriei tot acolo i-au rămas şi'ntr'acolo se îndreaptă azi cruntele remuşcări:

Dar azi'am strâns păcat peste păcat,
Rob de oraş în multul meu amar
Din lumea mea de vise dezertat
Ca un bătut de ploi străin fugar.
(In carul din copilărie, pag. 20)

Şi i-a mai rămas:

Fecioară albă-a clipelor deşarte,
Ce vis urît iubirea ne desparte!

Cred uneori că n'ai fost decât mit
In viaţa mea de doruri chinuit.
(Tu n'ai fost vis, pag. 48)

Dar iubirea pierdută a Mariei abundă şi poetul rătăceşte uneori paşii săi molcomi prin fruntariile prea vădite ale poeziilor arhicunoscute, cum ar fi a lui Eminescu, spre exemplu:

Revarsă ploaie de scântei
Albind cărării noastre

De pierdem paşii prin alei
Să strângem flori albastre.

(**Vise**, pg. 33)

Aceasta însă nu-l împiedecă pe poet, ca — pe tema aceleiaş curate şi sfinte iubiri — să brodeze evocări de cea mai ascuţită şi cuprinzătoare gingăşie:

Te chem din amintiri, te-adun din soare
Din clinchetul sălbatec de isvoare,

Din catifeaua albelor petale
Din mirosul de miez de portocale,

Din tot ce-i mort da'n care tu eşti vie
Ca o perdea de albă feerie.

Din panglici te adun şi din regrete,
Din umbre de'nserări cu siluete,

Din cântece de dor şi din cuvinte,
Din lucruri mici dar toate dragi şi sfinte,

Din tot ce am, din tot ce mi-ai lăsat
Frumos şi bun când te-ai înstrăinat.

Te-adun din gând şi te sărut apoi,
Ca pe o albă floare de trifoi.

(**Incerc să te aflu,** pag. 50).

O mai duioasă şi totodată măiastră reconstituire a personalităţii iubirii nu era posibilă. Inchegarea lirică, dintr'un întreg divers de amănunte, nuanţe sufleteşti sau palide umbre ale amintirii, denotă un poet chiar de mai multă amploare.

Exemplificarea ar putea continua astfel până la întreaga redare a poemelor lui Grigore Grecu. In toate găsim răspândită aceiaş simţire poetică, simplă în formele sale, dar mişcătoare, cuprinzătoare. Peisaj, imagine, totul, se ridică pe un sâmbure de simţire, gata pururi să fie împărtăşit de sufletul cititorului, fără o sforţare aparte.

Poate că — cu prilejul vreunui nou volum — îl vom regăsi pe poet în desfăşurarea altor teme, pe un plan sufletesc şi spiritual mai înalt şi cu înlăturarea totodată a unora dintre slăbiciunile de formă pe cari i-le întâlnim azi.

Ne întemeem această nădejde a propăşirii sale poetice pe talentul dovedit cu prisosinţă de acest volum de început, semănat cu atâta rodnicie.

*
* *

Cu „Cântecul Argonauţilor", apărut în Colecţia „Convorbirilor Literare", Radu Pătrăşcanu ne prezintă primul său volum de poeme. Activitatea sa poetică de până acum ne-a fost înfăţişată în câteva dintre periodicele noastre literare.

Destul de tânăr, poetul se vădeşte încă în perpetuă căutare. Se găseşte în căutarea temelor, lexicului, ritmurilor, modulărilor muzicale, apte să-l scoată de pe orbita înrâuririlor înăbuşitoare, catastrofale îndeobşte debuturilor. Supleţa talentului pe care-l denotă, îl readuce totuş, în majoritatea cazurilor, la poziţii interesante printr'o simţire poetică bine dozată unui cerc de imagini la fel de cântărite ca îndrăzneală. In continuarea acestei afirmaţii, va trebui să subliniem cu mai multă vigoare, că poetul, care se arată a fi un mare iubitor al muzicalităţii versului şi pitorescului, mai dovedeşte totodată şi o ascuţită intuiţie, cu care suspendă de cele mai multe ori şirurile drepte ale descripţiilor, firele înţelesurilor logice, lăsând loc, fie sugestiilor unei imaginaţii savuroase, fie unei simţiri poetice, care durează cu adevărat.

Indicăm în acest sens poezia: „Moartea Cerbului", în care toate stadiile premergătoare desnodământului apar ca o elaborare a creaţiilor imaginaţiei noas-

tre, pe care poetul ne-a stimulat-o, din loc în loc, spre a-i pune final pecetea sensibilităţii sale poetice :

Isvoarele şoptesc aproape
Luceafărul de ziuă se topeşte
Şi sufletul cerbului porneşte
Pe linişti şi cântec de ape.
(Moartea cerbului, pag. 64)

Aceeaş procedare o găsim şi în „Vânătoare", unde nu ne sunt arătaţi, nici vrăjmaşii şi nici lupta luntraşului, încheind par'că tot atât de tare ca şi finalul din „Craiul Ielelor" al lui Goethe :

Târziu către ziuă, târziu
O undă 'nroşită se'ntoarce în port,
Ducând în spinare un negru sicriu
In care luntraşul se leagănă mort.
(Vânătoare, pag. 14)

Poetul se dovedeşte a stăpâni în chip hotărît câteva dintre instrumentele, dintre procedeele fără tăgadă ale artei, ca să nu-i reproşăm câte unele înrâuriri căroia se lasă furat fără niciun alt beneficiu compensator .

Slută-i noaptea, ziua slută —
Noaptea-i ziuă, ziua noapte
Vreau lumină, beau cucută —
Număr zece, iese şapte.
(Cerc, pag. 67)

Sau :

De ani, de ploaie şi de vânturi
Pe zidul vechi s'a şters pictura;
Din Sfântul Gheorghe a rămas armura
Din ceilalţi amintirea pe mormânturi.
(Mânăstirea Antim, pag. 57)

Sunt simţiri străine, de împrumut, cari nu pot echivala în niciun caz cu accentele de simţire proprie, risipite în versuri de factura celor de mai jos:

Aplecaţi de fiecare seară
Trecem obosiţi prin răsvrătiri
Tinereţea — râs de primăvară —
A rămas pe undeva prin amintiri.

A rămas ca nişte sboruri grele
Când în toamne rugineşte via;
Peste vârfuri triste de muncele
Face semn cu mâinile copilăria.

. . . .

Tinereţea a rămas în urmă undeva —
Anii o alungă mai departe —
Râde doar bunicul cu obraji de mucava
Cu un ochi în viaţă, cu un ochi în moarte.
(Ochi de întunerec, pag. 59)

Nostalgia tinereţii care se duce se conturează vădit dintr'un capital de simţire personală şi ni se împărtăşeşte, pe deasupra tuturor deosebirilor concrete sau biografice cari stau între noi, prin acea largă vibraţie sufletească, menită să ne mişte, să ne transpună în starea cuvenită.

Erotica poetului, ponderată, — nu izbucneşte în descărcări distonante de sentimente furtunoase sau furibunde, ci rodeşte în versuri pline de-un pitoresc gingaş sau stăpânit :

Când creşte visul lujer de-auroră
Tot cerul între rime îl cuprind

Şi'n dorul adoratei mă trezesc scriind
Cu luna lângă frunte că mi-i soră.
(**Necunoscut şi singur**, pag. 7)

Sau :

Pe umerii rotunzi şi moi
Cad cozile — doi şerpi — pe spate...
Hai, Ogio San, pe drumuri neumblate
Să vezi ce consânzene sunt la noi.
(**Floare de lotus**, pag. 32)

Iată, în schimb, şi versuri scurte, în rime line, dulci, exerciţii de spontaneitate şi virtuozitate melodică :

Cântec lin,
Cântec lin,
Să te-ajung
Ori să te-alin ?

Pasărea care-a plecat
Avea sufletul curat...
Cântec lin
Şi cântec drag,
Pasărea-mi cânta în prag.
(**Pasărea care s'a dus**, pag. 52)

Poema însă al cărei titlu a fost împrumutat volumului — Cântecul Argonauţilor — se dovedeşte de o sensibilitate cât mai descătuşată; ea alcătueşte crezul de viaţă şi de artă al poetului, care — tânăr şi pornit spre sacrificiu, ca orice tânăr generos — îşi visează risipirea în marea enigmă a aventurii gândului şi faptei. Redăm o parte mai caracteristică a acestei poezii:

Intr'o zi prieteni,
Intr'o zi,
Când şi stelele s'or ofili,
Vom pleca prieteni într'o dimineaţă —
Vom pleca spre ţărmuri şi spre ceaţă,
Vom uita pe Rilke şi pe Valéry.
. . . .
Numai paşii vor rămâne'n timp
Apăsaţi şi roşi de închisoare,
Să ni-i plângă fiecare anotimp
Vara, toamna, iarna... fiecare !

Şi din visul ce-a crescut odată
Ca sub streşini curpenul de viţă,
Va ciopli o mână minunată,
Va ciopli din oase o troiţă.

Când vom fi departe
Intr'o zi
Peste toamne, peste ani
Va veni o fată
Să se roage pentru cei plecaţi
Va veni o fată din Carpaţi.

Iar în slova unui meşter de cuvinte
Peste ani, viforniţi, peste scrumuri.
Şi-or aduce şi de noi aminte
Rătăciţi în veacuri şi pe drumuri !
(**Cântecul Argonauţilor**, pag. 73).

Sunt miragii aurite cari, poate, determină plecările, atât pe cele voite, cât şi pe cele nevoite, dar vremea şi-aşterne ceaţa şi răceala peste toate, de

unde le desgroapă numai câte un semn de pioasă aducere aminte — o troiţă, o fată care se închină sau prinosul întârziat al vreunui meşter de cuvinte.

Desigur, nu-l putem socoti pe Radu Pătrăşcanu drept un poet pe deplin realizat. Poezia sa atât de eterogenă, totuş, a fost capabilă să ne provoace mari surprize şi nedumeriri şi-i aşteptăm orientarea realizărilor viitoare cu o îndreptăţită curiozitate.

Alexandru Ionescu

E. TURDEANU: MANUSCRISE SLAVE DIN TIMPUL LUI ŞTEFAN CEL MARE

(CERCETĂRI LITERARE V, 1943, p. 101—240 şi XIII PLANŞE)

Autorul a adunat din toate cataloagele şi descrierile de manuscrise slave ale bibliotecilor din Europa, plus din cele câteva manuscrise pe cari le-a putut cunoaşte direct, orice ştire a putut găsi despre manuscrisele slave scrise în Moldova în vremea marelui Ştefan. S'a strâns astfel la un loc opera literară, toată în limba slavonă, din vremea învingătorului dela Baia, câtă se află azi la îndemâna cercetătorilor. Sunt în total 47 de manuscrise, o cifră impresionantă, care arată o desvoltare culturală destul de importantă. Autorul cu o răbdare de benedictin a folosit o bibliografie vastă, izbutind să facă descoperiri preţioase, căci cea mai mare parte din aceste manuscrise nu fusese semnalată până acum la noi. E destul să spunem că N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, Bucureşti, 1934 nu cunoştea decât patru manuscrise cu miniaturi din vremea lui Ştefan cel Mare, pe când acum d. Turdeanu menţionează 20.

Dintre manuscrisele menţionate sau descrise de d. Turdeanu, putem aduce unele completări în privinţa *Mineelor* pe Ianuarie şi Februarie ale lui Ioan Tăutul logofăt (descrise la p. 161—163, după însemnările lui I. Bianu). Am văzut acest Minei la Liov în Biblioteca Ossolinski, el poartă nr. 368-I şi are 201 ff., e scris pe hârtie, în întregime de aceiaşi mână, cu iniţiale ornate în roşu. Deasupra primei pagini stă scris „Minei ruskaia". Pe interiorul copertei este o iscălitură, pe care n'am putut-o descifra, urmată de cuvintele: „...*ot svêtaa Mitropolii, v lêt 7184 (1676), mêseţa Ghenarii 2 dni*". (...„dela Sfânta Mitropolie, anul 1676, luna Ianuarie 8 zile) şi o însemnare polonă din care rezultă că manuscrisul este dintre cele dăruite bibliotecii „înainte de anul 1844". Postfaţa din 1492, reprodusă de d. Turdeanu, se află la f. 201-v. Ultimile două rânduri nu sunt, după cum am putut observa, scrise peste alt text ras, cum greşit afirmă I. Bianu, ci sunt adause dedesupt de altă mână, cred tot de un contemporan. Am izbutit să citesc numele mânăstirii care a fost lăsat în alb de I. Bianu: este scris destul de lizibil *Homor* (hramul dealtfel coincide). Deaceia lectura după care manuscrisul ar fi fost cedat unei biserici din Iaşi nu se mai poate susţine (Cf. însă N. Iorga, **Inscripţii**, II, p. 364 şi M. Costăchescu, *Arderea Târgului Floci*, p. 65). Cred că însuşi logofătul Tăutul a dăruit Mineele mânăstirii Homor din Bucovina, regiune unde acest boier avea proprietăţi.

D. Turdeanu nu se mulţumeşte să dea o simplă descriere a manuscriselor slave din vremea marelui domn, cu reproducerea însemnărilor istorice; D-sa dă o serie de lămuriri, aşezând aceste lucrări în cadrul culturii vremii. Cu drept cuvânt observă autorul că se poate vorbi de trei faze ale desvoltării literaturii sub Ştefan cel Mare. Prima fază (1457—1466) e vremea aşezării în scaun, cu svonuri de nelinişte din partea pretendenţilor la tron şi a boierilor; producţia literară e atunci foarte săracă. Perioada a doua (1466—1489) este epoca marilor lupte ale domnului cu Ungurii, apoi cu Turcii; din punct de vedere cultural este în legătură cu fundarea mânăstirii Putna, unde se dă un nou avânt scrisului slavon. A treia perioadă (1489—1504) este cea mai bogată: 22 de manuscrise din 47 şi anume cele mai fastuase, cu miniaturi

splendide și cu bogate legături în aur și argint. Această perioadă corespunde și cu o egală înflorire în arta arhitecturii, a picturii bisericești și a broderiilor. D. Turdeanu crede că după perioada de *crucidată* a urmat perioada de *renaștere culturală*, domnul adică desamăgit în visul său de luptă creștină s'a întors către biserică și cultură. E ușor de dovedit însă că Ștefan nu „s'a plecat sub povara fatalității" și n'a renunțat până la moarte la cruciată. Dimpotrivă, tocmai în această perioadă el face apel la Ivan III al Moscovei, la Alexandru al Litvaniei, pentru a reîncepe lupta generală a creștinătății. I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, p. 384—385, scrisoare a lui Ștefan către Alexandru al Litvaniei din 1493; „Milostivirea Voastră să rugați pe frații m. v. cari șed în domniile lor și chiar pe alți prieteni ai m. v., pe cari m. v. ii cunoașteți, ca toți să-și intoarcă fața spre păgânătate și m. v. împreună cu ei. Și să dea Dumnezeu ca creștinătatea să nu se clatine și să nu piară în zilele m. v.". *Ibidem*, II, p. 411, din 1498, către Ivan al Moscovei: „Toți craii și toți domnii creștini, câți sunt și toate părțile Apusului și toate țările Italiei se unesc și se grăbesc și ar dori să meargă împotriva păgânilor. Ar fi bine să ai și tu pace cu creștinii și să te scoli împreună cu toți domnii creștini împotriva păgânătății". In pacea încheiată cu Polonia la 1499 se prevede deasemenea o cruciată contra Turcilor (*ibid*, p. 432). Este meritul d-lui Turdeanu că a distins această perioadă de înflorire a culturii în domnia lui Ștefan, dar credem că sensul ei nu este o renunțare, o întoarcere spre alte idealuri pașnice. Domnul a avut o perioadă de pace mai lungă, care i-a îngăduit să folosească averea lui pentru cultură. Această cultură era însă în întregime o rugăciune către Dumnezeu: cărți bisericești sau de învățătură morală, ridicare de biserici, împodobirea locașurilor sfinte. Ștefan nu făcea o deosebire între politică și cultură, ambele erau sfinte: apărarea creștinătății împotriva păgânilor. Și această apărare, se putea face și cu armele și cu rugăciunea, amândouă se împleteau spre un scop unic. Cred că așa poate fi înțeleasă figura lui Ștefan în cadrul vremii lui.

Pe lângă caracterizarea generală a literaturii slave în vremea lui Ștefan. d. Turdeanu arată în amănunte câte va fapte interesante, ca trecerea caligrafilor dela mânăstirea Neamțului la Putna, odată cu ridicarea noii ctitorii a lui Ștefan, precum și la Humor, apoi faptul că în Moldova lui Ștefan, pe lângă cărțile propriu zise bisericești se scriau și *pravile de legi* (cf. interesanta comparatie a Sintagmei lui Matei Vlastares copiată de Ghervasie dela Neamț la 1474 cu manuscrisul sârb dela Kruședol din 1453. Manuscrisul moldovenesc urmează textul unei Sintagme mai complete și ca limbă este în verisune medio-bulgară), apoi cărți de învățătură (cuvintele părintelui Dorotei) și chiar apocrife.

Analiza numelui scriitorilor manuscriselor slave din vremea lui Ștefan făcută de autor arată, afară de o serie de nume monastice ce nu spun nimic, că mulți din purtătorii lor erau Români (Mărășescul, Dumitru diacul). Avem a face *nu cu o literatură a streinilor pe pământ românesc, ci cu o literatură românească în haină streină.*

Mai observăm că cea mai mare parte din manuscrise sunt donate sau scrise din porunca domnului însuși. Concluzia: avem o cultură sub egidă domnească, ce pornește dela persoana și dela curtea domnului. In afara domnului și a familiei sale abea dacă putem cita trei manuscrise (din 47) scrise din inițiativa boierilor: Mineele lui Ioan Tăutul logofăt, Tetraevanghelul logofătului Mihul scris în exil la Liov și Tetraevanghelul pitarului Dorin (dealtfel nu este absolut sigur că acest din urmă manuscris este din vremea lui Ștefan cel Mare). Suntem in plină epocă voevodală, epoca boierimii nu începuse încă.

Ciudat este însă că pe lângă acești doi-trei boieri nu apare în nici un manuscris numele vreunui mitropolit sau episcop al Moldovei, cari nu par a fi avut vreo inițiativă în producerea literaturii slave a vremii. Se știe că în prima parte a domniei lui Ștefan a păstorit până la 1477 mitropolitul Theoctist, cel care a uns pe marele domn la câmpia Direptății. „Trebui să vie în scaunul din Suceava, cu câtva timp înainte de suirea pe tron a lui Ștefan cel Mare, Theoctist, despre care s'a zis că a fost și el un slav, pentru ca studiile de

slavoneşte să înflorească", scrie N. Iorga (*Istoria literaturii române*, I, ed. II, Bucureşti, 1925, p. 99). Totuşi nici un text bisericesc, nici o ctitorie nu ne a rămas dela acest ierarh al bisericii şi de la primii lui urmaşi în scaun. Abea în veacul următor, dela Theoctist II (1508—1528) avem un Tetraevangheliar slav din 1512 cu cunoscuta inscripţie despre războiul de la Codrii Cozminului (Melhisedec, *Catalogul manuscriselor mânăstirii Neamţului*, Revista pentru istorie, arheologie şi filologie, III, 1884, p. 140 şi acelaşi, *Notiţe istorice şi arheologice*, 1885, p. 2—3. Al. Iaţimirskii, *Slavianskaia i russkia rukopisi rumunskyh bibliotek*, S. Petersburg, 1905, p. 621—633). Cred că dela acelaşi Theoctist II, despre care cronicarul Macarie spune că era un mare cărturar, şi nu dela cel dintâiu, provine şi o cruce cu miniaturi sculptate, necunoscută istoricilor noştri până acum. Crucea se afla la 1911 in muzeul bisericesc din Jitomir în Ucraina; miniaturile reprezintă „opt praznice ale Domnului Hristos şi ale Maicii Lui şi şase sfinţi" şi poartă inscripţia: „*Molba raba Bojiia mitropolita Teoctista*" (Rugăciunea robului lui Dumnezeu, mitropolitul Theoctist). Descrierea la N. I. Petrov, *Rumynskia hudojestvennie pametniki v Rossii i vozmojnost vliiania ih na russkoe iskustvo* (Obiecte de artă româneşti în Rusia şi posibilitatea unei influenţe a lor asupra artei ruseşti), în *Trudy* (Lucrări) ale celui de al 14 lea congres arheologic din Cernigov în 1903, II, Moscova, 1911, p. 91.

Din absenţa lui Theoctist I şi a tuturor mitropoliţilor şi episcopilor moldoveni din vremea lui Ştefan dela opera de patronare a răspândirii cuvântului lui Dumnezeu şi a ctitoriilor bisericeşti suntem siliţi să tragem o concluzie precisă: *Intreaga cultură bisericească slavonă din vremea lui Ştefan vine dela curtea domnească;* domnul este fundator de mânăstiri şi patron al bisericii şi nu ierarhii bisericii, care in acest secol rămân în umbră cu un rol şters.

Lucrarea d-lui Turdeanu se termină cu facsimile de mare interes, în special miniaturile Tetraevanghelului dela Hârlău din 1504, azi aflător la Cetinje, pentru prima oară reproduse.

Studiul întreg este un model de cercetare îngrijită şi conştiincioasă.

P. P. Panaitescu

DAN SIMONESCU: SPIRITUL CRITIC IN ISTORIOGRAFIA VECHE ROMÂNEASCĂ

BUCUREŞTI, 1943.

Sub titlul de mai sus, profesorul Dan Simonescu publică, după propria-i mărturisire, „ceva mai mult şi ceva mai puţin" decât a explicat la prima lecţie de deschidere a cursului de Izvoarele interne şi externe ale Istoriei Românilor dela Şcoala de Arhivistică din Bucureşti, ţinută la 19 Noemvrie 1942, — pentrucă, pe de o parte, adaogă şi lecţia de deschidere ţinută la Facultatea de Litere şi Filosofie din Iaşi, la Catedra de Istoria literaturii române vechi (18 Februarie 1943), iar pe de alta, pentrucă a lăsat la o parte unele amănunte de metodologie....

Aşa cum istoria spiritului critic în cultura românească a secolului al XIX-lea a fost cercetată, încă din 1906, într'o serie de articole publicate în *Viaţa Românească*..., de G. Ibrăileanu, care observa cu dreptate că „Moldova a dat românismului cultura sau, mai propriu, *posibilitatea de cultură*, prin spiritul critic", d. Dan Simonescu conturează acum spiritul critic manifestat în istoriografia veche românească, la cronicari, sub două aspecte: „întâi, ca o nevoe imperioasă de a consulta, pentru alcătuirea istoriei neamului, diferite isvoare istorice; al doilea, sub forma unei critici sociale".

Nu este vorba, desigur, de istoriografii slavo-români din sec. XVI cari, mulţumindu-se cu informaţiile puse la îndemână de cancelaria dom-

nească, împrumutate atât de servil din hronograful bizantinului Manasses, încât desfigurau deseori chiar și cuprinsul real al cronicii lor (v. Ion Bogdan, Letopisețul lui Azarie, 1909, și Dr. Margareta Ștefănescu, Cronica lui Manasses și literatura româno-slavă și română veche, — extras din *Arhiva*, 1927, Nr. 3—4), ci de cronicarii cărturari Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin, Ion Neculce, Constantin Cantacuzino Stolnicul, a căror concepție istorică și metodă de lucru este cu de-amănuntul cercetată.

Vom înțelege din paginile acestui studiu truda lui Ureche, cercetătorul cu migală al cărților streine, întru descifrarea adevărului, ca să nu afle *scriitoriu de cuvinte deșarte, ce de dereptate;* vom prețui cu mai multă îndreptățire pe Miron Costin, pentru vederile nouă aduse în preocupările euristice ale înaintașilor săi, pentru înțelegerea pornită dintr'un spirit critic mai adânc, „dus uneori până la explicarea faptelor cu o atitudine filosofică în fața evenimentelor", — și vom iubi mai adevărat pe bătrânul Neculce, citind istoria nemincinoasă a vremii aceleia în însăși inima lui...

Este dela sine înțeles că în puținele pagini pe cari le-a consacrat acestei teme, autorul nu a urmărit decât să aleagă firul unei probleme, dealungul căruia se va putea merge cu folos. Schițând, astfel, numai planul general al unui studiu care ar putea aprofunda problema, d. Dan Simonescu arată că într'o asemenea lucrare „trebue să se ție însă seamă că se vor întrebuința mijloace și metode de investigație deosebite în parte de acelea aplicate literaturii și culturii moderne, cerute de natura însăși a culturii și literaturii noastre vechi" (p. 18). Sau în altă parte: „Un cunoscător al limbii latine (în care s'au scris cele mai multe cronici polone și maghiare) ar putea întreprinde un studiu comparativ și ar dovedi că, în ce privește tehnica istorică și spiritul critic, marii cronicari moldoveni din sec. XVII, D. Cantemir și Stolnicul Const. Cantacuzino din Muntenia și-au însușit în mod desăvârșit elementele culturii occidentale și că nu sunt întru nimic inferiori modelelor lor istoriografice...".

Insemnătatea acestor pagini de studiu este deci îndoită: prin contribuția însăși istorico-literară, cum și prin sugestiile pe cari le cuprind, ele sunt menite să-și dea în curând rodul în câmpul nouilor cercetări asupra literaturii române vechi.

Scrisă pentru începutul unui curs universitar, lucrarea d-lui Dan Simonescu se adresează, deopotrivă, specialistului și simplului cititor iubitor al trecutului, căci amândoi vor găsi în ea notații interesante pentru spiritualitatea culturii noastre.

Nicolae Predescu

CRONICA REVISTELOR

■ **Cronicar,** Indreptar pentru cultură, literatură și artă. — Prim redactor: **Gh. Noveanu.** — Comitetul de redacție: **George Z. Antonescu, Constantin Bivolaru, George Drumur, Radu Gyr, Dumitru Isac, Artur Noveanu, Dan Smântânescu, Isidor Tudoran, George Todoran, Aurel Vasiliu, E. Ar. Zaharia.** — Secretar de redație: **G. Z. Antonescu.** — Apare lunar. — Redacția și ad-ția: str. Ion Grămadă 10/II — Cernăuți. — Anul I, nr. 1, Decemvrie 1943, 52 pg., format 21×30.

O nouă publicație periodică, culturală și literară, pe lângă cele patru care apar în acel cap de pod al Românismului, setos râvnit și asaltat din când în când de unele nuanțe ale slavismului și totdeauna de nesățiosul moloch dela Răsărit, însemnează o nouă dovadă de afirmare a vitalității noastre, în ciuda furtunilor. In Făgăduiala de început, articolul program, iscălit de **Gh. Noveanu,** nou născuta revistă promite că va fi scrisă «cu râvnă și vrere curat românească», și că «în paginile ei vor domni două comandamente: bunul simț, în atitudine, și în selecția materialului, calitatea».

Dând bună dimineață lumii în care deschide ochii, cu ton răstit, «în epoca „programelor", a hotărîrilor „mari" luate chiar și de netrebnici», autorul pare să se fi trezit din coșmarul unui somn întârziat și cu indispoziție, căci după cea dintâi frază de cuviincioasă prezintare, a «tinerei reviste», Gh. Noveanu crede că-i necesar să și strice efectul, afirmând că publicația Cronicar «nu este și nu vrea să fie o „bombă" literară nici să însemne „cu orice preț" ceva». Să vorbești la prefațarea revistei de bombă literară, e ciudat, să mărturisești că nu ții să însemni cu orice preț ceva, dacă nu-i falsă modestie, apariția rămâne în tot cazul fără explicația firească: pentru ce pornești la drum greu, lung, plin de răspundere, cu risipă de energie și material?

Cât despre severa autocritică, despre care se pomenește în «făgăduiala de început» este absentă în prima pagină a semnatarului, care răspunde unor imaginare atacuri:

> «Dacă spiritul critic al cuiva va fi nedumerit de motivele care ne-au făcut să edităm o nouă revistă, alăturea de cele două (= patru — I. E. T.) existente la Cernăuți, refuzăm să răspundem, fiindcă problema aceasta aparține băcanilor care se văd concurați de o nouă firmă».

Ar fi fost cazul ca cea dintâi pagină a primului redactor să treacă, și ea, poate mai mult ea decât toate următoarele, prin cenzura de casă a comitetului de redacție, care să-l facă atent pe autor la propriul deziderat exprimat cu două trei rânduri mai sus: bunul simț — în atitudine; calitate — în selecția materialului, iar severa autocritică să și-o exercite cu adevărat, în măsura în care au făcut-o ceilalți colaboratori.

Cu expresii ca «bombă» literară, «netrebnici» și «băcani» recomandația primului redactor apare polemică, ironică, scăzută ca stil și ținută, și refuzăm

să credem că această stridentă notă va stărui în «Cronicar», ca și în alte manifestări, cari trebue să fie îndreptare pentru cultură, literatură, artă. Filtrul culturii autentice va avea grijă să nu îngădue strecurarea impurităților și rezidiilor.

Când iai cel dintâiu contact cu cetitorii, când prin publicitate nimeni nu ți-a reproșat nimic, pare cel puțin bizar să răspunzi că nu vei răspunde spiritelor critice cu mentalitate de «băcani».

Atributul de «îndreptar pentru cultură, literatură și artă» implică mijloace culturale literare, artistice, cari se exprimă prin cuvânt. Selecția lui cu evitarea expresiilor vulgare se impune. Lexicul brutal sau trivial produs fie al temperamentelor în permanentă surescitare, fie al mediocrității, deservește rolul culturii. Cu termeni duri se va crește o generație dură, lipsită de linia eleganței sufletești, singura dovadă că fenomenul culturii și-a exercitat influența. Limbagiul inferior nu contribue la înălțarea omului.

In ce-l privește mai departe pe d-l G. Noveanu, îi rămâne doar «buna intenție» pe care nu i-o punem la îndoială și pe care, în numărul de față, o realizează din plin echipa sa de colaboratori.

Cu aceste obiecțiuni, sine ira et studio, îi exprimăm: bine ați venit și la mulți ani!

P o e z i a reprezintată de Radu Gyr, Ghedeon Coca, Emil Zegreanu, Vasile Bradu, George Drumur, George Todoran.

☐ **Radu Gyr,** în balada D o i v o i n i c i t r e c p e s t e J i i, copleșită de metafore, încât acoperirea nu îngăduie să se întrevadă măcar ideea unei tematice, așa cum genul baladei propriu zis ar pretinde; se pare că ușurința versificării, devine pentru Radu Gyr scădere, pentru că după cetire, cu toată muzicalitatea portativelor fiecărui vers și varietății rimelor, nu stăruie nici o emoție estetică. Retorica interogativă și refrenul: jos, în vad, la răgălii // doi voinici trec peste Jii, contribue la extesivitatea bucății, iar revenirea la versul: Unul tace, altul cântă, nu desleagă taina intensivității, deoarece poetul cântă sau tace împreună cu cei doi voinici și tăinuie și cetitorilor taina lor, cari, oricum, prin o măiastră trăsătură poetică ar putea fi indicată — pentru tresărire, surprisă, dumirire.

☐ Cu excepția primului vers (Cerul, luna n'o mai vrea) stângaciu, P a s t e l u l lui **Ghedeon Coca** scurt, de trei strofe, dă imaginea unei nopți de Toamnă, în toată frumusețea; moderat în figuri poetice, limpede și ascendent în idee, pastelul se termină cu strofa:

> Toamna-**și** răsfoește cartea
> cu bănuții la urechi;
> pe poteci de aur vechi
> sue doar singurătatea.

Intenționat, conștient elaborat sau țișnind spontan din talent înăscut, în primul vers din strofa a 3-a s e a u d e f o ș n e t u l u s c a t a l t o a m n e i.

☐ Plin de sens imnul pentru T r a n s i l v a n i a de **Emil Zegreanu.** Inceputul aduce aminte de imnul lui Mateevici închinat limbii românești. Transilvania e: Murmurul ce crește în lanuri mari de grâu // E doina ce-au cântat-o Sciții odinioară... Și, depănând mai încoace firul istoriei, poetul vede că: In tufele de vie răsare câte-un Dac // Iar sulița-i din brațe s'a prefăcut arac... In patru strofe se desfășoară întreaga noastră viață istorică din întunerecul trecutului până în zilele noastre. Este îndemânarea poetului de a doza cu multă sgârcenie elementele istorice, pentru ca realizarea sa să rămână pe piedestal poetic. In strofa întâia numai expresia S c i ț i i, în a doua numai cuvințelul D a c și totuși în perfectă atmosferă poetică trăește istoria. In strofa a 3-a R o m a n i. și M o ț i i:

> Pădurea, nesfârșită cohortă de Romani,
> Mai freamătă un cântec din vremuri de poveste

Când au venit pe-aicea, subt umbră de platani
Să'şi serbeze-ospăţul Moţii printre creste.

Troiţele 'n câmpie sunt braţe de fecioare
Ce se roagă pentru iubiţii feţi frumoşi,
Cari au căzut în lupte cu fruntea pe ogoare,
Şi'n plaiurile noastre plâng oase de strămoşi.

□ **Vasile Bradu** în sonetul S f â r ş i t de nesfârşită tristeţe. Nimic contrafăcut, nimic simulat, totul pare sincer, într'un tragic dramatism, născut dintr'un pesimism structural.

□ **Inceput de iarnă**, distihurile lui **George Drumur** împletesc fiinţa omenească în ceaţa iernii, simbolic, plastic. «Uniform» din penultima strofă e în discordanţă cu întregul vocabular din poezie.

□ Ca şi Emil Zegreanu, în terţinele R ă v a ş u l u i **George Todoran** lăcrămează pentru patria răpită. Cine ca E. Zegreanu, G. Todoran şi alţii sapă în piatră dureroasele nedreptăţi istorice, luptă pentru îndepărtarea lor şi, poezia nepierzând totuşi nimic din valoarea estetică, îşi asigură recunoştinţa istoriei literaturii.

Peste fila-aceasta curge Someşul la vale...
Frumos e Doamne să 'nţelegi din graiul apei
Poemele ce sângeră cu sufletul pe cale.

De dor, lumina'n cântec — cântec naşte,
Trecând Feleac după Feleac cu lacrima de mână
Nimeni n'o 'nţelege nimeni n'o cunoaşte

Ce clar e totuşi plânsul zărilor în versuri pus,
Plângem şi noi de dorul stelelor vecine,
Râvnind cuvântul, ce nu s'a mai spus.

Domniţa mea, mi-e liniştea orfană pe cărare
Şi Făt Frumosul vis, de-atunci mereu, prin ani,
Iţi strigă 'ntoarcerea şi toarnă visul în păhare.

Puternic ecou al nelegiuirii săvârşite prin înfigerea pumnalului în spate şi despărţirea brutală a ceea ce prin legea firii trebue să trăească şi să rămână în veci nedespărţit. Că asemenea realizări poetice dintr'o încordată sensibilitate pot prin inteligenţă şi uneori culculată metaforisare să vadă lumina zilei, constitue tocmai meritul celor cari ni le dăruesc şi că mai târziu ele cu anevoe vor fi înţelese fără amplu comentariu, nu numai istoric-politic, ci şi al rezonanţei sufleteşti colective contemporane, va fi datoria viitorului să se situeze în epoca noastră de mari constrângeri, ca să se orienteze just, să simtă după noi, ca şi noi, valoarea etică şi estetică a acestor înlăcrămate şi însângerate crispări poetice.

P r o z a beletristică şi ştiinţifică alternează cu poezia şi se prezintă sub semnăturile unor scriitori cunoscuţi, ca şi contribuţii din străinătate.

□ **Dumitru Isac**: E l e m e n t e d e v i z i u n e i n t e g r a l ă, asupra cărora vor stărui probabil publicaţiile periodice filosofice.

□ Din Bologna **Euselino Sella** discută E u r o p a T i n e r i l o r, într'un conţinut discutabil pentrucă «spiritul acestei Europe» autorului i se pare «prea bătrân» şi pentru că «Trecutul apasă prezentul». Refren învechit, dela Adam şi Eva; cine cunoaşte istoria, fiecare generaţie, nu totdeauna generoasă, a dat iureş şi val vârtej asalt vieţii, cu viaţa proprie asigurând progresul, uneori, fără grijă în alegerea mijloacelor. Vorbind dela popor la popor, înţelegem mai întâiu restabilirea unităţilor naţionale şi primind mâna care ni se întinde acum din Ţara sfâşiată, la care tragedie noi nu avem decât meritul de a o fi ajutat în

ceasurile cele mai grele, așteptăm, după vorba bătrânească; să fim iertați pentru ce n'am greșit și să ni se dea înapoi ce cu nedrept ni s'a luat.

□ Poemul în proză de **Doinița Cireșu** aduce vibrante mărturisiri, în stil curgător. Poate că alături de «Și-a fulguit glumeț și blând»... — «A nins un curcubeu de petale»..., nu se potrivește expresia «șuguială». Plivirea e necesară, mai cu seamă că asemenea buruieni distrug armonia limbii, din poem.

□ **Aurel Vasiliu** reface personalitatea lui **Titu Maiorescu** prezintată tendențios de către **E. Lovinescu** în cele două volume apărute la 1940 (T Maiorescu, ed. Fund. Reg. pt. Lit. și Artă).

«Ca multe studii literare ale lui Lovinescu și acesta nu este o expunere obiectivă, ci numai prin prisma anumitor idei de care este mereu urmărit: sincronismul, mutația valorilor estetice etc.» (pg. 17).

In fond, dintr'un nemărturisit instinct de conservare post mortem, este vorba de mutația dominației, în conștiința publică sau cel puțin de asigurarea succesiunii. Totala negare a lui **Titu Maiorescu** de către **N. Iorga** a lui **N. Iorga** și **T. Maiorescu**, parțial de către **M. Dragomirescu**, și a tuturor acestora de către **E. Lovinescu** nu sunt alt ceva decât încercări de uzurpări și autoinstaurări. Firește: e vorba de ideologi și ideologii. Conștiința publică reține ce-i demn și durabil, restul slăbicinui omenești, cari se duc de odată cu omul. Autorul studiului Titu Maiorescu și Eugen Lovinescu **Aurel Vasiliu** dovedește apoi că «metoda strict cronologică» aplicată de către Lovinescu a avut inconvenientul repetițiilor și revenirilor asupra acelorași probleme. De fapt monografia T. Maiorescu, precum și recentele despre Junimea și junimiști sunt lucrări pripite, cu material documentar perifrasat, adesea ordinea ideilor fiind aceeași din lucrările utilizate.

□ Proza beletristică, fragmentul Pedeapsa, din volumul inedit Se revoltă stepa de **Simion Ghinea**, într'un stil corect, fără însă a prezinta calități deosebite, — subiect cu ovrei și cunoscute fără delegi, prin cari această plagă a omenirii își urzește existența diasporă. Ita, fiica lui Appel Iuda, se otrăvește cu otrava menită de Iuda, ca Ita s'o strecoare în băutură lui Guran, iubitul ei, rumân sătean. Complicație artificială, voită de autor, puțin probabilă; de aceea și desnodământul neconform cu Ita, tipul conturat de cocotă lascivă, care face cu ochiul tuturor mușteriilor dela cârciumă.

□ Fuga lui Grigore Florean de **George Z. Antonescu**, și această contribuție un fragment din volumul **Fugarii.** E vorba de calvarul sătenilor noștri din Bucovina cutropită de Sovietici: în anul 1940. De groaza deportării, băetani și gospodari își trăesc viața prin ascunzișuri în porumbiști, lunci sau păduri. Grigore Florean dintr'un sat din împrejurimile Cernăuților este unul dintre acești fugari, urmărit de agenții sovietici. In fragment ni se dau clipe de puternic dramatism interior. Neliniștea fugarului se exprimă prin stilul abrupt, fragmentar, stil fugar și el dela un gând la altul. Unde autorul trece dela descrierea stărilor sufletești la epic, fraza ar trebui să treacă și ea la amplitudine, cu suflu mai larg. Altcum, dacă în moment culminant, întrebările, exclamările, propozițiunile eliptice se impun organic din psihologia personagiului, în partea epică și în secundarea acțiunii prin participarea naturii construcția frazei desvoltate ar da voe și cetitorului să răsufle mai în voe, ca și, eroului ajuns într'o stare de odihnire. Dacă însă **G. Z. Antonescu** se va menține în acel stil retoric — n'avem de unde ști, fiind fragment — atunci lucrarea se va prezinta nerealizată, deoarece sacadarea va da impresia, că autorul însuși n'a scris în stare de perfectă liniște, și că s'a molipsit de neliniștea fugarilor. Ori, obiectivitatea constitue una dintre condițiunile esențiale ale creației. Omogenitate de lexic pentru menținerea atmosferei rustice ar trebui păstrată mai cu grijă. «Amu», «plângând de scârbă» — scârbă = adâncă tristețe, moldovenisme potrivite, folosite și de Eminescu, sunt în discordanță cu «se simte în siguranță», «stă izolat», «se înalță precaut», «vântul se plimbă dezolant», «curentul de aer».

□ Profesorul **Johannes Wolf** din Berlin scrie despre Problemele muzicei științifice contemporane, cari preocupă demult cercu-

rile științifice și artistice din Germania. «Viribus unitis, inamicul va fi trântit la pământ, viribus unitis, vor triumfa și arta și știința». In deosebi muzicii va trebui să i se acorde o deosebită atențiune în Europa unită pentru ca trecând dela studiul izvoarelor muzicale la corpus scriptorum de musica medii aevi și oprindu-se la a treia mare temă: studiul muzicii populare, în acea Europă unită »viața muzicală va fi caracterizată prin curente dela un popor la altul, cultura populară a unei națiuni va fi în pericol de-a primi influențe străine«; va trebui să se stabilească paternitatea creațiilor, înainte ca acestea să devină bun comun anonim.

☐ Domnu' Firtelrichter, schiță umoritsică de **Aurel Tudor.** Oameni de jos, cu preocupări și necazuri mărunte, pretind unui funcționar inferior al municipiului să ancheteze și stabilească a cui e mâța care a mâncat șase pui ai unei vecine; să aplice sancțiuni împotrva iepurilor cari rod varza și altele asemenea jalbe. Domnu' Petru Firtelrichter îi împacă pe toți nefăcând nimic.

Autorul schiței caracterizează prin două trei cuvinte toată această lume necăjită, care trezește haz prin naivitatea ei, iar firtelrichterul este bine prins în trecerea dela o întâmplare la alta.

Sfârșitul revistei este rezervat pentru: Evocări (**C. Loghin:** Iancu cavaler de Flondor, 1865—1924. — **Gheorghe Todoran: Ion Moldoveanu și Pavel Dan**). — Cronica Literară (recenzii, dări de seamă, de **George Todoran:** Viața lângă cer, nuvele de V. Copilu-Cheatră; Paradisul peregrinar, poeme de Ion Șugariu. — **Gheorghe Noveanu:** Acolo și stelele ard, roman de Vintilă Horia; Timon II, comedie în trei acte de Ion Sân-Giorgiu; Românii din Secuime de Romulus Cioflec; Leacuri pentru minte. Pățanii moldovenești, de Constantin Nonea). — Cronica Socială (**Alexandru Magâlea:** Organizarea Muncii în Bucovina). — Cronica Plastică (**Gh. Noveanu**, cu aceeași batjocuritoare ironie din «făgăduiala de început» la adresa unor expoziții de pictură — «panorame» — și expozanți din București, așa încât «simțul răspunderii și cumpănita judecată de zece ori gândită și numai odată scrisă» (art. program) nu se verifică sau procesul se produce invers. Spunem aceste adevăruri, deoarece **Gh. Noveanu** dispune dealtfel de o deosebită sensibilitate, care-l ajută la caracterizări plastice, ca cele făcute pentru pictura d-nei Nelly Știubei. — Notele și Insemnările despre publicațiile transilvănene Tribuna Ardealului, Săptămâna, Viața Ilustrată și despre revistele literare «locale» (cernăuțene) Revista Bucovinei, Bucovina Literară, Buletinul M. Eminescu și Făt-Frumos cad în sracina primredactorului **Gh. Noveanu**, care nu muncește, cum se cuvine, la o dare de seamă, ca să scoată în relief lucrările de merit ori să sublinieze cu bunăvoință scăderi, ci se mișcă între etichete și calapoade, când vrea să constate un fapt deosebit, dovedește că nu-i bine informat: «Copiii și nepoții preotului Constantin Morariu se arată la fel de râvnitori întru cele luminătoare de suflet ca și întru totul laudat străbunul lor» (pg. 51).

Tot aici, la Note și Insemnări, **E. Ar. Zaharia** stăruie asupra activității în domeniul culturii și literaturii spaniole desfășurate de **Al Popescu-Telega** în general și în special asupra ultimei sale lucrări: «Pe urmele lui Don Quijote» (Relații culturale româno-spaniole).

I. E. Torouțiu

■ **Revista Bucovinei** (Proprietar: Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina. — Secretari de redacție: **Traian Cantemir, Dragoș Vitencu.** — Cernăuți, Piața Unirii 3. — Anul II, n-rul 11, Noemvrie 1943.

Fiecare număr din R. B. apare cu material proaspăt, istoric, istoric literar, cultural și politic în înțelesul de colaborare a politicei la promovarea culturii și progresului general. Publicația s'a impus prin varietatea conținutului

dela număr la număr. Dacă sunt unele reviste, cari cred că-i potrivit să stăruie în prezintarea unor figuri reprezintative în istoria literaturii sau artei până la obsesie, până la limita în care în loc de a câștiga simpatie și a deștepta interesul pentru ele, încep să îndepărteze interesul pentru ele, prin prea marea și necurmată dragoste ce le-o arată, — atunci Revista Bucovinei se ferește de spectacolul reclamei și mai ales dovedește că nu bântue în capul celor cari o conduc seceta subiectelor și preocupărilor. Viața provinciei moldovenești își are bogate izvoare documentare, pe care întâiu trebue să le facă cunoscute ca material istoriografic; apoi vine rândul istoriei care le scrutează și încheagă în lucrări. Trecutul și prezentul se întâlnesc în paginile Revistei Bucovinei și se oglindesc sub toate aspectele care interesează cultura generală a țării.

In n-rul din Noemvrie, cum era și firesc, R. B. s'a oprit la comemorarea sfertului de veac dela unirea pentru totdeauna a Bucovinei cu țara stăpână pe destinele tuturor Românilor oriunde temporar s'ar găsi risipiți de restriști sau smulși samavolnic din omogenitatea noastră teritorială. In portretul pe care **C. Loghin** îl face lui **Iancu Flondor** spune: «Când un guvernator austriac, intrigat de faptul că cu toată strădania de peste un veac a oficialității sufletul Bucovine continua să mai rămână „prea românesc" și-a intensificat măsurile de înstrăinare și prigoană împotriva elementului românesc, atunci din străfundul rezervorului nostru de conservare au răsărit două energii noi: un boier și un intelectual, Iancu Flondor și Gheorghe Popovici, simbolizând astfel frăția de luptă a acestor două pături sociale în marea încleștare de apărare și afirmare a elementului românesc din Bucovina» (pg. 514)... «Meritul lui Iancu Flondor a fost de a fi dat luptei politice a Românilor din Bucovina un sens larg național, înglobând toate păturile sociale, inclusiv țărănimea. Numai sprijinindu-se pe acești factori, Iancu Flondor a putut duce o luptă aprigă împotriva guvernului, împotriva coaliției neromânilor»... (pg. 516). ...«Cu această aureolă de prestigiu era înconjurat Iancu Flondor în momentul când, în toamna anului 1918, în preajma prăbușirii colosului austriac, mănunchiul de intelectuali din Cernăuți căuta un om să-l pună în fruntea acțiunii lor. Omul era, nepătat în caracter, neînfricat în luptă, și toți l-au acceptat fără cel mai mic murmur».

«L-am chemat și el a venit cu seninătatea omului care vine la o treabă mare. Nimic nu l-a oprit, nimic nu l-a intimidat: nici imensitatea operei de înfăptuit, nici primejdiile din cale»...

«A venit, a văzut și a învins. A învins atât de ușor, deoarece sufletul românesc al Bucovinei era copt pentru Unirea cea mare»... (pg. 516—517).

☐ Tot aici **N. Tcaciuc Albu** într'o A m i n t i r e d e s p r e I a n c u F l o n d o r, căruia în Mai 1916, deci scurt timp înainte ca România să intre în războiu, trebue să-i ducă scrisoarea preotului Atanasie Gherman — luminoasă figură din biserica și din lupta națională a Bucovinei —, scrisoarea prin care-l anunța pe Iancu Flondor că Regatul liber e aproape de a intra în războiu și că deci ar fi necesar ca el conducătorul Românilor bucovineni să se refugieze, pentru a nu fi deportat. Ca să se pună la adăpostul tuturor riscurilor, profesorul N. Tcaciuc-Albu a învățat scrisoarea pe din afară și ajuns în conacul lui Iancu Flondor supraveghiat fără întrerupere de agenții lui Fischer, i-a recitat scrisoarea lui Flondor, care era suferind și care totuși în bună dispoziție a dat răspunsul că el nu aparține numai sieși și familiei sale și că deci nici nu se gândește să părăsească Bucovina în vremuri de hotărîri istorice.

«De atunci au trecut atât de mulți ani» — închee N. Tcaciuc-Albu — «aproape treizeci. Toate persoanele cu cari am vorbit în acea frumoasă zi de Mai în conacul din Storojineț nu mai sunt între cei vii, iar noi ne aflăm în mijlocul altui războiu, cu alte împrejurări, cu alte spaime, alte speranțe» (pg. 520).

☐ **Constantin Loghin** face o recapitulare a evenimentelor din Oct. 1918, cari s'au terminat la 27 Oct. 1918 prin solemna pecetluire a actului Unirii. «Inițiativa pare să fi pornit dela profesorul universitar **Sextil Pușcariu**, care

tocmai se întorsese de pe frontul italian» (pg. 522). In manifestul scris de S. Pușcariu, purtând data de 11 Oct. 1918 și semnăturile unor personalități românești bucovinene, publicat la 22 Oct. 1918 în ziarul «Glasul Bucovinei» se spune:

«Vrem să rămânem Români pe pământul nostru strămoșesc și să ne ocârmuim singuri, precum o cer interesele noastre românești».

«Nu mai vrem: să cerșim dela nimeni drepturile care ni se cuvin, și în schimbul jertfelor de sânge, aduse în acest războiu — jertfe mai dureroase decât ale altor popoare —

«pretindem: ca împreună cu frații noștri din Transilvania și Ungaria, cu care ne găsim în aceeași situație, să ne plăsnuim viitorul care ne convine nouă în cadrul românismului»;

«cerem: să putem aduce la congresul de pace aceste postulate ale noastre prin reprezintanții aleși de noi înșine din mijlocul națiunii noastre» (pg. 524).

Că în centrul acțiunii pentru imediata Unire, când încă împăratul Carol al IV-lea face concesiuni disperate pentru salvarea dela prăbușire a imperiului habsburgic austro-ungar și la 17 Oct. 1918 răspândește manifestul către toate popoarele «sale», în care se promite că «Austria va deveni, în sensul dorinței popoarelor ei, un stat federativ, în care fiecare popor să formeze o unitate de stat proprie în cuprinsul teritoriului său» (pg. 523), că în acel hotărît nucleu, care urmărea unirea cu Regatul Liber, unirea imediată și fără condițiuni, fără târgueli, se găsește **Sextil Pușcariu**, confirmă și prof. **Maximilian Hacman**, în amintirile sale din zilele unirii (pg. 530/2).

Astfel profesoratul lui **S. Pușcariu** în Bucovina s'a transformat în apostolat, în misionarism, care la răscrucea istoriei a dat semnalul bătăliei și a înălțat steagul biruinței totale, pentru care s'a ostenit ani de-a-rândul deschizând pentru numeroase generații de studenți orizonturi științifice noi; reputația sa universală de mare filolog împrumută fiecărui dintre studenți mândrie de român și conștiință de valoare; tot Sextil Pușcariu a fost acela care a pregătit în toate amănuntele și cu toată siguranța în izbutire lupta pentru dobândirea dreptului la o catedră de Istoria Românilor pe lângă Universitatea din Cernăuți. Puțin timp după înfăptuirea actului Unirii, Sextil Pușcariu s'a înapoiat acasă, la ai săi în Cluj. Părăsind Bucovina, cel mai mare fiu al Transilvaniei, dintre cari au făcut mucenicie în Bucovina, putea să spună ca dreptul Simion din Sfânta Scriptură, pentru că și numele său se leagă de cel mai mare act istoric al provinciei de 150 ani încoace.

☐ Emoționante pagini ale lui **Claudiu Usatiuc**, agent de legătură dintre Consiliul Național român din Bucovina și Consiliul Național român din Transilvania. Claudiu Usatiuc ducea la 6 Noemvrie 1918 o scrisoare a lui Sextil Pușcariu prin care stăruia la grăbirea actului Unirii Transilvaniei cu Regatul Liber și la coordonarea acțiunii de închegare a tuturor Românilor. Itinerariul lui Cl. U. cu trenul cât se putea până la Vatra Dornei, apoi pe jos peste Măgura până la Bistrița, de unde iar cu trenul spre Arad.

«M'am sbătut mai bine de o oră să găsesc o sanie care să mă ducă peste munți, dar în zadar. Nimeni nu voia să pornească la drum pe o vreme ca aceea când trecătorile munților deveniseră nesigure. Nu mi-a rămas altceva de făcut decât s'o iau pe jos spre Măgura Tihuței. In primele ceasuri de după amiază am ajuns sus pe spinarea Măgurei. Zăpada înghețată strălucea albă și curată în lumina orbitoare a soarelui. In depărtare, spre miază-noapte, se zărea culmea Ineului alături de alte măguri și piscuri, toate învăluite într'o lumină viorie, ireală. Nici o adiere de vânt, nici un freamăt, nici un glas omenesc nu tulbură liniștea adâncă ce se așternuse peste plaiurile acelea. Singurul semn de viață era fumul albăstrui ce ieșia din hogeagurile câtorva case presărate pe Măgura Tihuței. Erau rotogoale subțiri care se înălțau drept în sus, ca o rugăciune, subțiindu-se și topindu-se apoi undeva în înălțimea cerului. M'am oprit o clipă sus pe culme, mi-am rotit privirea în jur și când mi-

am dat seama că toate aceste plauiri și măguri, că toți munții aceia vor fi de acum ai noștri și numai ai noștri, — tot sufletul mi s'a îmbujorat de o bucurie profundă, cutremurătoare. Copleșit de emoție, am contemplat câteva clipe acea frumusețe unică a naturii și apoi după un scurt popas am luat-o în jos spre Bârgău»... (pg. 535).

Intre asemenea pagini de antologie, de înalte sentimente, înalte ca și locurile unde s'au născut, redacția a prins figura blândului și de întreaga populație românească a Bucovinei iubitului **General Zadic**, ca simbol pentru brațul armat care apăra în vecii vecilor mosttnirea lui Ștefan cel Mare.

După 25 ani de totală integrare și armonioasă participare la muncă pentru progresul culturii și civilisației în comunitatea națională și după sfărmarea temporară a echilibrului prin nenorocirea ocupației bolșevice din 1940, Bucovina s'a adunat din nou într'un **Consiliu Cultural**, onorat de prezența Guvernatorului Bucovinei, d-l general **Corneliu Dragalina**.

Atmosfera în care s'au desfășurat desbaterile și dorințele Bucovinei se arată în cele două articole din Revista Bucovinei, pe care, ca semn de solidarizare, le reproducem în altă parte sub titlul: **Vorbește Bucovina noastră.**

☐ După acest popas nu prea lung pentru comemorarea sfertului de veac, dela marea unire a tuturor Românilor din 1918, vom trece la partea beletristică a Revistei Bucovinei, unde ne vom întâlni cu o bună parte din condeerii dela «Cronicar», «Bucovina Literară» sau revistele lui **Leca Morariu:** Făt-Frumos, Buletinul Mihaiu Eminescu.

☐ **Neculai Tăutu** interiorizat în poezia Om; lirică reflexivă, prin care se exprimă lupta omului împotriva materiei; a iubirii materializate, pentru ca la urmă să constate că nu mai rămâne decât moartea. Mișcându-se în imagini de gând, nu de cuvânt, poetul izbutește să creeze și să mențină până la cel din urmă vers atmosferă apăsătoare.

☐ **Ghedeon Coca** în Steaua: prozaic, gramatical-explicativ.

☐ **Dragoș Vicol** în Orele ard artificial, obscur.

☐ In legănarea ritmului trohaic te alintă versul limpede, cald și luminos din Cântecul de leagăn de **B. Frunte**, cântec pentru adormirea copiilor mici și trezirea celor mari. E atâta tâlc și gând ascuns și sentiment duios în această poezie, încât ne pare discordantă intervenția cu rugămintea ce, totuși, i-o facem poetului să modifice primul vers din strofa a 4-a, fără de care cântecul cântă singur nepus pe note. Transcriem ultimele patru versuri:

Somnul tău ușor de rouă
Te trezească 'n țara nouă!
Soarele arată sara
Cât ne-a fost odată Țara...

☐ **Emil Zegreanu**, care în Cronicar înalță imn Transilvaniei, în Revista Bucovinei, te poartă pe Drumuri Basarabene,' pe cari, prin putere descriptivă și concentrate imagini poetul le transformă în ființe vii.

Ca niște funii albe 'ncolăcite
Neputincioase prin noroi se sbat
Alunecă prin țarini, rătăcite,
Și se 'noadă 'n fiecare sat.

Se miră când morile de vânt
Iși mișcă 'ncet urechile de lemn
Și de pe deal le-arată semn
C'ar vrea să le șoptească vre-un cuvânt.

Se opresc la vie ca să bea
Sângele ce curge din butuci,
Şi când s'arată 'n zare 'ntâia stea
Se 'nclină la troiţa din răscruci.

Se afundă 'ncet în depărtări
Şi tresar speriate când vre-o armă
Pocneşte după dropii pe cărări,
Şi-apoi s'ascund în noapte să adoarmă.

Astfel Drumurile Basarabene sunt în continuă mişcare şi în 16 versuri ele îl poartă pe cetitor cu dânsele prin noroi, prin ţarini, prin sate unde se 'noadă, pe la morile de vânt, şi după ce l-au îmbătat la o vie, «cu sângele ce curge din butuci», «se 'nclină la troiţa din răscruci«, pentru ca după vânătoarea de dropii să se «ascundă în noapte» şi «să adoarmă», în linişte şi impunătoare simplitate, caracteristică pământului şi pământenilor de dincolo de Prut.

☐ **Ioan Cârdei** izbutit în Alai de ciori numai în prima strofă; cu următoarele două în loc să meargă crescând, scade; ca şi ciorile cari nu ţin la sbor avântat şi 'nalt. «Alaiu maladiv», «poză 'n negativ» — oricât de plastic acest soiu de vocabular căutat nu rezistă nici celei mai îngăduitoare sensibilităţii poetice.

☐ Singurătăţile doamnei **Adelina I. Cârdei** sunt senine şi străbătute de un aer de prospeţime înviorătoare.

☐ Sonetul Final E'rotic de **George Pătrăuceanu** pătează o pagină din revistă. Preocuparea interesează cel mult poliţia de moravuri. In literaturile sănătoase asemenea produse au fost introduse de cinicii ghethourilor iudaice pentru a contribui la programul disoluţiei sociale. Atât deocamdată!

☐ La poarta aşteptărior de **Olga Puşcariu.** S'ar putea numi şi cântecul desiluziilor. «Cea mai frumoasă floare albă», cu încredere în sine, în puterea ei de cucerire, prin tinereţe suavă şi sglobie, bate încrezătoare la «poarta solară de aur mare, grea ca 'n cântec de Nibelung». Dar — cea dintâiu desamăgire: un ecou lung îi răspunde trist de acolo: «Nici o dată suflet pe aicea n'a trecut». «Arta este sugestie», spunea Jean Marie Guyau şi această sugestie poate fi atât de felurită, câţi cetitori cu orizont şi putere de adâncire vor să interpreteze. «Nici o dată suflet pe aicea n'a trecut» este atât de clar şi în acelaşi timp cu multe înţelesuri dintre cari cel mai apropiat ar fi că la cel dintâiu contact, cu viaţa la poarta de aur, călătoarea a întâlnit totul, numai sufletul nu. După aceasta, cea dintâi îngenunchiere: ...«săgeată m'am hotărît la po'arta de argint să bat», «căci viaţa în clocot în vine-mi pornise». Şi aici aşteptarea i-a fost zadarnică:

«Nici poarta aceasta nu se deschise»....
. . . .
Intr'un târziu am bătut la poarta neagră de lemn,
Dar n'am mai stat s'ascult vre-un semn
Ci, obosită, smulgând petală cu petală
Floarea albă şi fatală
Am dat-o vântului....

Este o realizare de clasică frumuseţe, prin armonia dintre formă şi conţinut. Pe măsură ce se furişează convingerea înfrângerii, dispar atributele albe, creşte sentimentul îngrijorării şi conştiinţa decepţiei produce efect tulburător. La poarta de aur nu-i decât vis şi reverie, la poarta de argint clocoteşte viaţa în vine şi la poarta de lemn obosită resemnare, încât versul e lung lung, ai impresia că nu se mai sfârşeşte. Iluzia ostenelii în ritm de bătrâneţe: Intr'un târziu // am bătut // la poarta // neagră // de lemn // şi în culmea resemnării versurile încep să se scurteze, iar ultimul n'are nici

ritmul regulat nici pereche în rimă. Versul ultim e proză voită, ca şi nevoita proză a vieţii....

Floarea albă şi fatală
Am dat-o vântului....

☐ In aceste încrestări anume a fost lăsat la urmă **George Todoran**, care ca şi în Cronicar se înfăţişează cu o poezie în terţiane, ceea ce nu constitue desigur un neajuns, ci vădeşte mai curând un cult deosebit al formei şi deci o deosebită calitate. Am vrea să atragem atenţiunea asupra repetării motivelor şi mai ales a imaginilor. In poezia Răvaş din Cronicar: «Domniţa mea»... în Autumnală de aici: «Unde eşti domniţă»... — ...«de dorul stelelor vecine»... — ...«voi stele amante blonde»... — ...«In a căror braţe am visat altă dată»... — ...«toarnă visul în păhare». Izolate, unele într'o revistă, altele într'alta, merg. Când însă autorul îşi va aduna poeziile într'un volum, nu va fi cu putinţă ca frecvenţa aceloraşi figuri să nu bată la ochi. Coincidenţă sau reminiscenţă: «V'aud prin noapte ultimul sărut de pe ogoare» după **Emil Zegreanu** (Transilvania): «Cari au căzut în lupte cu fruntea pe ogoare»...

☐ Prosa cu subiecte din viaţa specifică a Bucovinei cuprinde tot felul de personagii ovreeşti, în deosebi cârciumari, cămătari etc. Ca şi **Simion Ghinea** din Cronicar cu fragmentul 'Pedeapsa din lucrarea inedită Se revolt stepa **George Z. Antonescu** vine cu fragmentul Viesparul, care mişună de ovrei: David Zimmer, Şloim Peretz, Burăh Hersch etc. Oricât de interesant din punct de vedere social-politic, asemenea pagini îşi vor păstra numai valoarea de document istoric, fără interes pentru istoria literaturii, care înregistrează numai realizările de adânci conflicte sufleteşti, integrate în convulsiuni sociale. Proza, care este genul cel mai greu, cu toate că ar părea paradoxal, în ceea ce priveşte pe bucovineni, cu rare excepţii, când nu-i eclectică, se pierde într'un provincialism rural, specific bucovinean, rău înţeles şi rău folosit. Autorii uită că badea George vorbeşte, dar ei scriu, şi atunci limbagiul ţărănesc nedozat, ci lăbărţat în pasagii întregi împinge îndărăt pe creatorul de proză beletristică şi menţine pe prim plan personagiul în funcţie artistică. Ori, nici o clipă funcţiunea artistului nu poate fi părăsită de către acesta. Şi aici în Viesparul predomină fraza scurtă de oprire sâcâitoare şi acţiunea la imperfect, care te îndepărtează de iluzia realităţii.

☐ **Aurel Vasiliu** cu schiţa Idol năruit. Pintilie Firu, în propria sa căutare, se pierde, pentru ca părăsindu-şi ambianţa şi mutându-se în celălalt capăt al Ţării, stărue în încercări, pentru cari nu s'a născut şi n'a fost dăruit de fire (idol năruit = voia să fie poet). Temă schiţată numai, care adâncită şi desvoltată într'o acţiune, ar putea înfăţişa puternica tragedie de prăbuşiri lăuntrice ale multor existenţe ratate.

I. E. Torouţiu

■ **Făt-Frumos**, Artă, Literatură, Ştiinţă, Viaţă Socială. — Director: **Leca Morariu.** — Anul XVIII, n-rele 4—5, Cernăuţi, Iulie—Octomvrie 1943. — Revista aduce două fotografii inedite ale lui **Ciprian Porumbescu** şi alte versuri în limba germană de C. Porumbescu. Directorul publicaţiei continuă monografia operelor compozitorului («Arboroasa» slăvindu-l pe Ciprian Porumbescu). Din **M. Eminescu** se traduc în limba cehă versurile: Cu penetul ca sidefu l' (Ve svem peri jako perlet...) de către **Bojena M. Şesan.** — Dintre sute de catarge (Von den hunderten von Masten) în limba germană de către **Laurent Tomoiagă**, asupra cărui recent volum: Mihai Eminescu, Gedichte, übersetzt von L. T. (Erster Band, Cernăuţi 1943) se stăruie într'o elogioasă dare de seamă (pg. 173). **Traian Cantemir** dă un basm ciribir (dialectul fraţilor noştri din Istria), iar **Leca Morariu** în Hoinar pagini vioaie de călătorie, în cari poezia naturii, observaţiile autorului şi abilele intercalări ştiinţifice alcătuesc un mozaic cu infinit joc de culori. Prin stilul caracteristic numai sieşi, stil de autentic şi original prozator beletristic, ici doldora de imagini, ici glumeţ,

dincolo serios până la gravitate sau tunând şi fulgerând fără cruţare împotriva cine ştie ce nu-i place, — totdeauna însă îngrijit până la eclectic, păstrează autorului nota de originalitate, cunoscută şi recunoscută.

☐ De mult timp încă directorul revistei cultivă eforturile unui om de ştiinţă din Bucovina: **D. Rusu**, care în n-rul de faţă expune: Legea densităţii corpurilor cereşti şi despre ale cărui teorii: Legea rotaţiunii corpurilor cereşti (Făt-Frumos 1936) şi Gravitaţiunea (ibid 1943) se interesează acum Observatorul Astronomic de pe lângă Universitatea din Leipzig (Făt-Frumos, pg. 152—3).

☐ **George Voevidca** publică unele epigrame, cuprinse în volumul de poezii Pro Patria, apărut de curând, asupra căruia vom stărui într'unul din viitoarele numere.

☐ Vitrina Cărţii o îngrijesc **Victor Morariu** şi **Al. Vasiliu**, iar la Cronică duioase rânduri de **Leca Morariu** pentru pomenirea profesorului **Dr. Cristea Geagea**, prăbuşit pe neaşteptate la 31 Oct. 1943, scriitor sgârcit în produs, dar cu atât mai merituos, fiindcă ce-a scris — va rămâne: Erweichung und Verhärtung im Rumänischen, Leipzig 1911. — Elementul grec în dialectul aromân, Cernăuţi 1931. — Dialectele române, Cernăuţi 1937. — «Altă operă de anvergură, gata trasă în fişe, operă pe care noi Universitarii Cernăuţeni o aşteptam cu multă ardoare, cu orgoliu chiar: Elementul turc în dialectul aromân, s'a spulberat în viforul anului 1940» (**L. M.**, ibid., pg. 203). Câteva lucrări sunt risipite prin revistele bucovinene Junimea Literară şi Făt-Frumos.

I. E. Torouţiu

■ Caietul pe Decembrie 1943 al revistei **„Luceafărul"** (anul II, n-rul 10, Sibiu) se deschide cu poesia lui **Teodor Murăşanu: „Iancu la Împăratul"**, dinamică, răscolitoare. Se prezintă, în straiu cronicăresc, unul dintre cele mai impresionante momente ale trecutului românesc. Gâlgâie în terţinele celui care îngrijeşte cu atâta nobilă pasiune apariţia bunelor **„Pagini Literare"** dela Turda tot dorul de libertate al fraţilor noştri de peste munţi, exprimat demn prin glasul lui Iancu.

Poate că efectul artistic ar fi fost mult mai sporit, dacă poetul nu s'ar fi lăsat dus de elementul politic, în măsură dăunătoare, denaturând oarecum împrejurările şi oamenii. Atmosfera lipsită de solemnitatea momentului în care sunt învăluiţi atât cel sortit să facă dreptate cât şi adversarul nostru secular, se răsfrânge şi asupra lui Iancu, ceeace n'a urmărit, credem, autorul. Am mai avea de făcut, de asemeni, obiecţiuni în privinţa lexicului, prea încărcat de arhaisme şi uneori chiar nepoetic.

Cu toate acestea, **„Iancu la Împăratul"** rămâne o poesie frematătoare, actuală, cu grave chemări la luptă. Este în ea o atitudine hotărîtă, caracteristică sufletului românesc când trebuie să se scuture de poveri impuse de vitregia vremurilor. Folosirea peisagiului ca zapis grăitor pentru drepturile noastre în Transilvania dă poesiei lui **Teodor Murăşanu** o notă aparte, patetică şi convingătoare:

Intrebaţi armia ierbii,
Apele ce-adapă cerbii,
Doinele ce le plâng şerbii....

Nu pe mine, ci furtuna,
Când se culcă'n neguri luna
Şi Carpaţii-i ţin cununa....

Intrebaţi Someşul rece,
Dacă-i place cum petrece
Ori mai bine-ar vrea să sece!?

Intrebaţi munţii de piatră,
Haitele de lupi când latră
Ori cenuşa de pe vatră.

Intrebaţi pe lelea Iarnă,
Pentru cine vrea să cearnă
Şi pământul să-l aştearnă!?

Că pe mine, valea-dealul,
Intrebaţi vântul-cavalul,
După cine plânge-Ardealul...!?".

Despre ziua de 1 Decembrie, care **„însemnează desăvârşirea unui proces de veacuri"** şi în faţa căreia **„ne oprim cu capetele descoperite şi sufletele înfiorate de nădejde"**, scrie rânduri vi-

brante **Grigore Popa.** Sunt evocate clipele de entusiasm fără pereche, când, prin Adunarea Națională dela Alba Iulia, Ardealul își recapătă libertatea.

Ca în tot scrisul așternut cu penița refugiului, Grigore Popa afirmă și de astă dată încredere nesdruncinată că **„restaurarea integrală a legii dela Alba Iulia“** nu va întârzia să se împlinească.

Victor Papilian arată, în nuvela **„Cei ce rămân...“**, un crâmpeiu din tragedia ardelenilor alungați dela vetrele lor, în 1940, de vânturi vrăjmașe. Cu avocatul Gherasim Boldea, personagiul principal, apar toate frunțile încruntate de revoltă, toți ochii înlăcrămați, toată jalea transilvană. Sunt scene rupte din viața însângerată a Neamului, prezintate într'un stil încordat ca și zilele de atunci.

Un lung și susținut studiu despre proza lui **Pavel Dan** semnează **Olimpiu Boitoș.** Alături de acel care însoțește singura carte (**„Urcan Bătrânul“**) a lui Pavel Dan, datorit lui **Ion Chinezu**, studiul lui **Olimpiu Boitoș** este cel mai cuprinzător dintre câte au apărut până acum. Secretarul de redacție al **„Luceafărului“** analizează amănunțit opera prozatorului ardelean, insistând în acelaș timp asupra conștiinciozității artistice cu adevărat chinuitoare a acestuia, Pavel Dan fiind convins că scriitorului autentic i se cere, pe lângă talent, muncă neîntreruptă. **„El nu scria din „inspirație“** — subliniază Olimpiu Boitoș — și, **nu considera bun întâiul produs al condeiului, ci lucra cu multă trudă, scria și revizuia de mai multe ori“.**

Demne de reținut ni se par împrejurările cari au determinat întocmirea studiului de care ne ocupăm:

„In vara ce a trecut, scriitorii din Cluj au găsit forma cea mai impresionantă de manifestare a unui sentiment de venerație care cinstește pe oricine. Din inițiativa ziarului **„Tribuna Ardealului“**, singurul cotidian al Românilor din Ardealul de Nord și cu sprijinul prof. Emil Hațieganu, patronul de largă înțelegere al tuturor faptelor de cultură de acolo, la mormântul lui Pavel Dan a fost așezată cruce de piatră, în locul umilei cruci de lemn care veghia înainte la căpătâiul lui. Insuși spiritul atât de mult frământat de ideea morții al lui Pavel Dan se înalță în veac, prin acest monument capabil să înfrunte vremea, iar orașul de pe malul Someșului câștigă prin această ofrandă nou temei de viață românească.

Scriitorii de dincoace de deal se pregătiseră să răspundă gestului confraților dela Nord, prin cercetarea satului de obârșie al lui Pavel Dan, Tritenii de pe Câmpie, unde bătrâna lui mamă mai poartă încă povara vieții, singură, cu unicul reazim al credinței strămoșești. Toată regiunea trebuia să participe la această comemorare, al cărei program avea să se desfășoare atât în sat cât și în târgul din apropiere: Ludoșul de Câmpie. Imprejurări potrivnice au împiedecat însă realizarea ideii. Acestei pioase manifestări neîmplinite i-au fost destinate gândurile pe care le încredințăm acum tiparului“.

De mare însemnătate pentru istoricul literar sunt **„Amintirile despre Octavian Goga“** ale profesorului **Onisifor Ghibu**, precum și cele 21 scrisori pe cari statornicul prieten al poetului le publică, însoțite de comentariile respective.

Se știe că în ziua de 17 Octombrie 1943 s'a descoperit, la Odesa, placa de marmoră fixată într'un părete al casei din stradela Arcinicoff, nr. 6, în care a locuit, în iarna anului 1917—1918, Octavian Goga. Astăzi, stradela poartă numele poetului nostru, iar casa, reparată cu cheltuiala Primăriei, va fi sediul **„Frăției Octavian Goga a Ardelenilor în Transnistria“**, înființată la 1942 de **Onisifor Ghibu, „având să adăpostească și pe scriitorii, artiștii și ziariștii români cari vor voi să petreacă un timp oarecare în acest fermecător colț de lume, deasupra căruia flutură steagul românesc biruitor“.**

„Am ținut să evoc — scrie Onisifor Ghibu — în amintirea celor prezenți vremurile atât de asemănătoare cu cele de azi, de acum un sfert de veac, când pribegii ardeleni se frământau, pe întreg cuprinsul Europei, pentru dreptatea cauzei țării lor natale și când, la Odesa, ei aveau un puternic centru politic, al cărui animator a fost Octavian Goga. In această casă l-am întâlnit pe marele sbuciumat în ziua de 23 Decembrie 1917, când eram în drum spre Cherson, și în primele zile ale lui 1918, când mă întorceam dela Cherson spre Chișinău. In odăița modestă, pe care i-a pus-o la dispoziție prietenul său N. Mancaș, am discutat cu el ceasuri întregi și marile probleme din acele clipe ale Basarabiei, și chinuitoarele probleme ale Ardealului nostru...“.

Sunt fapte și date prețioase, cari vin să întregească personalitatea neodihnitului luptător ardelean, a cărui umbră o simțim astăzi mai aproape și mai stăruitor decât oricând.

In restul caietului, o realizată nuvelă

(„Blasie Ördög“) de **Nic. Untărescu**, al cărui scris iscă din ce în ce mai mult interes, versuri de **Virgil Şotropa** („In port“; „Rondelul morţii“), **Iosif Moruţan** („Invocare“), **Dragomir Nichifor** („Cântec“) şi cronici vii, cuprinzând fenomenul cultural contemporan, semnate de **Olimpiu Boitoş, Licu Pop, Ion Apostol Popescu, I. A. Terebeşti** şi **I. V. Spiridon.**

■ Continuând un program de netăgăduită însemnătate culturală, prin reactualizarea vieţii şi operei celor mai de seamă fii ai provinciei din Nordul ţării, **„Revista Bucovinei“** (anul II, n-rul 12, Cernăuţi) închină caietul pe Decembrie 1943 lui **Leon Goian** (1843—1911), dela a cărui naştere s'au împlinit, în Noembrie, una sută de ani.

Despre această **„frumoasă figură din trecutul muzical al Bucovinei româneşti, răsărită din mediul acelei vechi boierimi moldoveneşti, care s'a ilustrat în atâtea domenii ale vieţii publice“**, scrie rânduri bogate în informaţii profesorul **Victor Morariu.** Se arată rolul lui Leon Goian la înfiinţarea Reuniunii muzicale-dramatice „Ciprian Porumbescu“ din Suceava şi a „Armoniei“ cernăuţene, precum şi activitatea desfăşurată ca membru în comitetul „Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina“, dela 1875—1885, fiind **„printre acei cari la 1876 semnară petiţiunea Românilor bucovineni pentru românizarea liceului din Suceava, iar la 1881 e chiar în fruntea întemeietorilor „Armoniei“ româneşti, menită să cultive în prima linie muzica naţională lumească şi bisericească“.**

Emanoil Iliuţ publică în traducere un fragment din manuscrisul lui Leon Goian **„Viaţa mea muzicală — 1850-1908 —, însemnări închinate iubitei mele viori“**, lucrare alcătuită în limba germană, cuprinzând 50 de coale, care se păstrează astăzi în biblioteca Reuniunii muzicale-dramatice „Ciprian Porumbescu“ din Suceava. Sunt creionări simple, atrăgătoare, desvăluind un spirit vecinic preocupat, iar stilul curgător, potolit, le sporeşte simţitor farmecul.

„Căutarea gazdei“ este titlul unui fragment din vol. **„Câteva datini de Crăciun şi Anul Nou“**, în curs de apariţie, datorit lui **L. Bodnărescu.** Sunt arătate pregătirile cari ocupă tot timpul copiilor în preajma Sărbătorilor de iarnă, în vederea colindului şi pluguşorului.

La cronică (**„Pe urmele vremii“**), insistându-se mai ales asupra vieţii culturale locale, semnează: **Leca Morariu, Melania Livadă, E. Ar. Zaharia, Ioan Cârdei, Aurel Vasiliu, Gr. Raţiu, Traian Cantemir etc.**

Teodor Al. Munteanu

■ Revista **„Studii Literare“** (Sibiu, 1942, v. I), „proectată ca organ al unui Institut de istoria literaturii române“ la Universitatea Clujană, după lămuririle din prefaţă, îşi propune ca obiect de studiu: „Literatura română modernă, privită atât în desvoltarea internă a valorilor ei artistice şi ideologice, cât şi în raporturile sale cu literaturile străine. Va fi deci o revistă de Istorie literară naţională şi de Literatură comparată pe bază românească“. Ea „va acorda în acelaş timp toată atenţia problemelor referitoare la metodele de cercetare“ şi „va înfăţişa, în lumină critică, întreaga mişcare ştiinţifică de specialitate“.

Primul volum al revistei, cu toate restricţiunile impuse de evenimente, cuprinde studii, note şi documente, recensii, a căror valoare ştiinţifică şi de inedit nu poate scăpa istoricului literar.

In „Studii franco-române“ (1—56) profesorul **D. Popovici** cercetează activitatea literară a reprezentanţilor culturii franceze în România de pe la jumătatea secolului trecut şi până în preajma „acţiunii de purificare întreprinsă de Maiorescu“.

Punctul de plecare al investigaţiunilor îl constitue Le Journal de Bucarest care apare îndată după revoluţie, în 1849—1850. In coloanele publicaţiei scriu: Eugène Forcade, contra lui Lamartine, Jules de Saint-Félix, împotriva socialismului, dar mai cu seamă Auguste Gruson din a cărui activitate se semnalează articolul: „Une excursion aux Karpathes“ cuprinzând descrierea oraşelor Piteşti, Târgovişte, Câmpulung şi traducerea în limba franceză a unor versuri din Iancu Văcărescu şi Vasile Cârlova, publicate împreună cu textul românesc.

Pomenind doar de **Antonin Roques**, autorul insistă apoi asupra ştiinţei epoptice a bătrânului profesor **Vaillant**, rezumă activitatea filologică, poetică şi politică a bonapartistului **Francis Robin** şi se opreşte îndelung asupra unui personagiu de seamă, **Ulysse Marsillac.** „Profesor, conferenţiar, ziarist, popularizator al literaturii franceze printre Români şi cercetător al literaturii ro-

mâne, în toate aceste domenii el aduce idei care ar merita să fie consemnate" (p. 7). Vine în ţară la 1852. Scrie la **Românul**, în **La Roumanie**, este redactor la ziarul **La Voix Roumaine**, înlocuit mai apoi de **La Voix de la Roumanie**. In 1866 conduce câtva timp **Le Pays Roumain**, ediţia franceză a ziarului **Ţara**, apoi **Le Moniteur Roumain** şi, dela 1870, **Le Journal de Bucarest**. In **Lecţiile de literatură** pe cari le publică în 1859 el se ocupă de literatura clasică franceză, dar mai ales de scriitorii in viaţă sau de curând dispăruţi. Intreţine relaţii de amiciţie cu Lamartine de la care, primeşte în 1861 următoarele frumoase rânduri, privind tânăra generaţie română care se găsia la Paris în preajma anului 1848: „Oui, Monsieur, la belle élite des jeunes Roumains que j'ai connus et même un peu patronnés par mes conseils à Paris avant 1848, m'a laissé une prédilection cordiale pour cette brillante et grave jeunesse. Je vous remercie de me compter parmi ceux qui lisent avec sympathie vos encouragements à leurs destinées politiques et littéraires. Retiré maintenant de la scène du monde militant, je n'ai que mes voeux à leur offrir et j'aime à les offrir par votre voix" (La Voix de la Roumanie, I, nr. 3).

Paralel cu activitatea de informare a publicului românesc asupra literaturii franceze, Marsillac se ocupă zelos de mişcarea literară românească din acea vreme cât şi din trecut, şi prin periodicele cari îi stăteau la îndemână, el o face accesibilă conaţionalilor săi. Marsillac scrie: despre literatura populară, opera lui Alecsandri, Odobescu, Bolintineanu „în jurul căruia ţese, cu orice prilej, laudele cele mai neprecupeţite" şi despre care şi V. Hugo va scrie lăudând „tot deodată în d-l Bolintineanu pe un poet român şi pe un poet francez" (citat după trad. din **Familia**, II, p. 228). Cu privire la cercetarea izvoarelor franceze, ale unora din operele lui Alecsandri, profesorul Popovici observă: „Dacă regretatul profesor dela Bucureşti [Ch. Drouhet: V. Alecsandri şi scriitorii francezi] ar fi pus la contribuţie cronicile înaintaşului său la catedra de literatură franceză, preţiosul său studiu ar fi căpătat unele puncte de sprijin mai mult şi ar fi putut exploata unele sugestii rodnice" (p. 20-1). In 1862 Marsillac proectează chiar o istorie a literaturii române, din care apărură articolele din La Voix de la Roumanie (II şi III). Dar nu numai literatura îl atrăgea pe profesorul francez ci şi Ţara, locuitorii, obiceiurile, starea socială. Rezultară o serie de scrisori sau de studii: Lettres sur la Roumanie, Promenades en Roumanie ,Etudes sur la Roumanie, publicate în periodicile franceze cari apăreau în România.

Din datele adunate asupra lui Marsillac, profesorul Popovici, arată că acesta „aducea o reală curiozitate pentru literatura zilei, dar că în analiza ei se lăsa condus încă, într'o largă măsură, de codul literar clasic. Pe linia aceasta el se întâlnea cu unul dintre spiritele române de elită ale timpului, Alexandru Odobescu. Luptând pentru păstrarea tradiţiei, pentru înlăturarea crudităţilor realiste şi a preocupărilor politice din poezie, el mergea pe o cale pe care, în urma lui, avea să se îndrumeze şi să recolteze mari succese Titu Maiorescu. Activitatea literară a acestuia, anticipată pe plan teoretic, se dovedeşte astfel anticipată şi în ordinea luptei pentru literatură" (p. 24-5).

Colaboratorul credincios al lui Marsillac, **Ange Pechméja**, „polemist cu nerv şi poet cu reale însuşiri", desfăşoară o activitate mai mult pe planul scriitoricesc. Publică: nuvela autobiografică **Rosalie**, încercarea lincvistică; **L'oeuf de Kneph. Histoire secrète du zéro** care se alătură studiilor epoptice ale lui Vaillant; **Despre frumos; Quelques réflexions à propos du réalisme dans l'art; De la mort**, articol care tratează asupra lui Baudelaire; poezia **La Mort**, cu reflexe din autorul Florilor Răului; o odă închinată Unirii Principatelor; **A la France**, scrisă cu prilejul luptelor pentru eliberarea Italiei; traduceri din Horaţiu; poezii împotriva lui Napoleon al III-lea, şi altele. Este preocupat de poezia poporană română, din care dă câteva traduceri. Traduce deasemenea în **Le Pays Roumain** (1869—1870) romanul lui Filimon **Ciocoii vechi şi noi**.

„In afară de calităţile artistice ce o caracterizează, opera acestuia aducea în ţările române o timpurie participare la poezia baudeleriană. Datorită în parte acestei împrejurări, literatura română avea să fie printre cele dintâi care să se împărtăşească din parfumul puternic al **Florilor Răului**" (p. 41). Se reproduc în anexă câteva poezii originale şi traduceri de ale lui Ange Pechméja.

In completarea volumului de 256 pagini se publică studiile: **I. Verbină**, Aspecte din lupta junimistă în Transilvania (36 pagini), **N. Lascu**, Alecu Beldiman traducător al Odiseei (36 pagini), **I. Breazu**, Duiliu Zamfirescu şi Transilvania (55 pagini). Un număr de opt cer-

cetări de istorie literară cuprind 46 pagini de **note** și **documente**, iar 12 **recenzii** ne informează asupra publicațiilor din țară și străinătate privind acelaș domeniu de cercetare a istoriei literare românești.

Prin numărul și importanța studiilor, prin informație, documentare, metodă și înfățișare Volumul I al **Studiilor Literare** de sub direcția profesorului **D. Popovici** se înscrie astfel printre publicațiile noastre de specialitate cu ținută apuseană, menite să îmbogățească patrimoniul culturii naționale.

■ **„Prietenie și luptă“**, buletinul Asociației Româno-Germane, închină întreg cuprinsul numerelor 6—7 (Sept.—Oct.) 1943 celor doi titani ai literaturilor germană și română: Goethe și Eminescu.

In articolul introductiv, semnat de profesorul **Ernst Gamillscheg**, se face o sugestivă paralelă între destinul omenesc și artistic al celor doi poeți reprezentativi ai națiunilor din cari fac parte. Lui Goethe i-a fost dat să se nască într'o familie patriciană, să primească o învățătură disciplinată, să intre ușor în lumea de sus, pentru ca ducând o viață lungă și fără de griji, să poată lăsa omenirii o operă monumentală. Dimpotrivă, fiul de arendaș din Moldova se naște într'o casă grea, nu-și termină în mod regulat studiile, duce o existență boemă care se sfârșește cu întunecarea minții. Moare fără să fi dat tot ce era în stare să creieze. „Și totuși, considerând viața spirituală a celor două popoare, care în momentul de față sunt unite printr'o soartă grea, comună, Eminescu poate fi alăturat numai lui Goethe. Spre ei se îndreaptă privirea națiunilor lor, spre ei ca purtători ai unei perfecțiuni unice și ne mai atinse vreodată“ (p. 6).

In „Goethe și teatrul“ **Ion Marin Sadoveanu** înfățișează ca într'o mică dramă, drama cea mare a weimarianului, în substratul ei biografic și în formele ei de turnare, începând cu Götz von Berlichingen și culminând cu Faust, căci „pentru olimpianul Goethe, care niciodată, nici în zilele marilor seninătăți și echilibre n'a simțit stinse în el forțele propulsive ale tinereții, teatrul a rămas totdeauna o a doua lume necesară, privită în întregul cuprins al țesăturii sale, în care proteismul și iluzia goetheană au avut întotdeauna nevoe să se răsfrângă“ (p. 9).

Prof. Dr. **Bernhard Capesius**, considerând traducerile din Eminescu în limba germană, dintre cari pe unele le socoate destul de reușite, opinează că „numai un poet de valoare egală ar putea să redea toată frumusețea poeziei eminesciene, dar acesta, din nefericire, nu s'a găsit până în prezent“ (Citat după rezumatul în l. rom.). Socotim că o afirmație în această problemă atât de discutată a traducerilor, rămâne susceptibilă de replici. Citind articolul lui **Pericle Martinescu**, „Poezia de dragoste a lui Eminescu“, temă așa de maladiv tratată de anumiți teoreticieni învestiți cu togă de catedranți, cum îi numia Carducci pe acești propovăduitori lipiți de semnele buchiei ca scoica de căpăcele, ne-am simțit cugetul înviorat de opiniile sănătoase ale scriitorului. Nici nu se putea ca fratele acelui gingaș firicel de iarbă să nu-și fi dovedit sensibilitatea-i fină și gustul sigur în intuirea componenței afective a sufletului lui Eminescu. Prin forma obiectivă de a trata tema, autorul nu aparține tagmei criticilor samariteni cari au văzut în „erotismul“ poetului un libido înăscut, l-au urmărit apoi cu ghidul freudian la îndemână, ori l-au tăvălit prin tavernele târgului. D-sa nici nu ține să se piardă în labirintul explicărilor genetice, fiindcă nu ține să împrumute versului eminescian sensibilitatea proprie. Pe temeiul acesteia d-l Pericle Martinescu cuprinde lirismul lui Eminescu în trei genuri: erotic, descriptiv și patriotic. Cel dintâiu, deși nu este **totul**, nici **esențialul**, predomină în opera poetului. Poezia de iubire a lui Eminescu este în întregime poezie pură. Iubirea pentru dânsul nu era un scop ci mijlocul de a-și potoli setea de absolut, pasiunea metafizică, de a trece pragul unui cosmos finit către universul cel fără de capăt. „Dragostea are în viziunea despre lume a lui Eminescu o funcție cosmică, dela care pornesc toate idealurile și de care se isbesc toate aspirațiile. Prin dragoste poetul vede dincolo de moarte, pătrunde misterul existenței, se înalță deasupra lumii, dar tot prin ea el rămâne iremediabil și fatal legat de condiția lui omenească“. Ea „deschide inima omului ca pe o cutie miraculoasă în care se oglindește universul, și-i excită spiritul spre cele mai înalte culmi lirice și filosofice. Poetul nostru simțea aceasta și de aceea el a dat dragostei cea mai mare parte a existenței lui“. Dar această dragoste era „trăită mai mult în vis decât în realitate“ (p. 30). Ea este deci un sentiment care îl înalță spre culmile senine ale luceferilor, nu o patimă care îl co-

boară, cum pornită era să-l înfăţişeze, cabala nesăţioasă a semiţilor şi ceata iscarioteană ce s'a luat după ei pe urmele aceluia care a sculat din morţi neamul românesc şi i-a dat conturul ideal de mărire pentru vecie.

In acelaş număr al Buletinului se mai cuprind articolele: Goethe şi unitatea germană (**Petronela Negoşanu**), O mare interpretă a lui Goethe şi Eminescu: Asta Südhaus (**Al. Bădăuţă**), Fantasticul în Faust 2-ter Teil (Prof. **Virgil Tempeanu**), Iubirile lui Goethe (**Filomela Brătianu**), Faust, un jurnal intim al lui Goethe (**Rainer Biemel**), Eminescu şi viziunea românească a lumii (Prof. **Petru P. Ionescu**), Drama lui Goethe între „Sturm und Drang" şi clasicismul weimarian (**Wolf von A. Chelburg**), Luceafărul, sau permanenţa spiritualităţii româneşti (**Ovid Caledoniu**). Volumul se încheie cu traduceri în limba germană din Eminescu datorite lui **V. Orendi-Hommenau**, Prologul din Faust în versiunea d-nei **Laura M. Dragomirescu** şi un sumar de bibliografie româno-germană, (partea I, Goethe în limba română).

■ **„Apostolul"**, Revista Asociaţiei învăţătorilor din judeţul Neamţ (Iulie—Septembrie 1943), apare cu un cuprins bogat şi unitar servind şcoala românească şi prin ea cultura noastră în genere cu serioase contribuţii şi informaţii din domeniul acesta.

Articolul de început, semnat de **D. V. Ţoni** înfăţişează fapta plină de jertfă şi eroism a apostolului satelor noastre, învăţătorul.

Alexandru Gheorghiu rezumă conferinţa lui D. V. Ţoni din luna Noembrie de la Piatra-Neamţ în care acesta arăta contribuţia învăţătorului la cultura românească nu numai prin şcoală ci şi prin creaţie literară. Autorul este de părere că, dacă d-l Ţoni şi-ar completa materialul în acest sens şi l-ar publica într'o carte, ar face un mare serviciu dascălilor. **A. Grigoriu** publică un studiu asupra metodicii unor probleme de aritmetică, iar **M. David-Ghindăoani, L. Florea Guţuleanu, Octav Sargeţiu, N. Badea** scriu versuri. Revista îşi încheie sumarul cu rubricile: Fapte, oameni, idei, discuţii; cărţi, reviste, publicaţii.

Ştefan Cuciureanu

■ Ultimul caiet al revistei **„Ramuri"** (anul XXXIX, n-rul 8—9—10, August-Sept.-Oct. 1943, Craiova), sporit în pagini, este închinat aproape în întregime Olteniei. In bogatul mănunchi de studii, proză beletristică, poezii şi cronici îşi dau contribuţia cei mai reprezentativi scriitori ai acestei provincii, dovedind o nemăsurată dragoste pentru pământul pe care au văzut lumina zilei.

De o frumuseţe rară este **„Cântarea Olteniei"** a lui T. Păunescu-Ulmu, care deschide revista. Uneori şoptit ca o rugăciune, alteori tumultuos şi grav, imnul lui T. Păunescu-Ulmu farmecă în chip deosebit prin interpretarea fină a peisagiului şi sufletului oltenesc. Iată cât de suav şi grăitor se încheie:

„Tu azimă dospită între Carpaţi şi Olt şi Dunărea bătrână, Oltenie avută şi liberă şi mândră, feciorii nu te-au izvodit şi preamărit în buchii, aşa cum au slemnit Ardealul cel pietros şi blânda şi domoala Moldovă visătoare...

Oltenie, pivot latin al rumân'mii noastre, sânge bătut şi strecurat prin cel mai pur cleştar al moştenirii care dela lupoaică vine — te preslăvim tăcut, cu vifore de muncă şi munte de credinţă şi de statornicie!

N'au tremurat plăpânde slove a legănare pentru tine şi frunţi zbătute'n gânduri grele nu s'au plecat să te priceapă şi să-ţi rostească împlinirea şi taina frumuseţii tale.

Tu, ţară oltenească, tu ai grăit cu fapta şi braţul, bărbăteşte!

Te-au frământat Buzeştii şi din Bănia-ţi veche, Mihai porni în tunet, hotar rotund de ţară întreagă, românească!

Tu, ţara mea olteană, chilimuri ai pe arii sau râurii pe fote se scurg din cer ori lanuri?

Sclipesc în ochi oţele şi vijelii de jiuri se năpustesc năpraznic, în dor de libertate — pe plaiurile grase de trudă oltenească...

Nu te-am iubit cu cântec şi slovă muerească, dar ţi-am săpat pe steiuri eterne, vrednicia şi vlaga 'mpărătească...

Tu colţ străvechiu de ţară, fug lin în sboruri păsări, depe chilimuri oare sau undeva, pe-aproape, un cântec se'nfiripă sub albăstrimi lunare?"...

I. Valjan evocă în cuvinte alese („In căutarea mea") satul natal, Ciorăca.

Reţin atenţiunea, deasemeni, studiile semnate de **Romulus Vulcănescu** („O revelaţie oltenească: Troiţa însemn solar") şi **Octavian Oct. Iliescu** („Numismatica Olteniei"), cu întinse informaţii.

Pe bază de date cunoscute, **Const. Neicu-Calotescu** scrie despre popasul lui Eminescu în Oltenia.

In continuare, nuvele şi poezii de I. M. Marinescu („De Profundis"), Ion Molea („Cântecul Jiului"), Al. Iacobescu („Privelişti olteneşti"), Costin Floriţă („Nămiază"), Iancu Bârneanu („Răscruce de hotar"), M. D. Ioanid („Implinire"), Ilariu Dobridor („Nicolae Iorga"), Mihail Guşiţă („Societatea culturală «Datina» din Turnu-Severin"), Dem. Basarabeanu („Rondelul meu"), Sergiu Cristian („Critica poeziei oltene") etc.

Cronică bogată.

Teodor Al. Munteanu.

RMF 843/88

B I B L I O G R A F I E

C Ă R Ţ I

EDITURA FUNDAŢIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

Shakespeare: Scorpia îmblânzită. Comedie în 5 acte din şi în forma originală de Dragoş Protopopescu. Bucureşti, 1943. 18×11. 160 p. (Scriitorii streini).

Alexandru Macedonski: Opere III. Nuvele, Schiţe şi Povestiri. Ediţie critică cu studii introductive, note şi variante de Tudor Vianu. Bucureşti, 1944. 22×17. XLIV+228 p.+4 pl. (Scriitorii români moderni).

Mihai Beniuc: Poezii. Bucureşti, 1943. 19,5×14. 96 p.

Shakespeare: Tragedia lui Othello. Maurul din Veneţia. Din şi în forma originală de Dragoş Protopopescu. Bucureşti ,1943. 18×11. 205 p. (Scriitorii streini).

D. Caracostea: Critice literare. Volumul II. Bucureşti, 1944. 19,5×12,5. 465 p. (Scriitorii români contemporani).

Ion Luca: Rachieriţa. Dramă în versuri. Ediţia III-a. Bucureşti, 1943. 19,5×14. 190 p. (Scriitorii români contemporani).

Traian Săvulescu: Inceputurile ştiinţei în România: Botanica (60 pag. cu 16 planşe). Analele Acad. Rom., Mem. Secţ. Ştiinţifice, Seria III, Tom. XVIII, Mem. 14 **„Imprimeria Naţională“**, 1943, Bucureşti, Lei 150.

R E V I S T E

„Albina“, an. 46, nr. 15—16 (1 Oct. 1943).

„Revista Funcţionarilor Publici“, an. XVIII, nr. 2 (1943, Trim. II).

„Preocupări Literare“, an. VIII, nr. 9—10 (Noem.—Dec.) 1943.

„Şcoala Românească“, nr. 9 (Sept.) 1943.

„Pagini Literare“, an. IX, nr. 6 (Iunie) 1943.

„Conferenţa“, an. VII, nr. 7—8 (Iunie—Iulie) 1943.

„Revista istorică română“, vol. XIII, fasc. III, 1943.

„Bucovina Literară“, an. III, nr. 80 (12 Dec.) 1943.

„Basarabia Literară“, an. III, nr. 91 (12 Dec.) 1943.

„Raza“, an. XIII, nr. 691 (12—13 Dec.) 1943.

„România Militară“, an. LXXX, nr. 10 (Oct.) 1943.

„Revista Institutului social Banat-Crişana“, an. XI (Sept.—Oct.) 1943.

„Buletinul demografic al României“, an. XII, nr. 2 (Febr.) 1943.

25 Dec

C/40/89

COLECŢIA „CONVORBIRI LITERARE"

CĂRŢI APĂRUTE:

TEODOR AL. MUNTEANU, Meri domneşti (Poeme)	Lei 60
C. FÂNTÂNERU, Poezia lui Lucian Blaga şi gândirea mitică (Studiu)	„ 100
G. MURNU, Tropare (Poezii)	„ 80
G. MURNU, Altare (Poezii)	„ 80
W. v. GOETHE, Faust (I şi II) trad. de **Laura M. Dragomirescu**	„ 300
I. AL. BRĂTESCU-VOINEŞTI, Strigăte de alarmă în chestia evreească	„ 80
GENERAL RADU R. ROSETTI, Mărturisiri I	„ 80
EMIL VORA, Cartea Plecărilor (Poeme)	„ 50
RONSARDA CASTRO, Opal (Poeme)	„ 70
W. v. GOETHE, Hermann şi Dorothea, trad. de **Laura M. Dragomirescu**	„ 60
PETRE PAULESCU, Fuga în Azur (Poeme)	„ 40
GEORGE BAICULESCU, Activitatea folkloristică a lui Nicolae Filimon	„ 60
PETRU IROAIE, Omenia românească	„ 50
LUCIAN DUMITRESCU, Fraţii mei, oamenii (Poezii)	„ 70
GENERAL RADU R. ROSETTI, Mărturisiri II	„ 80
D. NESTORESCU, Plaiul (Poeme)	„ 60
STELIAN METZULESCU, Hora Fantomelor	„ 50
MARIN RADU VOINEA, Asceză (Poezii)	„ 80
O. PAPADIMA, O viziune Românească a lumii	„ 150
EUGEN MICU, Serenadă (în sol major)	„ 100
LUCIA MIHNEA, Strune de argint (Poezii)	„ 150
GRIGORE SĂLCEANU, Poemul creaţiunii (versuri)	„ 100
AUREL CHIRESCU, Stinsa oglindire (Poeme)	„ 150
RADU PĂTRĂŞCANU, Cântecul argonauţilor (Poeme)	„ 150
EUGENIU MICU, 10 miniaturi muzicale	„ 250
W. v. GOETHE, Götz von Berlichingen, trad. de **Laura M. Dragomirescu**	„ 100
W. v. GOETHE, Egmont, trad. de **Laura M. Dragomirescu**	„ 250

LEI 150

„BUCOVINA" I. E. TOROUŢIU — BUCUREŞTI

25,00